

ALL
TOLL
ESTEREN

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ASSZONYFEJ

ELBESZÉLÉSEK

IRTA:

LOVIK KÁROLY

BUDAPEST, 1926.

GRILL KÁROLY KÖNYVKIADÓ VÁLLALATA

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

292832

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR		
N. Növekedénapló		
1956 év	3016	SZ.

Előszó.

A XIX. század elejétől egészen a huszadik század kezdetéig, tehát egy kerek századon keresztül tart az irodalom nagy romantikus korszaka és ebben az érzelmi és képzeleti elemekkel tulfutott, a valódi élettől sokszorosan eltávolodott légkörben születik meg a magyar irodalom. Mert noha a tizenkilencedik század előtt is akad kivételesen néhány költő és prózairó, akik irodalomtörténeti szempontból figyelemreméltót alkottak, kétségtelen, hogy egy általános irodalmi élet fellendüléséről, írótehetségeknek tömeges kisarjadásáról csupán ettől a századtól kezdve beszélhetünk. A magyarság egyetlen század alatt futotta be azt a fejlődési utat, melyet más országok évszázadokon keresztül tettek meg az irodalomban. Gondoljunk csak arra, hogy Olaszországban már a XIV-ik században megírta halhatatlan művét Dante, Angliában és Franciaországban a XVII-ik században éltek Sakespeare és Molière és ugyanakkor, mikor Németországban Schiller és Goethe a Faustot és Tell Vilmost írták, minálunk Bessenyei testőrkapitány próbálkozott naiv kis vigjátékkisérletekkel.

Annál meglepőbb és csodálatosabb, hogy a

hirtelen feltört magyar géniusz nemcsak elérte az öt évszázadokkal megelőző külföldi irodalmat, hanem ma már vezető helyet is foglal el a világpiacón. Jókai, Mikszáth, a nagy romantikusok után a kilencvenes évek elején megjelenik a naturalista Bródy Sándor és az ő hatása alatt valódi vértől pezseg, életszagu lesz a magyar írók írása. A naturalista irányú uttörői közé tartozik Lovik Károly is, aki új hangot, szint, drámai erőt vitt a novellákba és azt az édeskés szirupot, mely az ő fellépéséig elerőtlenítette a novellákat, verista meglátásokra, lélekboncolásra váltotta fel. Szerencsés érzékkel egyeztette össze dus mese-szövő készségét nagy emberismeretével. Rendkívül nagy tudású művelt ember volt, sokat utazott, sokféle emberrel került össze és életének eseményei egy sokszínű, ragyogó tűzijáték alakjában rakétáztak ki írásaiban. Működésének legtermékenyebb ideje 1905–1916 közötti időre esik és a halál írói készségének teljében ragadta el váratlanul. Novellái forradalmat jelentettek és így érthető, hogy írásainak rengeteg rajongója volt. Lovik írásai ma aktuálisabbak mint valaha, lüktető tempójuk, szinességük mindazt elénk hozza, ami a ma fáradt emberét kellemes izgalommal, érdeklődéssel tölti meg. Ezért hisszük azt, hogy jó szolgálatot teszünk a magyar olvasóközönségnek, mikor legkiválóbb írásait egybegyűjtve, újra a könyvpiacra visszük.

A kiadók.

Asszonyfej.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Már harminckét éves volt, de még mindig szép, szikár, hamvasszőke, karsu; arcán látszott, hogy valami nagy igazságtalanság érte az életben, s ez finommá, félénkké tette vonásait. Egy hét alatt vesztette volt el a férjét és az egyetlen gyermekét, akiket bálványozott, s akik az éjszaka homályában gyakran jelentek meg előtte és bosszuért kiáltottak. Reggelig beszélgetett el velük, félig álomban, félig ébren, és a keze ökölbe szorult; már hónapok óta nem sirt, a két szemc parázsként égett és az állkapcsa kissé előretolódott, mint a ragadozó állatoké.

Alapjában vallásos volt, és kezdetben minden nap eljárt a falusi templomba, órákig térdepelt a vasszobrok előtt, de nem tudott megvigasztalódni. Azután utazott, olvasott, rajzolt, főstött, a jótekonysággal is szerencsét próbált, és tél idején, esténként a falu betegeit ápolta. De mindez nem tudta fájó emlékeit elmosni, hajnaltájban a férje

megjelent a hálósobában és nehézkes mozdulattal huzta föl az órákat, vagy pedig a légsúlymérőt vizsgálta, ahogy annak idején napjában többször szokta volt. Ilyenkor Flóra ijedten sóhajtott föl és az arca kigyult. Azután a kis fiu is megjelent, fölült szürke hintalovára, a fakard ide-oda mozgott kezében, rózsaszínü arcocskáján egy könnycsepp pergett végig; és Flóra azt érezte, hogy a jószág, a hit, a magábaszállás, az elmélkedés semmit se ér, és csak egy mód van, a szomorúságért, a szenvedésért megfizetni: a boszué.

Az évek folyamán az élet elvesztette szemében láthatatlan alakját és gonosz, emberi formában jelent meg előtte. Látta alattomos arcát, gunyos mosolygását, kiálló pofacsontját, nagy fekete kezét, egy utálatos állat fekete csápjait. De miért éppen őt szemelte ki zsákmányul? Miért kívánt kettős áldozatot tőle? Vétett-e valaha valakinek? Terhelte-e valami a lelkiismeretét? Nem; mindig tisztán élt, szerette felebarátait, betartotta az Isten és az emberek törvényeit, és esténként nyugodt lelkiismerettel hajtotta fejét álmra. Miért éppen ő? Talán, mert védtelen, törékeny asszony volt, és a sors csak a gyöngéssel mer ujjat huzni?

És most összetett kézzel nézze, hogyan dőlt romba minden? Ne találhasson még vigaszt, megnyugvást sem? Tűrje a vaskorbácsot, amely nem

illette meg, aki soha se irigy, s gonosz nem volt? Egyre erősebben érezte, hogy boszút kell állania; és ha ő maga is belépusztul, de vissza kellett fizetnie ezt a céltalan és gonosz igazságtalanságot. Magányos estéin gyakran érezte, hogy egy nagy szem, az élet nagy szeme, néz rája és fölényesen mosolyog, mintha azt akarná mondani:

— Ime, én vagyok a világ ura, a gonoszság, a véletlen, a szenvedés, és ti, emberek, hiába küzdötök ellenem!

— Ah! csak egyszer találkozzunk össze! — kiáltott föl ilyenkor és minden porcikájában megremegett.

Ám, az évek multak, és nem találkoztak össze. Az ura és a kis fia még most is minden éjjel meglátogatták. Artur megfontolt arccal huzta föl az órákat, a kis fiu a hintalovára ült; és az asszony, összeszorítva fogait nézett rájuk. Néha eszelős harag fogta el, a földre vetette magát, fölszaggatta körmeivel a szőnyeget, hörgött a tehetetlenségtől és a fájdalomtól; azután összekeporodott, és sirni próbált, de a szeméből többé nem fakadt könny. Mentől idősebb lett, annál többet szenvedett; minden nap végigkinlódta azt a két hetet, amikor — kora ősszel — az ura és nemsokára rá a gyermeke difteritisben meghalt; minden apró részletre — a siró cselédekre, az orvos nagy pápaszemére, a gyógyszerek erős

szagára — úgy emlékezett, mintha mindez tegnap történt volna.

Az orvosok nem tudtak segíteni rajta. Különböző gyógyító-módokat próbáltak meg, hogy az idegeit lecsillapítsák, minden hiába volt. Néha azt hitte, hogy meg kell halnia; a fiókjában, egy kis tütartóban mérget rejtegetett. Nem félt a haláltól, de azután arra gondolt, hogy életéből még hiányzik valami, hogy nem szabad így, megalázkodva, védekezés nélkül, mint egy áldozati állatnak, eltávoznia, és legalább egyszer meg kell birkóznia láthatatlan ellenfelével. Oh, ha legalább meg tudná karmolni, meg tudná azt a nagy fekete kezét harapni, — gondolta el dacosan, azután legyen vége mindennek. De az élet nagy szeme derülten, fölényesen nézett rá a kályhalyukból, Artur pedig csöndesen huzta föl az órákat, és egy gyors pillantást vetve a légsúlymérőre, így szólt:

— Holnap, úgy látszik, esőnk lesz, Flórika.

*

Egy tavaszt a francia tengerparton töltött, de nem telt öröme benne. Tehetetlenül ült a parton, néha elaludt egy padon, és kábultan ébredt föl. A keze mindig ökölbe szorult, és az ajka körül mély vonás képződött, amelyet az emberek a guny jelének tartottak, de amelyet a fájdalom és az álmatlanság vésett oda. Senkivel sem érint-

kezett, egyetlen szórakozása az volt, hogy valahányszor hajó érkezett, kiment a kikötőhöz. Azt hitte, hogy az utasok közt egyszerre csak meg fog jelenni a férje, — frissen megnyirva, tarka nyakkendőben, — úgy, ahogy utóljára látta; karján a gyerek ül, aki elfáradt a hosszú utazástól és most magához szorítva pamutkutyáját, alszik. Ám, senki ösmerős nem jött a hajóval, és Flóra megvonta a vállát és így szólt magához:

— Igen, le kell számolnom, és azután legyen vége mindennek!

Egy nap fiatal, francia házaspár költözött melléje. A férfi még igen fiatal ember volt, kurta szakállu, nagy szemű, rokonszenves; az asszony barna, puha; falusi orrocskával, amelyet négy kis szeplő őrizett. Már négy gyerekük volt. Musyn látszott, hogy gyorsan fog elhervadni és ez valami furcsa, csaknem megindító vonást rajzolt arcára. Szerelmi házasság volt; Róbert szülei nem akartak beleegyezni, és mikor a fiatalok mégis összeházasodtak, megvonták a vállukat és azt mondták: »nos, hát éljetez meg a magatok lábán«. Az új házaspár nem esett kétségbe, Róbert beállt egy papirgyárba ügynöknek, három évig koplaltak, fáztak, az ötödik emeleten laktak, de azután a szülők megbocsájtottak és büszkén csókolták meg szőszke unokáikat. Akkor egyszerre gazdag emberek lettek, az emlékeiknek, az élet-

nek éltek, amelynek apró örömeit nagy szakértelemmel, a nélkülözéseken átesett emberek elragadtatásával élvezték.

Flóra gyakran látta a házaspárt az erkélyről, amint ünnepélyes arccal mentek a cukrászdába, ahogy büszkén helyezkedtek el a rozoga városi hintóban, amelyben délutánonként kirándultak, vagy, ahogy vasárnap — a gyerekek hófehérben, Musy fekete selyemben, tele tarka ékszerekkel — a templomba indultak. Néha az asszony kényeskedett és durcás volt, ilyenkor az ura megszépent arccal forgolódott körülötte és mindenáron meg akarta csókolni a kezét. De Musy nem engedte, úgy tetszett, valamiért neheztelt, azután egyszerre csodálkozva kiáltott föl és összeborzolta az ura haját. Olykor meg Róbert volt kedvetlen, ok nélkül féltékenykedett az asszonyra, de Musy csak azért is nevetett és egy olasz kapitányra mutatva, így szólt az urához: »Látod, ez az igazi férfi, ilyennek képzelek el egy hőst.« A férje haragudott, rágyújtott, megvonta a vállát, de azután nevetve kapta ölbe Musyt és csónakázni vitte a világító toronyhoz.

Flóra ilyenkor tétován nézett rájuk, és özszerázkódott: az élet boldogsága állt vele szemben, a tiszta, csöndes életé: a szent gyermekáldás, a megelégedettség és jó mód, a szerény, együgyű boldogság, amely oly gyorsan pártolt el

tőle. Ez egy más élet volt — gondolta el, azután hirtelen úgy tetszett neki, hogy ez a házaspár csak két üres bábu, amelyet a sors mozgat, s amelyet egy titokzatos kéz csak azért állított a közelébe, hogy a saját nyomorusága annál nagyobbak lássék. Összeborzongott. Igen, érezte, mindez guny volt, a sors kajánul nézett rá a két boldog ember válla fölött, és Flóra a könyökére támasztva fejét, csüggedten szólt magához:

— De hát mért éppen ők a boldogok? Mivel szolgáltak rá? Mennyivel jobbak, tisztábbak, mint én? Mennyivel van több joguk az életre, mint nekem?

Mintha kacagást hallott volna az alkonyatban; gyorsan kinézett az ablakon, de a házaspár csöndesen ült a parton, az asszony orosz regényt olvasott és Róbert egy mandulás skatulyából malmot faragott a gyerekeknek. Vajjon ki kacagott?

Másnap összeösmerkedett a francia családdal és akkor már készen volt tervével, csak végre kellett hajtania. Ugy érezte, hogy nem lesz könnyű munkája, nagy türelem és vasakarat kell hozzá. Igen, akarat, mert néha megsajnálta őket és így akart szólani: »Menjetek el, szerencsétlenek; fussatok el, megbocsájtok nektek!« de azután újra az a gondolata támadt, hogy ez a házaspár nem is él, csak egy látomás, amellyel a sors meg

akarja kinozni, és most itt az alkalom, hogy bosszút álljon a szenvedésekért. Ezt az alkalmat nem szabad elszalasztani! — ismételtette százszor is magában; és félt és undorodott a gonoszágától.

Addig nem sokat adott az öltözködésre, most fölvette a legjobb ruháit, megfésültette hosszú, szép hamvasszőke haját, kikereste az ékszereit. Csodálkozva ült a tükör elé: még mindig szép volt, nyugodt, biztos; a fájdalom egy kissé megöregítette, de finomabbá rajzolta fejét. Tudta, hogy százszor szebb ennél a pisze orru kis asszonykánál, szebb, különb ezer meg ezer nőnél, érezte, hogy a szemében veszedelmes fény lakik, és törékeny teste csupa izom és erő.

— Nos, hogyan is raboljam el az urát? — kérdezte éjjelenként magától. Csak egy férfit szeretett egész életében, a férjét, és azt is észrevétlenül, maga sem tudta hogyan hódította meg. A kacérságról nem tudott többet, mint amennyit a könyvekben olvasott; utálta ezeket a közönséges eszközöket. De azért egy este, elszoruló szívvél, kábultan, ügyetlenül, szorította meg Róbert kezét, aki egy pillanatig megszeppenve nézett rá, aztán zavartan elmosolyodott és szivarra gyújtott. Flóra nevetve rázta meg fejét, majd féloldalról vetett egy gyors pillantást a férfira, és utána egész éjjel a hideg rázta és megalázkodva, kétségbeesve nyögte a párnájába.

— Oh mily nyomorult vagyok! Istenem! Ki fog nekem megbocsájtani?

Ám az ura, aki már egy órája járkált föl és alá a butorok közt, hirtelen visszafordult a lábas óra mellől, és így felelt:

— Nem vagy az Flórika, te a mi megboszulónk vagy, és mi odaát érted imádkozunk.

Most már sokat, csaknem mindig együtt voltak, és Musy lassan észrevette, hogy az ura hidegülni kezd iránta. Eleintén duzzogott, de Róbert most már nem csókolt neki megszeppenve kezét, hanem nevetett és így szólt: »Furcsa, hogy gondolhatsz ilyesmire?« Azzal vállat vont és megigazította a tükör előtt a nyakkendőjét. Ám ez nem nyugtatta meg az asszonyt; meghökkent, csodálkozó tekintettel nézte vetélytársát és esténként félénken bujt össze a gyerekeivel. Egy nap, ebéd után átment Flórához és kiöntötte előtte a szívét, alázatosan, csaknem együgyűen. De Flóra összeacsapta a kezét, hátraveletette fejét, nevetett, és megesküdött rá, hogy mindez képzelet, hogy félreösmeri őt, és megígérte, hogy másnap reggel elutazik.

Este Róbert bizonytalanul nyujtott Flórának kezét.

— Elutazik? — kérdezte félszegen. — Mily különösen gondolkodik a feleségem, nemde?

Nem szóltak semmit, Flóra arra gondolt,

egy férfi, hogy lehet ily dőre, azután a gyerekekről beszélgettek, majd Róbert elbucsuzott, de rögtön megint visszajött és így szólt:

— És soha többet ne láthassam? lehetséges ez? soha többé?

Flóra nem felelt; az utálat összeszorította a torkát, a válla reszketett, de az ajkán csodálkozó, kíváncsi mosoly ült, amely mint egy hideg vas-pánt szorította a száját.

— Legalább egy hétig maradjon még itt, — könyörgött a férfi. — Legalább három napig, le szeretném rajzolni, azt érzem, hogy ez megkönnyitené a lelkemet. De, nem, az lehetetlen, hogy soha többé ne találkozzunk! Mért kívánja ezt?

Kétségbe volt esve, össze-vissza beszélt, csaknem sirni kezdett, azután látszólag megnyugodott, de még az este a szolgával levelet csempészt át Flóra szobájába és megesküdött benne, hogy el kell pusztulnia, ha csakugyan elutazik. Flóra egy papírszeleten felelt neki, de a cédula Musy kezébe került; és most már nem lehetett a dolgot letagadni. A kis francia asszony úgy, ahogy volt, hálóköntösben, hajában a papirosspillangókkal, átszaladt Flórához, térdre borult előtte és sirt, de Flóra most egyszerre gögősen emelte föl a fejét és így szólt:

— Nos, és ha hazudtam volna? Ha csakugyan rossz lennék? Kinek tartozom számadással? Sen-

kinek, csak önmagamnak, és a lelkem azt mondja, hogy mindennek így kell lennie!

Musy ijedtében, mint egy csinyen kapott gyerek, tátva felejtette a száját és így nézett rá; Flóra sápadtan, szikáran állt előtte és arca, amely egyszerre öregnek és komolynak tetszett, halál-sápadt volt. A térde úgy reszketett, hogy a padló nyikorgott a talpa alatt és ez a hang, mintha egy titokzatos állat ijedt zihálása lett volna.

— Ennek így kell lennie! — szólt még egyszer, és a feje szigoru árnyékot vetett a falra.

— Akkor hát nekem végem van, — felelte Musy alázatosan, és keresztet vetett.

— Ej, dehát mért nem menekültök előlem? — gondolta magában Flóra, — mért vagytok ily együgyűek? Mért vagytok ily együgyűek?

Égész éjjel nem aludt, reggel pedig hirtelen összecsomagolt és elutazott. Senkinek sem mondta meg, hogy merre megy, mégis harmadnap, Luzernben, valaki halkán kopogtatott az ajtaján, és Róbert, lesóványodva, kialvatlanul állt előtte. Megesküdött, hogy nem tud nélküle élni. érezte, hogy mindaz, amit cselekszik, gázság, örültség, de nem volt többé ura sem tetteinek, sem akarátának, és szánálmassága mint egy csunya betegség nehezedett rája.

— És Musy? — kérdezte Flóra a tükörbe nézve.

— Nem tudom, mi van vele, — felelte Róbert türelmetlenül. — Én rögtön ön után utaztam. De miért beszélünk róla? Ezen már nem lehet változtatni.

— És a gyermekek? Nem gondolt a gyerekekre?

Róbert zavartan mosolygott.

— Igen, a gyermekek! — kiáltott föl és elvörösödött. — Mily rettenetes ember vagyok! Hogy történt mindez? És mi lesz belőlem, mi lesz belőlük?

Flóra a férfi vállára tette hideg kezét.

— Önnek vissza kell térnie a családjához, — szólt gyorsan. — Ennek semmi értelme, és én nagyra becsülöm a feleségét, mert kitűnő hitvestárs és kitűnő anya. Nem, nem, ennek csakugyan nincs értelme, Róbert.

Hallgattak; az asszony néha egy kémlő tekintetet vetett a férfira, mintha arról akart volna meggyőződni, vajjon most is ott áll-e még a háta mögött az élet, a meleg, színes, boldog élet, mint akkor a tengerparton, mikor a mandulás-skatulyából malmot faragott és a felesége Oblomovot olvasta? De a szoba háttére sötét és üres volt. A kandallóban két parázsdarab, mint két állati szem csillogott; az olcsó márványpárkányon egy pihenő pásztorokat ábrázoló óra szomorkodott és

féltizenkettőt mutatott, jöllehet az idő már estére járt.

— Ah, ha Artur élne, most rögtön fölhuzná. — gondolta el Flóra az álló órára nézve, és hirtelen pontosan, világosan, mint még soha, látta maga előtt az urát, frissen megnyirva, tarka nyakkendőben, kezében furcsa bot-ernyőjével, úgy, mint azon a napon, mikor hazatérve a körből először panaszkodott, hogy a torka fáj. De most nem kért vizes-borogatást, óvatosan mosolygott és barátságosan intett feléje a kezével. A gomblyukában egy szál piros rózsa volt; kivette és udvariasan nyújtotta át Flórának.

— Köszönöm, — felelte az asszony hangosan és fölrezzent gondolataiból. — Nos, fogadja meg a tanácsomat, — fordult Róberthez, — és térjen haza, meglássa, minden jóra fordul. Nem szabad kishitűnek lenni! nem szabad!

A férfi makacsan rázta meg a fejét.

— Nem, ez nem lehet, ennek vége van! — szólt és körülnézett a szobában, mintha keresne valakit, akitől tanácsot kérhetne. — Megpróbáltam ellene védekezni, nem lehet, nem lehet! mindez ami velem történik, nagyobb, erősebb nálam. Ne tanácsolja ezt, ha becsül valamire, ha... De szeret-e csakugyan, szeret egy kissé? — tette hozzá megszeppenve.

Flóra nem felelt; két kezével az íróasztal-

kára támaszkodott, és egy kissé összehuzta a szemét, mintha egy távoli tárgyat nézne.

— Ej, — szólt végre kedvetlenül, — ennek nincs célja. Őszinte leszek, Róbert: lehet, hogy egy pillanatig, egy napig, azt hittem, hogy ön az a férfi, akivel boldog lehetek, hiszen talán nekem is jogom van a boldogságra, de azután leszámoltam a lelkemmel és megijedtem a felelősségtől, amelyet magamra vettem. Önnek négy gyermeke. felesége van, szép, boldog családja. Nem, ennek nem szabad megtörténnie, hagyjuk el, ostobaság lenne. Ne vegye ily komolyan a dolgot.

A férfi megrázta a fejét, azután lassan, előre-nyújtott nyakkal, mint egy ugrásra készülő állat közeledett Flórához.

— Játék lett volna? — kérdezte és megbol-
lott a szőnyegben. — Ej, tehát csak játék? Mert
erről van szó, a többi mind hiábavaló beszéd.
Játék volt? válaszoljon!

Flóra dacosan nézett rá. Felelni akart; azt akarta mondani, hogy igen, játék volt, a boszu játéka; boszu az életért, a szenvedésért, az ifjúságért, de nem találta meg a helyes kifejezést. Hirtelen, akarata ellenére elmosolyodott, a szoba sarkában maga előtt látta nagy ellenfelét: a sorsot, a könyörtelen óriást, aki nem ösmerve felsőbb hatalmat, jogot, igazságot, kénye-kedve szerint építi az emberi örömöket és az emberi nyo-

moruságokat. Minden úgy történik, ahogy ő akarja, mindenki vakon kénytelen neki engedelmeskedni, senki se mer föllázadni. De most, ime ő, a csöpp, törékeny asszony a körmére ütött, visszafizette a gonoszságát és az óriás lealázva, tehetetlen haraggal vicsorítja rá a fogait.

— Tehát játék volt, feleljen, játék? — kiáltotta Róbert és eszelősen hadonászott a levegőben.

— Ej, — szólt Flóra döllyfősen, — hogy beszél velem? És ha az lett volna? Csak nekem kell szenvednem? Csak nekem nem szabad harapnom és karmolnom? Miért? Mondja meg miért?

Hirtelen két hideg marok tapadt a torkára és a következő pillanatban keresztülbukott a kis íróasztalon. Még érezte, ahogy a szoknyája beléakad valamibe, azután egy súlyos ütés nehezedett a fejére, és minden elmosódott előtte. Sokáig, mintha egy fekete ür fölött lebegett volna, majd lassan, ünnepélyesen leereszkedett a földre, és egyszerre otthon volt, a régi lakásában; az ura nagyokat prüsszkölve szivarozott az ablaknál, az órák vigan ketyegtek és a légsúlymérő tartós esőt mutatott.

— Itt vagyok, — szólt Flóra a kis fiához, aki a zsámolyon ült és egy cserebogárnak próbálta a fejét levágni — és ime, megboszultalak benne-
teket.

De mindez nem volt igaz; a fekete űr a kórház keskeny ágya volt, a zsámolyon az apáca ült, és a prűszkölés az orvos nehéz lélekzete, amint lehajlott, hogy a beteg szívét meghallgassa. A szegény, agyonkinzott szív még dobban egyet-kettőt, azután az orvos fölemelte a fejét és helybenhagyólag intett az apácának, aki gyorsan a falhoz lépett és levette róla az ócska, fekete fa-keresztet.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Dél csillaga.

Országos Széchényi Könyvtár

I.

Baj Albert, trópusi nevén Beyzurg Ambrus, harmadik afrikai utazására készült. Már a két elsővel nevet szerzett magának a tudós világban, a harmadikkal be akarta tetőzni addigi sikereit. Kétszer járta volt végig a Zanzibártól Udjijiig terjedő vonalat, ahol Stanley megtalálta az elveszettnek hitt Livingstonet, bekalandozta a csodálatos Tanganyika-tó északi partjait, az Aruvimi szeszélyes medrét, mindenütt jegyezve, növényeket és pillangókat gyűjtve. A növényeket a tudós szorgalmával és nyugalomával raktározta el, három értékes gyűjteményt küldött távoli hazája muzeumának; a pillangókhoz lelke eredendő szenvedélye vonzotta. A lepkék országa: gyermekkorának ezek a csodálatos álmai az érett férfi korában sem hagyták el, repeső szívvvel járt köztük, éjt, napot föláldozott tarka árnyaiknak, furcsa színeiknek, kicsiny világuk titokzatos rejtel-

meinek. Ami a lelkében szeretet, odaadás, ragaszkodás volt, mind a pillangóknak szentelte: tizenhat éves kora óta gyűjtötte őket, és most, hogy a haja szürkülni kezdett, épen úgy rajongott értük, mint gyermekkorában, amikor a Tisza partján kipirult arccal, késő estig kergette a fecskefarkuakat. Ősmerte az életüket, a gondolkodásukat, a szokásaikat, sőt a szenvedélyeiket, a társadalmi életüket, belelátott apró lelkőkbe, az egynapos bohóságokba és az egynapos hőskölteményekbe, a szín és az illat végzetes játékaiba; a pillangó-élet csodálatos és mélységes kertje utolsó zugáig nyílt meg előtte, hajszálvékony palotáival, láthatatlan szivecskéivel, bűvös ködfátyolképeivel; és Baj Albert elfelejtette, hogy a világon nemesak pillangó, hanem fáradság, veszedelem és halál is van.

Második nagy vándorlásának befejezése után néhány hónapra a magyar fővárosba utazott, hogy előkészítse harmadik utazását. Ezuttal Zanzibárból Kavalliba készült, oda, ahol Stanley, 1889-ben, Emin pasával találkozott. Ugyanazon a vonalon akart haladni mint angol társa, végig a Kongón Jambujoba, és onnét, a névtelen őserdőn át, az Albert Nyanza-tóhoz. Ez volt az az irtatlan erdő, amelyben Stanley százhatvan napig bolyongott; és Baj Albert szive boldogan dobogott föl a tudatra, milyen csodálatos pillan-

gókkal fog az örökös félhomály országában találkozni. Kusza álmaiban, a szárazföldi hotelszobákban minden éjjel látta a Dél lepkéit, oda ültek az ágya peremére, elbeszélgettek vele, csöndesen bólintottak tűzvörös fejökkel, aranyárga testök méla fényben csillogott; ezeket a pillangókat még soha se látta senki, ezeket a lepkéket ő fogja fölfedezni! Riadtan ébredt föl, fél kezével utánuk kapott, de a pillangók mosolyogva tűntek el a tükör közepében, csak édeskés, a mákonyéhoz hasonló illatuk lengett még egy ideig a szobában.

— Igen, testtel, lélekkel a tiétek vagyok — szólt Baj Albert zavarodottan, azután újra lehajtottá fejét, és tovább álmodott a repülő virágokról, a szárnyas látomásokról, amelyek tarka koszorut fontak a halántéka köré.

Csodálatos, élénk álmok voltak ezek. A legtöbb lepke emberi hangon szólt hozzá, egy fiatal, ábrándozó leány hangján; néha énekeltek is, és a dalt egy üvegfuvala óvatos futamai kísérték. A többségük nagy és szivárványszínű volt, okos fejcskékkel, égszínkép szempillákkal, rózsaszínű szájakkal, de voltak köztük egészen aprók is, akik félénken simultak Baj Alberthez, és védelmet kértek tőle. Furesa nyelven beszéltek, mássalhangzók nélkül, ám az utazó minden szavukat megértette, és figyelmesen válaszolt rájuk. Némelyik elmondta a szomorúságát, a szenvedéseit, a má-

sik a reménységeit, és Baj Albert mindent pontosan följegyzett a könyvecskéjébe, és reggel mosolyogva nézte az üres lapokat.

— Istenem — szólt gyakran magához — ha nem lennének olyan jó idegeim, ebbe bele lehetne örülni.

Ugy tervezte, hogy most legalább két évig marad délen, és nem tér vissza addig, míg nem derített teljes világosságot az őserdők rejtelmeire. Az élet nagy föladata szeliden nézett le rája: és Baj Albert alig várta a percet, hogy újra hajóra szállhasson, a sárga afrikai partra léphessen, és belémerülhessen az ő titokzatos országa bűvös kincseibe. Mert ez az ország az övé volt, egyesegyedül az övé, óriási fáival, emeletmagas fűveivel, hóborította ormaival, tarka pillangóival, amelyek engedelmesen gyűlekeztek köréje, mint a patkányok a hammelni vándorlegény fűrűyája köré.

II.

Genuában valaki megszólította a pályaudvaron.

— Ön magyar, uram? — kérdezte egy fiatal leány, akin furcsa, férfias szabásu köpönyeg volt. — Ah, segítsen hát rajtunk, a Krisztus sebeire kérem, segítsen!

A baj csak annak volt nagy, aki soha sem

járta meg a trópus rejtelseit. A fiatal leány anyjával együtt Alexandriából tért haza; az anyja tüdőbeteg volt és kimerülve az uttól, hirtelen rosszul lett. Ott feküdt egy citromsárga reklámpadon, sápadtan, tágra nyílt szemmel, két kezét a kis utazó táskával együtt, a mellére szorítva, míg körülötte túlköltek a lóvasuti kocsik, ordítottak a csizmatisztítók, veszekedtek a podgyászhor-dók. Baj Albert intett a rendőrnek, kocsit hozatott vele, és a szállodába vitte honfitársait, azután orvost kerített, és maga ment el a gyógyszerekért.

— Mi soha az életben nem utaztunk — szólt mentegetőzve az öreg asszony, aki hamar talpra állott és rögtön a szoba ára után tudakozódott. — Istenem! olyan drága hely ez! Akárcsak Kairóban lennénk! Ah, uram — tette hozzá csüggedten, — de vajjon hazaérkezünk-e valaha? úgy érzem, soha!

A leány, még mindig a furcsa szabásu köpönyegbe burkolózva, a bársony kereveten ült és kíváncsian nézett Baj Albertre, mintha tőle várná a döntést, hazaérkeznek-e vagy sem?

— Ah, miért ne? — felelte Baj szórakozottan és arra gondolt, hol látta ezt a sápadt leányarcot. — Innét az ut hazáig már semmi. Velencében megpihennek, esetleg a határon túl is. De: nem ösmerem önöket valahonnan?

Megmondták, hogy kik: Ábel Ernesztin és

Ábel Anna; egy gyufagyáros özvegye és leánya; Baj Albert sohase hallotta ezt a két furcsa nevet. Együtt töltötték a délutánt, egy cukrászdában megvacsoráztak, ahogy takarékos utazókhoz illik, azután elváltak; de előbb megkérdezték Bajtól, nem kell-e a szállodában félni, hogy kirabolják őket? Különösen a falon lógó nagy Szent-György kép aggasztotta őket; rémregényekben nem egyszer olvasták, hogy az ilyen Szent-György képek éjjel hirtelen leereszkednek és a fülkéből egy zsivány lép ki.

Éjjel Baj Albert hirtelen fölébredt és fölült az ágyában. Tisztán látta maga előtt Ábel Annát, amint férfias szabásu köpönyegben, félszeg és mégis kedves mosollyal áll a pályaudvaron a lóvasuti kocsik, a keféjükkel csapkodó cipőtisztítók, a kiabáló ujságárusok között és így szól: »Uram, ön magyar? Segitsen hát rajtunk, a Krisztus sebeire, kérem, segítsen.« Nem tudott újra elaludni; a szobája meleg volt; kinyitotta az ablakot és kinézett a kihalt utcára, amelynek végében öreg szökőkut csorgott. Egy furcsa, ósdi kocsi dörgött el az ablak alatt, mintha a régi Genua száz év óta halott polgármesterét vinné valami ünnepélyről haza. Baj Albert egy pillanatra belélatott a kocsiba; estélyi köpönyeges, olasz hölgy ült benne, és óvatosan huzta le a keztyűjét.

— Ábel Anna — szólt magához és lefeküdt

az ágyba, — milyen furcsa név és milyen furcsa lenne, ha beléje szeretnék!

Rosszkedvűen fordult a falnak és a pillangóira gondolt. Ám, ezen az éjtszakán a pillangók elkerülték az ágya peremét, amelyen máskor elüldögéltek, mint a fecskék a sürgönydrótokon, és Baj Albert egész éjjel a pályaudvarról, a reklámpadról, a kecskeszakállas rendőrrel és a Szent-György képről álmodott, amely lassan ereszkedett alá, hogy egy magas süvegű olasz rablónak adjon helyet.

— Ah, szerencse, hogy holnap éjtszaka tovább utazom, — szólt magához és összeszorított ajakkal, rosszkedvűen gondolt az elmúlt napra.

III.

Másnap este elbucsuzott Ábel Ernesztintől meg Ábel Annától, és a hajóállomásra hajtatott. A lámpákat ép most gyújtották meg; tavaszi eső kezdett szitálni; a távoli rétekről földszag áradt a tenger felé és összekapott a sós levegővel, amely hűvösen, nyugodtan állta a harcot. Baj Albert rálépett a hajóhidra, de abban a pillanatban, amint a deszkák megdübörögtek lába alatt, egyszerre megállt és meghökkenve nézett maga elé.

— Most már bizonyos, hogy szeretem, — szólt halkán, és a korlátba kapaszkodott. — Vajon mit tegyek?

Tanácsstalanul állott, pár lépést előre ment, aztán megint megállt. Gyöngeség fogta el, mintha láza lett volna, vagy mintha valami váratlan szomorúság fenyegetné a hajóhid másik végéből. Valaki meglökte; összerázkódott és gyorsan megfordult. Egy perc múlva már megint a parton volt.

— Ez borzasztó — szólt magához csüggedten és nem tudta, hogy mire fogja magát a következő pillanatban elhatározni. — Mit tegyek? És annyi erőm nincs, mint egy gyereknek! Lám; a hajó már el is indul? Boldog emberek! Isten veletek!

Hazament a szállodába, leült a karosszékre, a bazári asztalka mellé, szembe a telekarcolt velencei tükörrel, és a tenyerébe temette a fejét. Érezte, hogy egy nagy, céltalan szerencsétlenség történik vele, de nem merte átgondolni, hogy mi, csak sejtette, hogy elszakadt az ő tarka országától, a lépkéitől, a dicsőségétől, az álmaitól, és nem tud a titokzatos ellenséggel megbirkózni. Miért is kellett mindennek megtörténnie? Miért választotta épen ezt az utat Dél-Afrikába? És hogy lesz tovább? Ki fog helyette az őserdőbe menni? Ki fogja a munkát bevégezni? Ki fogja a fölfedezetlen pillangókat megtalálni? Mindennek vége; mindebből csak egy sápadt, karcsu leány marad meg, aki így szól: »A nevem Ábel Anna«.

Hajnal felé hirtelen fölugrott a székről.

— Még egy reménység van — szólt magához és a tükörbe nézett, arra a pontra, ahol a pillangók hajnalban rendesen eltűntek — egy reménység, hogy Ábel Anna nem szeret; Istenem, hiszen nem is szerethet! Ki fog nevetni; a leányom lehetne; és én föl fogok ébredni, minden megint úgy lesz, mint azelőtt, és a következő hajóval tovább indulhatok.

IV.

— És ön, ön csakugyan szeret? — kérdezte ijedten az első csók után Ábel Annától. — Nem gunyolódik velem?

Anna tétován állt előtte és félienken simogatta a kabátjának az ujját.

— Igaz volna? Ön csakugyan szeret? — ismételte Baj Albert még egyszer és elkerülte a leány tekintetét. — De hiszen alig ösmer!

Ábel Anna megszeppenve nézett föl rá, aztán a férfi vállára hajtotta a fejét. Egy hajfürtje megérintette Baj Albert arcát.

— Istenem, mit tegyek? — szólt megszeppenve, furcsa és mégis megnyerő félszegséggel. — Azt hiszem, hogy szeretem, nagyon szeretem és nem tudok ez ellen az érzés ellen védekezni. Ah, oly félszeg vagyok — tette hozzá elgondolkodva.

— Oh, a szerelem hatalmas — bólintott Baj Albert — hatalmasabb az őserdők fáinál, vadállatainál, a hegyek havánál! Nem; nincsen védekezés ellene: önnek igaza van Anna.

Hazautaztak Magyarországra és a nyáron megtartották az esküvőjüket. Baj Albert tanári állást vállalt a megye székhelyén és épen olyan buzgalommal látta el hivatalát, mint ahogy azelőtt a növényeket és a lepkéket a Dél csillaga alatt gyűjtötte. Sokat dolgozott, eleintén azt hitte, kötelességtudásból, de egy nap ráeszmélt, hogy csak azért, hogy eltompítsa vele az idegeit, elterelje a gondolatait, amelyek félénken, titokban, az éj leple alatt, vissza-vissza tértek a Tanganyika-tó csodálatos rejtelseihez, az óriási fűvekhez, a sziklákhöz hasonlatos fákhoz, a tarka tűzben égő pillangókhoz. Minden erejét megfeszítette, hogy leküzdje ezeket a céltalan gondolatokat; föladata a növénytant és az állattant, és inkább történelemmel meg kémiával foglalkozott, de mikor egyszer a kezébe került Dél-Afrika részletes földabrosza és meglátta rajta a világoskék gömböcskéket és pálcikákat, amelyek a Nyanza, a Tanganyika, a Rikva tavat jelentették, a szeme hirtelen megtelt könnyel és a melle összeszorult.

— Oh, a szerelem hatalmas és könyörtelen — szólt magához, aztán keresztet vetett és fölnevezett a földabroszból.

A felesége állt előtte, félénken, szerényen, egy kicsit félszegen, épen úgy, mint azon a tavaszi napon, amikor a pályaudvaron először találkoztak és az anyja a reklám-padon feküdt, két kezét, a kis kézi bőrönddel együtt a mellére szoritva.

— Albert — szólt kezét az ura forró homlokára téve — téged bánt valami. Sokszor azt álmodom, hogy eltitkolsz előttem valamit; de vajon boldog vagy-e velem, Albert?

Baj Albert fölkelte, megcsókolta a felesége csodálkozó szemét, aztán a fejét a karjába vette, mint egy gyermekét.

— Hogy boldog vagyok-e veled? Bohóság! Mondd hát: lehet-e, hogy valaki jobban, őszintebben szeressen, mint én téged? Lehetséges-e?

Az asszony félénken simult hozzá.

— És nem bánt semmi? — kérdezte ösztönszerűen. — Nem titkolsz el előttem semmit?

Baj Albert ránézett, és egy pillanatig tétovázott.

— Nem, nem bánt semmi — szólt végre fölületesen, — de miért is kérdezed? Van-e nagyobb dolog a földön, mint a szerelem? Nos, ugyebár nincsen? Akkor tehát nagyon boldognak kell lennem, mert nagyon, nagyon szeretlek, Anna, és ez a szerelem, nos igen, ez a szerelem minden más érzést legyőz bennem. Ebbe bele kell nyugodnunk.

Megszeppenve nézett Annára; megijedt, hogy elárulta magát, de az asszony nem látott keresztül a szavain, és mosolyogva nyujtotta csókra fehér homlokát.

V.

Egy éjjel Baj Albert hirtelen fölriadt álmából, és fölgyujtotta a hálószekrényen álló villamos-lámpát. A felesége duzzogó gyerekarccal aludt mellette, és óvatosan átölelte a párna csücskét. Tél volt; kint zizegett valami, talán havazott. Baj Albert csöndesen fölkel és kinézett az ablakon. Csillagos ég volt; a hold erősen világított le a kéményekre; akkor hát vajjon mi zizegett? Ebben a percben Baj Alberten végigfutott a hideg, és szeme a tükörrre szegeződött.

A csillogó üveglapból egy nagy, tarka lepke lépett ki, meghajtotta kénsárga fejét, aztán széj-jelterjesztette tűzvörös szárnyait. A mellén apró, ezüst csillag ragyogott. Az első percben akkora volt, mint egy gyufaskatulya, azután a pillangó nagyobb és nagyobb lett, és mindenféle színeket váltott: haragoszöldet, narancsvöröset, égszínkéket, őzbarnát. Most meglibbentette szárnyait, és lassan, ünnepélyesen röpülte körül a szobát, majd megint összezsugorodott, kisebb és kisebb lett, és végül eltűnt a tükörben.

— Érdekes, hogy meggyöngültek az idegeim.

— szólt Baj Albert, és lehunyta a szempilláit. — Ez bizonyára a Dél Csillaga volt, amelyet Livingstone egyszer, hajnaltájt látott, de csak egy pillanatra, s amelyet azóta ember meg nem közelített.

Rögtön elaludt, és egész éjjei lepkékről álmodott, mindazokról a lepkékről, amelyekkel valaha az életben találkozott, és amelyeket az évek folyamán a gyűjteményébe elhelyezett. A hóféhértől az éjfekekéig minden színárnyalat képviselve volt; óvatosan, halkán, lüktető ütemben röpködtek körülötte. Azután a gyűjtemény eltűnt a muzeumi boltivek alatt, és Baj Albert hirtelen Dél-Afrikába került. Egy óriási erdőben járt, amelynek ágai nagy majomkezek voltak, és amelynek törzsei ormóttan tejes köcsögökre hasonlítottak. Látta magát, amint hosszuszáru lepkésző lámpával imbolygott a galyak alatt, körötte soha nem látott pillangók szálldogáltak, és olykor halkán koppantották meg a lámpáját. Majd távoli zugás hallatszott, és a következő pillanatban újra megpillantotta a Dél tündöklő csillagát, amint ünnepélyesen terjeszti széjjel tűzvörös szárnyait, és megragyogtatja az ezüst csillagot a mellén. Baj Albert szíve egyszerre végtelen melegséggel telt meg, olyan melegséggel, amelyet azelőtt soha nem ösmert s amely lassan a magasba emelte; a tulvilág érzése volt ez, egy test-

telen állapoté, amikor minden, amit e világban valaha szépet, jót gondoltunk, egy indulattá olvad össze és földi viszonylatok helyett egy csodálatos dal rezgésében fejeződik ki.

— Istenem, mi lesz velem? — szólt megrázkódva és olyan éles fájdalmat érzett a szívében, hogy fölugrott a párnáról.

A felesége ébren volt; egyik kezével átölelte az ura nyakát, a másikkal verejtékes haját simította hátra.

— Albert, nincs valami bajod? — kérdezte álmosan és ijedten. — Ugy hörögtél: ne hívjak orvost?

— Ah, nem — felelte Baj Albert, és lecsukta a szemét, mert érezte, hogy a könnyei rögtön patkzani fognak. — Nincs semmi bajom, és nagyon, nagyon szeretlek, Anna!

• VI.

Egy év múlva azt érezte, hogy nem bírja tovább; elhatározta, hogy elutazik Délre, és befejezi élete nagy munkáját. Két évi szabadságot kért; meggyőzte a feleségét, hogy azután gazdagok, boldogok lesznek, csak egymásnak fognak élni, soha többé nem fog a lepkékre gondolni; és egy kora tavaszi napon utra kelt. Nehezen indult el, már úgy volt, hogy visszafordul, de végre

győzött az akarata és összeszorított ajakkal bucsuzott el Annától.

Amint a vasuti kocsiba ült, álomport szedett, és tizennégy óráig aludt egy huzamban. Mikor fölébredt, már messze bent járt Olaszországban; a kisvárosi gimnázium pirostéglás épülete, a felesége, a kartársai, a tűzhelye, mint egy ifjúkori emlék enyhén mosolyogtak a messzeségből feléje. Boldog volt, hogy legyőzte gyöngeségét: már a vasuti kocsiban felöltözött trópusi ruhájába, de amint Genuában átsietett a hajóra, egyszerre megpillantotta azt a reklámpadot, amelyen Ábel Ernesztin feküdt, és meghökkenve állt meg. Egyszerre, mintha tükörbe nézett volna, maga előtt látta a feleségét, sápadtan, a furcsa, férfias köpönyegbe burkolózva, félszeg, kedves mosolyával, szerteomló hajával, és Baj Albert azt érezte, hogy minden hiába, nem tud tőle elszakadni, hogy a szerelem erősebb minden más indulatnál a földön, és könyörtelenül tartja fölötte vas jogarát.

— Nem tudok elutazni — szólt csüggedten magához, és leült a citromsárga reklám-padra.

Rémülten nézett maga elé; óh, hogy gyűlölte azt az érzést, amely megfosztotta a munkásságától, az álmaitól, a pillangóitól, a Dél csillagától, de nem tudott vele megbirkózni; félt tőle, megakázkodott előtte, és a szive színültig telt meg

végtelen, fájdalmas sóvárgással a bozótok, az ir-
tatlan erdők, az emelet-magas füvek után, ame-
lyek vadul, feketén huzódnak a havas ormok felé.
Látta a borzalom országát: a fehér állatcsontvá-
zakat, a vad cukornád közt lopózó fenevadakat,
érezte a mocsári láz szagát, a forró nyári levegőt,
amelyben társai néha oly hirtelen haltak meg,
hogy le se tudtak feküdni, hanem csak egy fának
támaszkodva pusztultak el: de neki mindez az
igézet világa volt; és Baj Albert szomoruan haj-
totta le fejét a reklám-pad karfájára, és azt érezte,
hogy most már csakugyan mindennek vége, és
hogy el kell sorvadnia, el kell égnie a vágyako-
zástól, mint egy kalickába zárt fecskének.

VII.

Másnap hazautazott; többé nem távozott el
a városka pirostéglás gimnáziumi épületéből.
Gyorsan öregedett, és az egészsége, amely játszva
állta volt ki a trópus fáradalmait, hirtelen meg-
roppant és napról-napra hanyatlott. Az orvosok
nem tudták megállapítani, mi a baja, de ő tudta,
és szárnyatört gólyaként gubbasztott a dolgozó-
szobájában. Tudta, hogy az epekedés támadta
meg az élete fáját, hogy a lelke tele van remény-
telen álmokkal, névtelen vágyakozással, amelyet
senki se ért meg, s amelyre nincsen ír; hogy a
gondolatai egyre ott járnak, a távolban, a nád-

borította vizek partján, és ő soha többé nem láthatja ezt az országot, soha többé nem járhatja meg a küzdelmek, a szenvedések, a borzalmak mesgyéit, soha többé nem találkozhat a Dél tündöklő csillagával. Ennyi volt az egész; más ember boldog lett volna, hogy végre leteheti a vándorbotot, és családot, tűzhelyet alapíthat, békességben élhet és öszülhet meg, de Baj Albert néha egész éjjel fönt járt, kinézett az ablakon, és azt képzelte, hogy az éjtszaka sötétségében a házak eltűnnek, a kis sétány fürengeteggé alakul át, a folyó mocsárrá dagad, és mindjárt reggeledni fog, és ő tovább indulhat a végtelen őserdőbe, amelyet Stanley és társai százhatvan nap alatt jártak meg.

Egy reggel Anna a földön fekvé találta az urát. A szeme nyitva volt és kérdően meredt egy láthatatlan pontra. Trópusi ruhája volt rajta, jobb kezében a nagy lepkefogóháló, mellén a sisak, mint a halott harcosoknak. A foga vacogott, de széles halántékán gyöngyözött a verejték.

— Albert! mit csinálsz? — kiáltott rá Anna, és keresztet vetett. — Kelj föl, a Krisztus sebeire, kelj föl!

Baj Albert mosolygott.

— Ah, Anna — szólt elnézően — tudod-e, hogy te öltél meg, te raboltad el tőlem a Dél csillagát?

Megrázkódott; letette melléről a sisakot, föl-kelt, és megcsókolta Anna keskeny kezét.

— Nem; bocsáss meg — tette hozzá alázato-san — te jó vagy, te szent vagy; bocsásd meg a gonoszságomat: a szerelem az oka mindennek. Emiatt kell elsorvadnom, emiatt nem lehet az enyém a Dél csillaga, emiatt halok meg. Anna! Ah, — sóhajtott megadással — ti nem fogtok en-gem még a halálom után sem megérteni, ti soha sem fogjátok megtudni, miért pusztult el Baj Albert.

VIII.

Még öt esztendeig élt: a halál csak nehezen tudott végezni szívós szervezetével. Magába zár-kózott, lemondott a tanári állásáról, és abból a kis kegydijből tengődött, amelyet a minisztérium ajándékozott neki érdemei elismeréséül. Az em-berek örültek tartották, a felesége is annak hitte, és minden este sirva imádkozott érte a templom benyilójában. Baj Albert mindezzel nem törődött; megfontolt, szigorú arccal járt a sétányokon, ahol az emberek már messziről ijedten tértek ki előle, és éjjelenként az ablaka karfájára fektette a fejét és kikémlelt az éjszakába: nem bukkan-e föl valahol a Dél csillaga, a csodálatos pillangó-királynő, tűzvörös szárnyaival, a mellére rajzolt finom ezüst csillaggal?

Am, a Dél csillaga többé nem jelent meg előtte, sértődötten, hűtlenül fordult el lovagjától, és Baj Albert tovább szenvedte a reménytelen szerelem minden kinját és a rajongó sóvárgás, mint egy rettenetes láz vasekéje szántotta föl a lelkét, a szivét, az életét. Egy este épen föl akart menni a kis kertből a lakásba, mikor hirtelen megszédült, és egy orgonabokor mellé esett.

— Ah! vége van, — suttogta összevont szemöldökkel — és most talán belőlem is lepkelesz. Anna? Lehetséges ez?

Ezek voltak az utolsó szavai; egy óra múlva meghalt. Arcáról eltűnt a fájdalom, amely hazatérése óta mint egy vas-álarc csüngött a homlokán, és nyitott, kék szeme olyan tiszta és barátságos volt, mint egy tiz esztendőös fiucskáé, aki a születése napjára piltefogót kapott, és most boldogan, büszkén, mosolyogva vág neki a Tisza partjának, hogy elfogja a karcsu galagonya-lepkét, álmai álmát, gyermeklelke csodálatos királynőjét.

Hanna.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A hercegnő, az ostyafehér Hanna, egy nagy pagony közepén született, akár egy őz, és a pagonyban mindenféle állatok voltak, ábrándozó dámvadak, töprengő szarvasbikák, kényelmes fácánok, ember azonban csak elvétve juthatott a drótsövény mögé. A vadaskert egyike volt a legnagyobbaknak, amelyek a szárazföldön vannak. A hercegnő apja nagy vadász volt, de mikor — rövid időre a hercegnő születése után — meghalt, a puskázás javarészt megszűnt az erdőben, a vadászterületeket inkább csak kegyeletből tartották meg. Mire a hercegnő hét éves lett, az állatok elfogytak és a dombos oldalakon már csak olykor tűnt föl egy őz barna foltja, vagy egy nyul hegyes füle.

— De hát miért kell nekem annyit tanulnom? — kérdezte a kis hercegnő nap-nap után szomoruan a tanáraitól, akik erkölcsstanra, nyelvekre, földrajzra, történelemre és zenére oktat-

ták. — Minden fiatal leánynak ennyit kell tanulnia?

— Hercegnő, — felelték a tanárok, — ez az élet parancsa. Egy hercegnőtől joggal várja el az emberiség, hogy műveltebb és bölcsőbb legyen az átlagnál.

— Mi tehát az én életem főadata? — tudakolta tovább Hanna, aki némely dologban korarérett volt, másban azonban még igazi gyermek.

— Az az életem célja, hogy folyton tanuljak?

A tanárai egy kicsit gondolkodtak, aztán így válaszoltak:

— Nem, hercegnő, a tanulás nem életcél. Csak egy bizonyos időig tanulunk, azután a kellemesebb rész következik, a termés, a gyümölcs megéri és derült lélekkel élvezzük gyümölcsseit.

A hercegnő jó leány volt és belényugodott a válaszbba. Szorgalmasan tovább tanult tehát és szabad óráiban csöndesen bolyongott a pagony keskeny utain. Ilyenkor azon gondolkodott, milyen szomorú az élete. Hajnalban kelt, holott nagyon szeretett aludni, éppen úgy, min nagy őse, Bátor Kázmér, aki elaludta a leitomisli csatát, és ezzel elvesztette a birodalmát. Azután a mise következett: nem értett belőle sokat, de szégyelte magát a környezetét megkérdezni, miért borul a pap oly zordul a hideg lépcsőkre és miért rezeg a napsugár a tömjénfüstben, mert mindenki oly

ájtatos volt, mintha ez veleszületett tulajdonság lenne, akár az ebédelés vagy az alvás. Mise után Hanna hideg vízben fürdött, holott irtózott a hideg víztől, rögtön rá lovagolnia kellett, holott félt a lovaktól. Aztán leckék következtek villásreggeliig, majd az anyja elvitte magával sétálni, hogy egy óra múlva újra átadja a tanároknak. Este hat órakor ebéd volt, amelyen a prépost, a jószágkormányzó és a család egy süket nagynénje vettek részt, nyolc órától kilencig fölolvastott az édes anyjának és azután lefeküdt. Mindez pontosan, nyugodtan történt, fél tíz órakor elaludtak a lámpák és tíz órakor a hercegnő már álmodott szabályos mértani rajzokról, a kenyérmezői ütközetről és a hideg sarki vidékekről.

Egy napon Hanna, aki szerette a felhők járását nézegetni, azt kérdezte a tanáraitól, mi a boldogság? Azok azt felelték neki, hogy a békesség és a megelégedettség. Hanna csodálkozva nézett rájuk, és nem nyugodott bele a válaszba, hanem a főkomornához fordult fölvilágosításért. A főmorna öreg nő volt, de azért még voltak élettapasztalatai.

— A boldogság, főméltóságu hercegnő, — felelte — az, hogy egy nap férjhez fog menni egy királyhoz és koronát tesznek a fejére.

— És mi tulajdonképp egy király? — tudakolta tovább a kis hercegnő. — Az, aki az ütkö-

zeteket megnyeri? Aki előtt az emberek térdre borulnak?

— Nemcsak az. A király sokkal hatalmasabb, mint mi valamennyien, neki százszor annyija van mindenkől, mint nekünk.

A hercegnő megijedt. Tehát férjhez kell majd mennie valakihez, aki százszor annyit miséztet, százszor hidegebb vízben fürdik, százszor több préposttal, jószágkormányzóval és százszor több süket nagynénivel ebédel? És vajjon miről álmodhat egy királynő? Az egész történelemről, az egész földgömről, az egész mértani tudományról?

— És a polgári emberek közt nincsenek boldogok? — kérdezte tovább a főkomornától.

— Hogyne volnának, főméltóságu hercegnő. Boldog ember például a vadászunk, akinek nyolc gyermeke van és akinek semmi dolga sincs, mert a nagy vadászatok már régen megszűntek.

A vadász? Maga elé idézte a kövér udvari jágert, amint a kacskaringós hegyi uton a kastély felé dőcög. Jégszürke kabátja volt, zöld hajtókával, és rókapiros szakálla, mint egy vörösbegy melle, itt is, ott is fölcsillant az erdőben. Ha belépett a cselédudvarra, büszkén, megfontoltan így szólt: »Uraim és hölgyeim! Itt a vadász!« és a szájában mindig füstölgött a festett cseréppipa, amelynek rossz szaga mint egy láthatatlan fátyol

követte erdőn és mezőn. Hanna nem tudott a gondolattal megbarátkozni, hogy a boldogságnak, amely néha a kert végében, a nagy rózsaligetben mint egy szép, fiatal és félénk tündér jelent meg előtte, ilyen rettenetes földi alakja legyen.

Egy év múlva megkérdezte az édes anyját, mi a boldogság? Csakugyan egy kövér vadászban lakik-e, egy rossz szagu pipában, egy zöld kabátban és abban, hogy az ember nyolc gyermeket szül?

— De, Hanna! — méltatlankodott a hercegasszony. — Ki mondta ezt neked?! Szörnyű, amit beszélsz! Hányszor megtiltottam, hogy a cselédekkel szóba állj?!

Hanna lecsüggesztette fejét.

— Akkor hát mi a boldogság, édes anyám? — tudakolta félénken.

A hercegasszony egy ideig gondolkodott, majd megigazította Hanna hajában a szalagot és így felelt:

— Te még kis leány vagy és ráérsz megtudni, mit jelent ez a szó. Ma a boldogságod az legyen, hogy szeresd az édes anyádat és tiszteld az édes apád emlékét.

Hanna szomoruan távozott. Az édes anyja mint a rend, a következetesség, a szigorúság, és a pontosság mintaképe állt előtte; a jósága abból állott, hogy együtt tanulta Hannával a földrajzot,

amely legnehezebben ment a kis leány fejébe, vagy abból, hogy hajnalban, köszvénye dacára, ő is fölkel, mert nem engedte át másnak, hogy a kis hercegkisasszonyt megfésülje. Hanna kora gyermekségétől félt az anyjától, aki sohasem volt vele megelégedve, aki mindig átfürkészte a lelkét, mint a kopó a bokrokat, és lefekvéskor olyan hidegen csókolt meg, ahogy egy feszületet szokás. Semmit sem engedett meg neki, sem azt, hogy macskája legyen, sem hogy a tavon korcsolyázzon, hogy hógolyókkal dobálózzon, és ha a leányka néha makacs volt, szigorú és fájdalmas büntetéseket talált ki az akarata megtörésére. Hanna türelmesen írta le a büntetési főladatokat, és bár nagyon szeretett enni, megadással éhezett, de a lelke mélyében titkos boszuvágy fejlődött, amelyet senkinek el nem árult, amelytől néha maga is megijedt, s amely évről-évre nagyobb, színesebb, gazdagabb lett.

És az apja emléke? Nem ösmerte az apját, aki mint egy komor gondolat, egy rejtelmes árny élt képzeletében. A cselédek azt mondták, hogy a herceg lelke a könyvtárszobában kísért, és azóta Hanna nem mert egyedül ebbe a terembe menni. Az anyja megtudta ezt a gyöngéjét és ki akarta belőle irtani. Minden este, vacsora után, amikor a fölolvadásra tértek át, a kis hercegnőnek kellett átmenni a könyvtárba az olvas-

mányért. Rettenetesen félt a végtelen folyosón, a reszkető gyertyacsillárok közt, az elhagyott teremben, amelynek falairól szomorúan néztek rá a fekete könyvek, térképek, földgömbök, és mikor egyszer egy régi butor nagyot pattant, kábultan esett össze.

Hetente egyszer az egész család és az udvartartás a kriptába mentek, ahol az elhunyt herceg ónkoporsójánál imádkoztak. Egyszer valaki megérintette a koporsót, amely nyersen, haragosan, csaknem bőszerűen hördült fel. A hangot a falak még sokáig verték vissza, egy denevér pedig fölébredt és ijedten kezdett keresztül-kasul röpködni az avas falak közt. Hanna félénken huzódott az anyjához, de az nyugodtan tolta el magától és tovább folytatta imáját az elhunyt tulvilági boldogságáért.

Egy esztendő múlva Hanna újra bátorságot meritett és megkérdezte a prépostot, mi a boldogság? Az öreg ur, akinek titkos vágya az volt, hogy a kis herceggisasszonyt az Urral jegyezze el, így szólt:

— A boldogság, hercegnő: a vallás, a hit az isteni rendeltetésben, a bizalom az Urban. Csak a vallás tud megvigasztalni, a váltás a mi legkedvesebb támogatónk égen és földön.

Hanna ijedten nézett a prépostra, de az oly komolyan tekintett rá vissza, hogy meggyőzte a

kis hercegnőt, aki megfogadta tanácsát és a válásban próbálta megtartani azt a karsu és félénk tündért, amelyet néha, ködös délutánokon a kert késői rózsatöve között látott. Buzgón járt el a házi kápolnába, amely tele volt rejtelmes fogadalmi tárgyakkal, kis ezüst lábakkal, szivekkel, karokkal, s amely a körötte álló vén fáktól oly sötét volt, hogy istentiszteletnél mindig meg kellett gyújtani a facsillárt. A facsillár pedig lassan forgott zöld selyemzsinórján és rejtelmes árnyékokat rajzolt a falakra, a szentképekre és a hideg kőkockákra. A herceg születésének és házasságának évfordulóján a kápolnát fekete lepelrel vonták be, ráakasztották az ősi cimereket és zászlókat, és a prépost ijedten prédikált az elhunyt erényeiről. És azután az orgona fenyegetően fogott bele egy halottas énekbe, amelynek hosszú futamai sirva, harsogva, élesen fuvolázva kergették egymást egy sötét ország kapuja felé.

A kis Hanna ilyenkor zavarodottan, ijedten jött ki a templomból és csüggedten ült az öreg hársfa alá, amelynek lombjai alatt századok előtt egyik őse, a Szakállas Behemund ítélőszéket szokott tartani. Egy napon azután eszébe jutott egy mese, amelyet kicsiny korában hallott a dajkájától. A mesében egy szegény parasztgyerekről volt szó, a temetőőr fiáról, aki távol a falutól, emberektől, pajtásoktól, az elhagyott sirok között

nevelkedik föl. A kis fiu egyetlen játékszere egy labda volt, amelyet még jobb időkben kapott vásárfiának. De kivel játszszone? Szomoruan dobálta a levegőbe a kopott labdát, mikor hirtelen egy bolthajtásból leszállott az öreg kőszent és elkezdett a gyerekekkel játszani, elkapta a labdáját, visszadobta és annyira kimelegedett a mulatságban, hogy levetette csipkés kőpalástját.

Hanna fölrezzent és egy napon ő is kiment a kápolna kis udvarába, ahol egy tenyérnyi kertben, öreg ákácok közt, régi faragott szentek sorakoztak és odadobta az egyiknek a labdáját. De a kőszent csöndesen nézett rá vissza és nem mozdult ki fülkéjéből. A kis leány komoran vette föl a földről a labdát és fölballagott a szobájába, ahol leült egy székre és csöndesen gubbaszkodott össze, mint a tört szárnyu madár.

Azután többé nem kérdezte, mi a boldogság. Mentől idősebb lett, annál tisztábban rajzolódott elébe a kép, hogy a boldogság nem más, mint szomorúság, csalódás, hogy a boldogság fájdalmas és nem szabad utána sóvárogni. Ahogy idősebb és idősebb lett, lassan meggyűlölte ezt a szót, amely komoran huzódott át gyermekkorán; lassan magába zárkózott és tizenhét éves korában már olyan öreg volt, mint az édes anyja, aki szigoru szeretettel nézett reája és mindig talált valami igazítani valót a ruháján, a haján, a szá-

lagjain. Bár külsőleg az emberek nem vettek észre rajta változást, a lelke gyűlölködővé és rosszakaratuvá lett, gyűlölte az apját, akinek láthatatlan szelleme feketén bolyongott körülte, az anyját, aki csak kötelességeket, nehézségeket és tisztaságot ösmert a világon, a tanárait, akik kifaragták, kicsinosították, mint egy értékes, holt fatörzset, gyűlölte az életét, amelyet kicsinykorában vidámnak, jónak, barátságosnak képzelt, s amely később szürkén vette körül a nyugodtságával, biztonsággal és okosságával.

Tizennyolc éves korában vendégek érkeztek a házhoz: két távoli rokon, egy öreg ur, aki mindig szivarozott és mindig a kabátja gallérját simogatta, mintha az valami ritka tárgy, vagy talán kedves élő lény volna, és az unokatestvére, egy szomszédos ország leendő királya. Az anyja még azon este bezárkózott az öreg urral és másnap a hercegasszony megcsókolta Hanna homlokát és azt mondta, hogy a királyfi megkérte a kezét. A hercegisasszonyban fáradtan csillant föl a tudat, hogy nyolc gyermeket kell majd szülnie a királyfinak, de azután lehajtotta a fejét és kezét csókolt az anyjának.

... Így ment férjhez Hanna, akit később a történelem mint II. Johannát ösmert, s akinek kegyetlenségéről, zord világáról még ma is gyakran beszélünk. A történetírók nem tudták meg-

fejteni a lélektani okát, miért volt e királynő oly szigoru és igazságtalan, holott családja mindig kitűnt az erényeivel, a tisztaságával és a fölvilágosodottságával. De mi, meseírók ügyesebbek vagyunk, bennünket nem köteleznek a tudás, az igazság és az okosság szabályai és azért kifürkésztük II. Johanna titkát. Életének az a kulcsa, hogy boldog akart lenni, de alighogy bensejéből sarjadzni kezdett ez az érzés, máris rideg tavaszi fagy szállt le az éjszakából és avarrá fagyasztotta a selymes vetést. Hanna lelke egy elhagyott, öszszedőlt utszéli fészületre hasonlít, amelynek Krisztusát hó és jég borítja, amely hajdan a szeretet és tisztaság hirnőke volt s amely előtt most a fáradt vándorlegényt darabokra tépik a farkasok.

Lahore királya.

Országos Széchényi Könyvtár

— Ön tehát könyörtelen, madame? — kérdezte egy ibolyaszín kabátba öltözött, pohos öregúr, aki csipke-ingmellével, karcsu spádéjával, parókás fürtjeivel színészre hasonlított, holott adóbérlő volt és tizenhat tekintélyes háza állott Bécs belső városában. — Ez az utolsó szava?

— Ez az utolsó szavam, lovag — nevetett a hölgy, magasra huzva selyem cipőcskéit.

— És ha én most kárt tennék magamban?

— Akkor is nevetnék, lovag. Mit csináljak? Én mindenen nevetek, mert ez az egyetlen portéka, ami az enyém a földön. A ruhákat, az ékszereket, a kis lovakat, az aranypénzecskéket mind kaptam, ki törődik vele, hol és miért? Kaptam őket; de a nevetés, az az enyém, lovag, ahogy másé a szomoruság vagy a rossz kedv. Nevetek a magam bajain és nevetek a máséin, semmitől se félek, semmit se tisztetek, és ha az égbolt kék, vagy ha az akasztófadomb mellett hajtatok el.

nevetek, ahogy nevettem, ha éhezniem kellett, ha az epsomi páholyban vagy az adósok börtönében ültem.

Az adóbérlő gondolkodott.

— Ön azt mondja, madame, — vette föl megfontoltan a szót — hogy a virágait, a kis lovait, az ékszereit, a selyemruháit mind kapta. Miért nem fogadja el akkor az én ajándékaimat is?

A hölgy, aki a furcsa és érdekes Eleanor névre hallgatott, durcásan mosolygott.

— Miért? Nem tudom. Ez idő szerint talán nincsen szükségem rájuk. Várja meg, mikor fogytam ki a virágokból és a kis lovakból és akkor jelentkezzen, lovag.

— De mikor lesz az?

— Oh, azt önnek kell kitalálni. Ha valaki lovag és tizenhat háznak az ura, annak éreznie kell, mikor léphet csatasorba. Adieu, uram, és ne haragudjon rám!

A lovag nehézkesen meghajlott.

— Ki tudna önre haragudni? — szólt hatvan vidám esztendeje furcsa bájosságával. — Ön a világ legkedvesebb teremtese, madame.

Az ajtóban még egyszer meghajlott, aztán az előszobában intett az udvarmesterének, énekeseinek és a két zsokéjának, akik összefont karokkal várták és komoly arccal követték lakosztálya felé.

Mindez a Hotel Transylvaniában játszódott

le, egy öreg, viharvert szállodában, amely az élet összes utait bejárta: volt palota, karmelita-kolostor, színház, játékbank, bérház és vigadó; a harmincas évek háborúi alatt katonai kórházzá alakították át, majd egyideig lengyel pálinkát főztek benne.

Alighogy a vidám és karcsu Eleanor magára maradt, behivatta a komornáját, aki egykor Egyiptomban, mikor urnője négy hónapig alkirálynő volt, palotahölgyi oklevelet kapott és később madame-mal együtt evett száraz kenyeret a londoni adósok hörtönében, és körültáncolta a szobát.

— Oh, — szólt végre kifulladásra — olyan kedves az apró lépéseivel és a kicsiny kardjával, meg a finom illatszereivel, de mit csináljak? Szeretni még sem tudnám és pénzem most egy időre elég van. És olyan komoly ember, én pedig mindig jókedvű vagyok és utóvégre a lánya lehetnék.

— Madame, — vetette ellent szerényen a komorna — ön megfélemezik róla, hogy sem a pénze, sem az ifjúsága nem tart örökké.

— Ej, — csillogott Eleanor finomka arca — nem éreztem-e magamat akkor is jól, mikor sült tököt vacsoráztam és rongyos cipőben jártam? Énekeljél inkább valamit. Tudsz egy csinos francia dalt? Nos, ne kérsd magad sokáig.

A komorna fölhozta egy kicsit a szoknyáját.

csipőjére tette őt vékony ujját és éppen énekbe akart fogni, mikor lent hirtelenül, fenhéjázóan tiz szigorú angol kürt kezdett el harsogni. Mind a ketten az ablakhoz szaladtak, mint a gyerekek, ha a katonazenét hallják. Az utca tele volt emberekkel, az iparosmesterek ingujjban futottak az üzleteik elé és az utcai gyerekek cigánykerekeket hánytak örömben. A hosszú uton végig a sovány jegenyefák közt, kocsi kocsi után sorakozott. Elöl két komoly, pirosruhás fullajtár lovagolt, utána egy üveges, struccotlás diszhintó következett, majd egy lengyel bricska, egy német káles, amelynek hátulsó deszkáján libériás inasok álltak, azután utazókocsik, hajtófogatok, angol targoncák, podgyászos szekerek és magyar homokfutók dübörögtek, robogtak, mind tele urakkal, szolgálkkal, lovászokkal és pecérekkal. Az utolsó alkotmányon, egy sárgalétrás szekeren, kutyák vonítottak.

— Ah! Brávó! Egy cirkusz! — tapsolt Eleanor.

A tapasztalt komorna megrázta fejét.

— Nem, madame, — szólt tiszteletteljes arccal — ez nem cirkusz, ez maga Lahore királya.

— Lahore királya! Egy igazi király?

— Nem, madame. A kocsik, a kutyák és az inasok egy lengyel uré, bizonyos Mokrinovszki uré, aki Lahore királyának címét úgy vásárolta

magának francia ügynököktől. En már láttam egyszer, gyermekkoromban, Sziléziában; nagy ur, dobálja a pénzt, vannak akik azt mondják, hogy hamisítja az aranytallérokat, mások szerint azonban egész Litvánia az övé.

— És szép?

— Meghiszem azt. Nincsen asszony, aki neki ellent tudjon állani, és husz év óta keresztül-kasul utazza a világot és minden városban összetöri a női sziveket. Különös ember ez a Mokrinovszki ur.

— Ej, hó! — mosolygott Eleanor. — Szeretni! Ez nagy dolog lehet! Milyen jó volna egyszer szeretni valakit, nemde? Ki tudja!? Nos, mint látom, az urak és ebek mind ide szállanak a Hotel Transylvaniába. Tehát folytassuk, ahol elhagytuk, énekelj valamit.

A komorna megint a tükör elé állott, egyik kezével ügyesen fölkapta a szoknyáját, míg a másik kezének öt ujját, mint egy finom állat karmait, tette a csipőjére. De alighogy az első két finom francia szó elhagyta ajkait, az ajtón kopogtatás hallatszott.

— Szabad! — mondták mind a ketten és leültek.

A kopott szárnyak kinyíltak és — nem káprázott-e a szemük? — előttük állt Lahore titok-

zatos királya. Már nem volt fiatal ember, halántéka körül a nyirfák alázatos fehérsége csillogott, de a szeme még üde és tudatlan volt, mint egy tizéves fiué, aki most ébredt föl karácsonyesti álmából. Ajka fölött ábrándos bajusz, az állán pompás, barna körszakáll, amelyet öröm lett volna megsimogatni, vagy összeborzolni. Utiruhában volt, de ez az utiruha is finom volt: füles angol csizmák, galambszürke nadrág és a leffentyüs mellényből amulettes óralánc csüngött alá. Hétgalléros köpönyege költők módjára lebegett a vállain.

— Én Lahore királya vagyok — szólt félénken. — Egy éjszakára megszálltam a Hotel Transylvaniába, és miután ez az éjszaka zajosnak ígérkezik, a szálló minden lakóját tisztelettel meghívom, hogy a vendégem legyen. A vacsora tíz órakor kezdődik és reggelig tart.

A komorna mélyen meghajolt és eltűnt a hálósobában. Eleanor udvariasan mosolygott és már az első pillanatban tisztán érezte, hogy ez az az ember, aki olvasmányaiból, álmaiból évek óta ránézett, akinek árnyéka olykor titokzatosan jelent meg a tükrében, aki téli éjszakákon, idegen városokban, mikor kint hóvihar tombolt és a kutyák reszkettek a félelemtől, az ágyához lépett és homlokára tette puha, fehér kezét.

— Üdvözlöm önt, Lahore királya. — Szólt

Eleanor kegyesen — és elfogadom a meghívást, bár tudom, hogy ez a végzetem.

— A végzete? És vajjon miért? — kérdezte az idegen előkelően, mint egy félreértett uralkodó, csodálkozva.

Eleanor mosolyogva vontta meg mélyen lefutó vállát.

— Oh, én érzem, — szólt és az arca csillogott, mintha egy nem várt, kedves hirt hallott volna — én tudom, hogy az ön szemét sohase fogom elfelejteni, Lahore királya. Miért hazudjak? Én csak egy szegény kóbor leány vagyok, akitől senkise kívánja az alakoskodást. És ön is annyi női szívet tört össze életében, hogy egygyel több vagy kevesebb, már mindegy.

Lahore királya Eleanor homlokára tette puha kezét.

— Lássá, — mondta és féltékenysége egyszerre büszke öntudattá változott — így még nő nem beszélt hozzám. Mindegyiket el kellett rabolnom, el kellett kábitanom, meg kellett csalnom, ön az első, aki mint egy utszéli virág kínálja oda magát a vándornak. Ennek a virágnak ugyanis el kell hervadnia, nem szebb-e, ha egy férfi mellén tér vissza őséhez?

A hölgy felhuzta orrocskáját.

— Oh, nekem nem kell bókokat mondania —
— szólt finom kényeskedéssel, amely mint egy

téli napsugár táncolt végig az arcán. — Ha gyűlölném, éppen úgy megmondanám, minthogyha szeretem. Istenem, mit tegyek?

Az idegen egy ideig gondolkodott, majd megcsókolta Eleanor tiz áttetsző körmét és így szólt:

— De tudja-e ön, madame, hogy én minden nőt elhagyok? hogy én egy új Ahasverus vagyok, szebb, előkelőbb és gonoszabb kiadásban?

— Hogyne tudnám, Lahore királya, hiszen évek óta érzem, hogy ön el fog jönni, hogy elhagyhasson. Évek óta fegyverkezem a bánat ellen, a melyet ön egykor nekem okozni fog, és a fegyverem az, hogy nevetek és énekelve, kacagva nyugszom bele a sorsomba. Nos, énekeljek önnek valamit? vagy táncoljak talán?

Mokrinovszki megrázta fejét.

— Nem, asszonyom, legyünk még egy percre okosak. Én sajnálom önt és azon töröm a fejemet, mit lehetne csinálni? Ahogy magamat ismerem, sajnos, holnap önt is elhagyom, ahogy eddig minden nőt elhagytam a világon. A többieket nem nagyon bánom, de önt, asszonyom, sajnálom; nem tudom miért, rosszul esik a gondolat, hogy szomorúságot kell önnek okoznom.

— Ah! Trallala! — nevetett Eleanor. — Mindez két napig fog tartani, azután Lahore királya a régi kerékvágásba zökken. És mi joga sajnál ön engemet, mikor én magam nem szo-

morkodom sorsom fölött? Én az életben már sok mindenben gázoltam át és még senki se látott sirni, nem is fog látni senkisémet. Miért ne fizessem meg én is egyszer az ördög adóját? Én is elég szívet fűztem láncra és sohasem bántott miatta a lelkiismeret.

Lahore királya megrázta byroni fürtjeit, amelyek óvatosan, mint egy gyöngéd költői hasonlat borultak magas homlokára.

— Nos, ahogy gondolja. De szeret-e engem csakugyan?

— Lahore királya, — fonta karját madame a férfi büszke vállára, — így még nem szerették önt a világon. De tud-e táncolni? Ez igen fontos. Én csak az olyan férfiakat szeretem, akik jó táncosok.

— Hogy tudok-e? Meghiszem azt, — bólintott a vendég gőgösen. — Nincs éjszaka, hogy az asztal tetején el ne járjam a krakoviákat.

— És tud-e nevetni, király, nevetni, mint a régi görög istenek, amikor a hegy tetején, hűvös lugasokban ültek és lenéztek a nyomorgó, verejtékező, hörgő emberiségre?

— Azt is tudok — felelte az idegen és megmutatta pompás fogsorát, amely egyik pillanatban egymás mellé sorakozó félénk hóvirágokra, a másikon egy fenevad komoly, félelmetes agyaraira hasonlított.

Eleanor szakértelemmel bólintott.

— Ön tehát tenni akar értem valamit? — kérdezte, összevonva szempilláit, amelyek mint egy titokzatos legyező szárnyai huzódtak össze és távolodtak el megint egymástól. — Nos, figyeljen rám. Egy kívánságom van, valahányszor az életben az eszébe fogok jutni, nevéssen és táncoljon, ez lesz az én emlékem. Van-e szebb, amit az ember a világon kaphat és adhat, mint a mosoly, ez a nagy, tarka, bolond virág, amelynek gyökere a szívünk közepéig ér?

— Mindig nevetni és táncolni fogok, ha önre gondolok — bólintott Lahore királya és lassan megcsókolta Eleanor sápadt homlokát, amely mint a tükörbe vetődő holdsugár, világított a Hotel Transylvania fakó szobájában.

... Reggel Lahore királya és madame egyszerre, de különböző irányokban utaztak el a szállóból. A vacsora hajnalig tartott volt és a vendégek kitünően mulattak. Mokrinovszki házi zenekara még javában huzta, mikor a kocsisok befogták lovaikat. Az éjszaka hó esett és a vidék, amely különben nyersen és szikáran álldogált a gondterhelt ábrázatu hegyek közt, most puhán és illedelmesen mosolygott az idegenek felé.

— Isten önnel, Lahore királya — szólt Eleanor egy tánclépéssel lebegve be szánkójába,

amely egy régi velencei gondolához hasonlított. — És ne feledkezzék meg ígéretéről!

Még valamit akart mondani, de aztán felhuzta prémes keztyűjét, nevetett és szilaj kedvvel csapott a nyugtalan lovacsákák közé. A csengő csilingelni kezdett és a szán vastag talpa furcsa, széles vonalat rajzolt a hóba, mintha keresztül akarta volna huzni a rája íródó történetet.

Lahore királya egyideig elgondolkodva nézett a kackiás fogat után, azután délcegen kihuzta magát és kétszer tapsolt, ami jel volt az általános indulásra. A kocsik, szekerek, kálesek lassan felszedelődzködtek és a kürtösök belefujtak óriási trombitáikba. A fullajtárok ünnepélyesen ügettek előre, a kutyák hátul, a íétrás szekéren bánatosan üvöltöttek és pár perc múlva a titokzatos Mokrinovszki kíséretével együtt eltűnt a jegenyefasor ködében. A Hotel Transylvania tulajdonosa még sokáig nagy tisztelettel integetett utána bársony sipkájával.

Világot járt utasok, vásárról-vásárra ballagó kereskedők mesélik, hogy még évek múlva is, itt is, ott is találkoztak Lahore büszke királyával. Bár haja egyre fehérebb és fehérebb lett, még mindig csábitotta az asszonyokat, kétségbeesésbe kergette a fiatal lányokat. Ám voltak napok, amikor Lahore királya visszahúzódott szobájába és még a komornyikját se engedte be. A kíváncsi

szobapincérek, akiket a rejtelmes utasok kétszeresen érdekelnek, bekandikáltak a szobája kulcslyukán és ilyenkor megszeppenve látták, hogy Lahore királya a tükör előtt áll, a csipőjére teszi kezét és lassan táncolni kezd, miközben állati hangon, pokolian kacag.

— Lahore királya megbolondult — mormogták a pincérek, akik külön borra valóért szívesen megmutatták az érdeklődőknek, tudni vágyó idegeneknek e furcsa jelenetet. Egyszer, egy orosz faluban, amelynek nevét régen elfelejtettem, egy tallérért magam is benéztem a lengyel lovag szobájába. Mokrinovszki, legszebb dolmányában, mellét érdemrendekkel telitűzdelve, a terem közepén állott, mérgesen föl-fölkacagott, majd büszke mozdulatokkal járta el a tükör előtt a krakoviákat. Ám azzal az arccal, amely mosolyogva nézett vele farkasszemet a kopott szállodai tükörből, azzal a nővel, aki a Hotel Transylvaniában kacagva, táncolva borult a vállára, soha az életben többé nem találkozott.

Kitty Fischer.

Egy ösmeretlen ur visszaemlékezéseiből.

Országos Széchényi Könyvtár

Későn éjszaka volt; még bementünk egy láncpalotába, azaz egy villanyfénytől csillogó pincehelyiségbe, amely az évek folyamán a Palais de glace, a Magyar csárda, a Vörös malom, a Cecil bar, a Rat mort és egyéb különös nevekre hallgatott, ahogy éppen az éjjeli élet divatja megkívánta. Diszmagyarba öltözött cigányzenekar játszott, és a terem szögletében, pezsgős vödrök, asztallábak, falitükrök szűk határai közt tangót táncoltak.

Tangó! Egy argentinai csirkefogó kitalálja és eltáncolja a kérges fadorongokból épült csap-székben; szőrnadrágos, töltényöves társai megbámulják, férfiruhás lányok bánatosan tapsolnak hozzá, aztán a tánc átuszik a tengeren, egy-egy percre fölbukkan Londonban, Párisban, a duzzogó Hamburgban, a nagyralátó Berlinben és egyszerre közénk téved; most már frakkos, gar-

déniás urak, francia divatlapokból kiszállott hölgyek táncolják és körülöttük szemüvegek, doktori diplomák, kócsagos tollak, lejárt váltók forognak. Mindenkinak tetszik a tangó és senki se gondol rá, hogy ez a tetszés mit jelent? Mi mást, mint a kacérkodást a társadalom mélységeivel, a furcsa és megfejthetetlen rokonszenvet, amely az emberiség legnagyobb részét a kalózokhoz, kapcabe-tyárokhoz, a vadorzókhoz, megszökött rabokhoz, különböző kalandorokhoz kapcsolja. Miért? Miért tetszett gyerekkorunkban Till Eulenspiegel, vagy Ludas Matyi, miért olvastuk a pad alatt Lecoq urat és Rinaldo Rinaldinit, miért találták föl a mozgóképeket, az apacstáncot, Robertet és Bertramot, mi másért, mint hogy ennek a különös és bohó emberi vágyakozásnak eleget tegyenek? A kis francia csapszékek, ahová a frakkos párisiak egy időben hajnaltájt szívesen betértek, hogy állítólagos betörőket és véresre pofozott utcai lányokat lássanak, éppen úgy ennek a furcsa szenvedélynek a kifejezései, mint a komor népdal, amely megkérdezi Bogár Imrétől, hová siet, avagy a divat, amely egykoron a karbonári köpönyegeket, ma pediglen a lehajtott inggallérokat szárnyaira kapta. Ezt a vágyat mindenkor a táncok elégitették ki a legügyesebben. Ebben a kellemes formában volt legkönnyebb őszintének lenni és észrevétlenül összeszövődni a Balsamók.

a Casanovák, a Daperduttók, a condottierék, a szegénylegények, és frakkos utonállók különböző-utódaival. Az apacstánc, az one step, a macsics, a carmagnole, a cancan az emberi élet legmélyebb rétegeiből szivárogtak elő és mind azt hirdették, — udvarias, enyhe formában — hogy nem vagyunk olyan előkelők, hidegek, jól fészültek, amilyeneknek látszunk, vagy pedig azt, hogy az egyenlőség vágya nem az az üres ábránd, aminek sokan hiszik.

Azonban — mint mondtam — éjjél régen elmúlt és Kitty Fischerről akarok beszélni.

Tíz vagy tizenöt esztendő előtt Párisban időztem, hogy Rákóczi és Bercsényi künt tartózkodásának egyes adatait kifürkésszem. Akkor divat volt a történelemért rajongani, az egész város elmúlt századok ruháiban járt és a különböző Lajosok butoraival rendezkedett be. A másodrangu, de elég tiszta hotelben egy Kitty Fischer nevű hölgy volt a szomszédom. Bizonyos, tisztes szomszédi viszony fejlődött ki köztünk, néha átküldte a szobalányt a teaszűrőért, vagy a cipőgombolóért, tárgyakért, amelyek a szállodákban mindig bujósdit játszanak, én pedig a tintatartót kértem el tőle, mert sok hotelben fordultam meg életemben, de a tintatartóval mindenütt baj volt.

— Ön uram, mint hallom, szintén rajong a történelemért? — kérdezte Kitty Fischer egy esős

éjszakán, mikor három óra felé együtt mentünk föl a lépcsőn.

— Talán ön is, asszonyom? — feleltem, bevallom, elég ügyetlenül, mert hajnalban, egy másodrangú szálloda lépcsőjén csak kevés ember beszél a történelemről.

— Én? — mosolygott furcsa nevű szomszédom. — Természetesen! Sőt, én a történelmet szolgálom. Mit mondjak? Higyje el, Páris csupa kalandorból áll; emberek, akik nappal szorgalmasan körmölnék hivatalaikban, éjjel arról álmodnak, hogy a keresztuton postakocsit állítanak meg, és komoly üzletemberek, akiknek unokáik vannak, egy pohár bor mellett Des Grieux-knek képzelik magukat, akik nyugodtan szurják le szerencsésebb vetélytársaikat. Hány Trenk Frigyes szaladgál Párisban, aki délelőtt a tőzsdei árfolyamokat tanulmányozza, és hány vásárlarcos ir ügyvédi leveleket Lyonba vagy Marseillebe! Oh, én tudom a legjobban!

— Ön, asszonyom, valóban igen járatos a történelemben, — csókkoltam kezét, mert a negyedik emeletre érkeztünk.

Kitty Fischer megállt a sárga tükör előtt, amely — furcsa! — olyan volt, mintha egy nagy üveglap elhervadt volna.

— Ah, — szólt, legyezőjét a vállamra bocsájtva, — hogyne volnék járatos. Önnek egyszer

el kell jönnie velem Madame Lescauthoz — tette hozzá dacosan, pedig e percben semmi oka se volt rá, hogy dacos legyen.

— Miért ne? — még egyszer kezet csókoltam és elgondoltam, hogy a csinos Kitty Fischer a lányom lehetne.

— Akkor hát, mondjuk, **hogy** holnap este tíz órakor. Huzzon frakkot és . . . nos, Isten vele, ne ébresszük föl a szomszédokat. El ne felejtse, tíz órakor!

Másnap este tíz órakor csakugyan beültünk egy komfortáblisba és kikocsiztunk Madame Lescauthoz. Az út sokáig tartott, ha kinéztem a jégvirágos ablakon, kis külvárosi házak és vékonyka, hóba burkolt veteményes kertecskék bukkantak föl előttem. Néha gonosz kutya is ugattak. Végre a kocsí megállt. Bementünk egy ódon házba, amely még látta XVI. Lajost a vérpadra menni, majd áthaladtunk egy nagy udvaron, ahol látszólag a másnapi disznótorra készültek. Az udvar végében széles egyemeletes ház állott. Kitty Fischer kopogott a tölgyfakapun, a kapu nehézkesen, csikorogva, akár csak Macbethben, kinyílt, s a következő percben egy erősen kivilágított csarnokban voltunk.

Egy Napoleon-süveges, kardos svájci őr fészesen tisztelgett, majd kérdőleg rám nézett, mire Kitty Fischer közömbösen bólintott. A tekin-

télyes szolga most kinyitotta a csarnok egyik fehér ajtaját, amelyen át egy régi márványfolyosóra kerültünk. A fülkében szobrok álltak és lépéseink most oly ünnepélyesen visszhangzottak, mint mikor az ember régi királyi paloták termein ballag végig.

— Ön tehát ma éjjel kalandor lesz — szólt Kitty Fiscehr. — Ne csodálkozzék azon, ami önnel történni fog, eleintén furcsa lesz, de aztán meg fogja szokni és jól fogja magát érezni. Viszontlátásra, uram!

Válaszolni akartam, de Kitty Fischer rám vetette ijedt nyulacskatekintetét és már is eltűnt egy perzsa függöny mögött, míg a másik oldalon egy ajtó — Isten tudja a hányadik? — nyílt meg előttem. Beléptem; két ünnepélyes arcu, frakkos ur fogadott. Tisztelettel hajlottak meg és egy kis pipát nyújtottak felém.

— Parancsoljon, méltóságod — szólt az egyik ur, egy Montmorency lekötelező udvariasságával.

Orromat lappangó, fűszeres illat csapta meg. Ah, ezt ősmérem, gondoltam magamban; a pipában ópium van, egyszer Marseilleben már szerencsét próbáltam vele és még most is tisztán látom magam előtt a hozzá tartozó furcsa istállólámpát és a kemény favánkost.

— Ön nem fog elaludni, — szólt, habozásmat látva, a másik frakkos lovag — csak egy

pillantásnyit szippantson méltóságod, ennyi elég, hogy elkábuljon. Az egész tulajdonképp formáság.

Egy pillanatig gondolkodtam, aztán átvettem a trombitaalaku pipát és rágyújtottam. Az első szippantás rosszul esett, de aztán melegség futott végig ereimen, amelyek mintha finom aranyhálót borítottak volna testemre.

— Elég, uram — szólt Montmorency, kivéve a pipát kezemből és a szomszéd szobába vezetett.

Nagy terembe jutottam, amelynek falai tele voltak egyenruhákkal, régi selyemöltözetekkel, csipkés bibornoki köpönyegekkel. Az egyik sarokban arany kardok sorakoztak, a másikon egyéb rokokó-tárgyak: arany csiptetők, burnótos szelencék, ébenfapálcák, ezüst keztyűk heverték példás rendben. A kis kandalló mellett kitűnően sámfázott csizmák, selyemcipők, mellettük arany polcokon keztyűk és harisnyák.

Egy kicsit még kóválygott a fejem; a szívemnek mintha szárnyai lettek volna: boldog fáradtsággal ültem le a márvány-kandalló mellé. Két tiszteletreméltó szolga udvariasan közeledett hozzám és oly ügyesen, mintha az utolsó Bourbon királynál szolgáltak volna, átöltöztettek. Pár perc múlva azon vettem észre magamat, hogy selyemharisnyában, rövid selyemnadrágban vagyok, a fejemen fehér paróka és az oldalamon

könnyű udvari kard, amely mint egy finom óra ingája, billent jobbra, balra. Az egyik szolga a szőnyegajtóhoz kísért — és a következő percben Madame Lescaut alabástrom-termében állottam.

Minden olyan volt, mintha Lancret vagy Paredes füstötte volna. A terem tele furcsa délszaki virágokkal, színes szökőkutakkal, különös alaku pálmákkal, amelyekről ezüst gyümölcsök csüngtek alá; széles fali tükrök nagyobbitották meg az amugy is tágas helyiséget és a szolgák — akár a régi színházak előkelő darabjaiban — folyton frissítőket hordtak körül. Valahol halk, baljóslatu zene játszott, de senki sem tudta, hol, a terem egyik végében pedig arany szinpadocska állott, amelyen hajporos, törékeny ballerínák táncoltak. A tánc láthatólag érdekelte a közönséget, amely hölgyekből és gavallérokból, lovagokból, tisztekből, főpapokból állott.

— Ah, brávó! brávó! — lelkesedett egy kövér, pompásan öltözött adóbérlő az első sorban, és a szinpad peremére tette gazdagon himzett pénz-tárcáját.

— Alceste! ez kedves ötlet — bólintott egy hölgy, akinek szépségflastroma hatlovas diszhintőt ábrázolt és aki leoldva nyakáról gyöngynyakékét, szintén a sugólyuk elé tette áldozatát.

— Ohó, lovag, — szólalt meg most mellettem

egy piros kecskeszakállas tiszt, aki a portugál egyenruhát viselte — ön meg sem ismer?

— Valóban, uram, bocsássa meg — feleltem udvariasan meghajolva az idegen előtt.

— Nem rossz! — nevetett a tiszt. — Ön nem emlékszik rám, akivel együtt szökött meg a kellemetlen Glatz várából? Nem rossz! Gondolkodjék csak, milyen szigoruan vigyáztak ránk és a parancsnoknak, az öreg Fougetnek mennyi borsot törtünk az orra alá! Hahaha; hogy vigyázott ránk és mi mégis megszöktünk Glatzból, ami pedig százhatvan év óta senkinek sem sikerült! Nos, de ha ön sehogy sem emlékezik vissza, elmondom, hogy volt. Leugrottunk a bástyáról, ön csak a jobb vállát zuzta össze, én azonban kifecamítottam a lábamat. Ekkor megkértem önt, hogy szurjon le a törével, nehogy élve kerüljek üldözőim körmei közé. De ön igazi bajtárs volt és a zuzott vállán vitt el Braunauig, a határig, amit sohase felejték el önnek. Nos, most már csak emlékezik?

Kábultan néztem a portugál tisztre; egyszer életemben volt hasonló érzésem, mikor egy kirándulásnál lebuktam egy szikláról és fölébredve, körbe kezdtem szaladni és sehogyan sem tudtam megfejtetni, hogyan kerültem a késő őszi estén a hegyek közé? A portugál tiszt ezalatt tovább beszélt; elmondta csodálatos szökésünk minden

részletét, hogyan bőmböltek utánunk az erőd riadó-ágyui, hogyan usztunk át a félig befagyott Neissen, hogyan kerültünk a zuzmarás Sziléziába, hogyan csöpögött a vérünk a havas utra, úgy hogy lassan egy falka vadászkutya verődött össze mögöttünk, és hogyan adtuk el az óránkat, a gyűrűnket, a csizmánkat, a mellényünket, hogy éhen ne halljunk a rettenetes érchegységben.

Amit mondott, — kábulásom mellett is tisztán éreztem — hazugság volt, azonban mégis jól esett hallanom. Egyszerre tarkán bontakoztak ki a feketetorony Glatz redutjai, a piros szolgálati öves tisztek, a nehézkes ágyuk és a vidám bajtársak, akik naponta háromszor látogatlak meg kis börtönünkben és akiknek mindig elnyertük a Louis d'orjaikat. Katonák, akiket sohasem láttam, jelentek meg előttem: a haragos Piaschky, a mindig rekedt Doo őrnagy, az iszákos Nicolai, a kissasszonyhangu Schell hadnagy, aztán pontosan emlékeztem vissza egy levélre, amelyet sohasem kaptam meg, amelyet senki se irt hozzám, s amely most, mint egy finom lepke, táncolt előttem: »Je pleurs avec vous. Vottre mal est sans remède; voici ma dernière. Je n'ose plus risquer — Sauvez vous, si vous pouvez, je suis...« Az illatos levélben pénz volt, frissen vert gyönyörű Friedrichs d'orok.

A portugál tiszt karon fogott és egy sarokba

huzott, ahol gyémántos babérfák közt csipkével terített asztalka állott. Kocintottunk az ódon serlegekkel, és pár perc múlva a világ legtarkább dolgait hazudtuk egymásnak. Lelkesedve beszéltünk csodálatos katonai ekvipázsunkról, amely kétezer német tallérba került, az ezüst-kürasszos garde du corpsról, a mindig rosszkedvű király sajátságos fuvolahangversenyeiről, a prágai, tabori, budweisi ütközetekről, fejsebeinkről, Trenk fűrgé pandurairól, a gonosz cseh uzsorásokról és egyéb titokzatos dolgokról, amelyekhez semmi közünk se volt, s amelyek mégis puhán hizelegve öleltek át. A finom teremben, a langyos, tavaszias levegőben, amelyben a prémek, a csipkék, a virágok és a női zsebkendők illata furcsán keveredett össze, jól esett elmerülni egy nem létező világ puha hullámaiba, elválni a szigorú élet szabályaitól, megfélekedezni róla, hogy kötelességek, örök emberi föladatak vannak, és hogy az órák a városban pontosan ütnek. Újra kocintottunk, és asszonyokra kezdtünk visszaemlékezni, szép, finom asszonyokra, akik kétségbeesve rajongtak értünk s akiket mégis nevetve hagytunk cserben, akik mint a megvert kutyák követtek életünkön át, asszonyokra, akik szemrehányás és sóhajlás nélkül haltak meg értünk, akik pedig soha nem szerettük őket. Amiért az emberiség zihálva, nehéz ökölcsapásokkal küzd s amit mégsem lehet

akárcsak egy percre is megfogni: a becsület, a hit, az akarat, a tudás messze elmaradtak tőlünk, nagy, rózsaszínű, könnyelmű tengerben lubickoltunk, amelynek nem volt mélysége, csak illata, puhasága és melege.

Valaki halkán a vállamra ejtette csipkelegyezőjét.

— Madame Lescaut! — szólt a portugál tiszt és fölugrott az asztaltól.

Törékeny, gondolkodó hölgy állt előttem, magasra fésült hajjal, amely finom és szomorú keretbe foglalta arcát. Minden más volt rajta, mint ahogy a szépség szabályai előírják: a szeme zöld, a szája inkább nagy, mint kicsi, a válla mélyre nyúló, az ajka vékony és a homlokán egy szomorú, hajszálvékony ránc, és mégis szép, gyönyörű szép volt, akár egykori orosz szerelmem, a pompás Bestuschoff kancellár rajongó felesége, aki később Szentpéterváron a kinzópádon halt meg és akinek ötezer Louis d'orral maradtam adósa.

— Ön nem ismer meg? — szólt Madame Lescaut.

Megszeppenve néztem rá, aztán emlékezni kezdtem. Ez a zöld szem, amelyben örök és meg nem érdemelt szemrehányás tükröződött, ez a váll, amely néha önkénytelenül meg-megrázódott, mint a havasi fehér virágok, ha az est

leszáll . . . Kitty Fischer volt! A rokokó ruha, a gyémántok, a csipkék körülhizelegték, körül táncolták alakját és az erős fény mint egy csodálatos ékszerrel kezdett játszani szemével, a fehér vállaival, sápadt homlokával.

— Madame, — szóltam hirtelen és megfélekezve barátomról, karomat nyújtottam neki — mily boldog vagyok, hogy ide vezetett! És mily szép ön, mily jól esik megfélekezniem róla, hogy feleségem, gyermekeim vannak, hogy nincs házjuk semmi közöm, hogy nincs többé hivatásom, életcélom és hogy ön szép, kimondhatatlanul szép!

Kitty Fischer mosolygott, de nem felelt semmit; arcán jóllakott megelégedettség látszott, csöndes és puha megelégedettség, amiért elrabolhatta tőlem mindazt, ami eddig életemet, küzdelmeimet jelentette. Tisztán éreztem, hogy ez becsstelenség, hogy gyermekeim e percben fölriadnak álmukból; és, mégis, boldog voltam, hogy el tudtam dobni magamtól az élet szabályait, boldog voltam, hogy hazudhattam, hogy kifoghattam tanítóimon, főnökeimen, esküimen, meggyőződésen és senkinek se tartoztam felelősséggel. E percben nyugodtan kártyáztam volna el az árvák pénzét és nyugodtan árultam volna el legjobb barátomat Madame Lescautért. Egyszerre világosan, úgy, mint még sohasem láttam meg önmagamot,

igazi ábrázatomat, láttam, hogy mindaz, amit eddig cselekedtem, áltatás, olcsó képmutatás volt. hogy vaskorbácsokkal kényszerítettem magamat az élet egyenes útjaira, hogy eddigi gondolkodásom, iparkodásom hazug volt és e percben boldogan tagadhatok meg mindent és jókedvűen, a bűnök teljében kárhozhatom el.

— Igazad van — szólt Kitty Fischer és közelebb simult hozzám. — Minden földi küzdelem hiábavaló.

A színpadon fáradt madrigált kezdtek énekelni, de a társaság nagyobb része a kártyaasztalokhoz vonult, ahonnét olykor a portugál tiszt harsány szava hangzott végig a termen:

— Tart ön ezer livrest, kedves viscount?

Egyszerre valaki meglökött.

— Uram, — szólt egy rikácsoló hang — éppen elég volt az ömlengésből. Ön tulbecsüli a vendég jogait, uram!

Öreg, csipkeruhás galant állt előttem; ah, igen, hisz ez Alceste, aki az imént pénztárcáját a színpad peremére rakta. A lovag furcsa öleb-arca ibolyaszínű volt a haragtól és arany csiptetőjét idegesen illesztette a szeméhez, hogy a következő pillanatban ismét elereszthesse. Bizonyos, hogy Madame Lescaut jóindulatu mosolya bőszítette föl.

— Oh, oh, — szóltam mosolyogva — minek

ez a nekihevülés? Mindezt, ha excellenciádnak tetszik, nyugodtan is elintézhetjük. Megtisztel az-zal a különös szerencsével, hogy kardját pengém-mel összeméri?

Alceste látta, hogy udvarias emberrel van dolga, ezért ő is más hangon kezdett beszélni, de fekete szeme mint egy rablókalandra készülő pat-kány tekintete meredt rám.

— Ha önnek sincs ellene kifogása, — szólt aj-kába harapva — úgy azonnal indulhatunk.

Elhagytam Madame Lescaut-t és a kártyaasztalhoz mentem, hogy megkeressem portugál barátomat. De a kecskeszakállas bajtárs nyomtalanul eltűnt, senki se tudta hová s így egy Gűlden nevű hannoverai kűrasszirost kértem föl tanulm. A kűrassziros azonnal összeült Alceste megbizottjával, egy Matusevszki nevű festővel, akin gyönyörű ó-frank ruha volt s aki éppen ebben a percben vesztette volt el a huga hozományát.

Barátaink úgy határoztak, hogy a kastély kertjében verekedjünk meg. Fölhúztuk finom köpönyegeinket és kimentünk a hátsó ajtón. Tágas parkba léptünk, amelynek gyérhavas győpábrái, nyirott örökzöld bokrai, márványalakjai, óriási, furesa gobelinhez hasonlítottak. A háttérben állott a kastély; az épület errefelé gótikus ívekben bontakozott ki, sok, sok szöglettel, amelyekre a

holdvilág könnyű takarót dobott. Egy aranytetős erkélyen szentkép volt, alatta piros mécsszem. Az egyik tölgy alatt nagy, fehér lovasszobor állt, a páncélos lovagnak marsallbot volt a kezében, akárcsak Don Juanban.

— Nos, uraim, — szólt Gűlden kapitány furcsa, ábrándozó hangján — kezdhetjük?

Kihuztuk ezűst kardjainkat, ebben a pillanatban az erkély ablakfüggőnye szétvált és zöld fény világította meg a mögötte lévő szobát. Magas pamlagon, aranyhaját kibontva, Madame Lescaut alakja tűnt föl, kezében arany fésű volt, mellette a kecskeszakállas portugál tiszt állott és gunyosan intett felém bucsul a zsebkendőjével.

— Madame, — mondtam kétségbeesve.

— Nos, rajta — szólt Gűlden álmodozva.

Előre indultam, de a következő percben ütést éreztem mellemen, azután egy vékonyka vérsugár mérgesen szökkent ki selyemkabátom alól. Szédülni kezdtem, és óvatosan leültem a földre. Még láttam, hogy valaki közeledik hozzám, aztán egy nő élesen sikoltott — és elvesztettem eszméletemet.

A kocsiban ébredtem föl, a két ló lassan baktatott a komor párisi hajnalban; mellettem Kitty Fischer ült és keservesen sirt.

— Mi ez? Hogy történt mindez? — kérdeztem rosszkedvűen.

Kitty Fischer letörölte homlokomról a verejtéket és a szemembe nézett: megint az a vékonyka, sápadt párisi macska volt, aki hajnalban fáradtan topogott föl a hotel-lépcsőkön s akinek óvatos köhögése fölriasztott álmomból.

— Bocsássa meg, uram, — szólt csüggedten — bocsássa meg, hiszen ez borzasztó! Hogy történhetett? Ez az öreg Theodor rettenetesen féltékeny. Hiszen minden játék, gyönyörű játék volt, sohase fordult elő ilyesmi, mindenki és mindig jól érezte magát a palotában és reggel azt hitte, hogy álmodott, egy színes szép álmot, mint gyerekkorában. Nincs Párisban gavallér, akinek ez a tréfa ne tetszett volna és most ez a vén bolond... borzasztó és éppen önt, uram, éppen önt!

— Furcsa — szóltam és megint elaludtam a kocsiban.

Harmadnap annyira lábra álltam, hogy elutazhattam. Mikor a Francia Alpesi Bankban föl váltottam a pénzemet, meghökkenve kaptam föl a fejemet. A pénztárosnak piros kecskeszakáll volt, két szeme haragos tüsszel égett, — ah, hiszen az én bajtársam Glatz várából! Igen, ő az, a portugál tiszt, de most nem volt rajta a pirosajtókás zöld egyenruha, hanem szürke lüszerkabát és az ujjai közt villámgyorsan siklottak el a ban-

kók, az aranyak és az apró ezüstpénzek. Hirtelen rámnézett, ő is fölismert és gyorsan így szólt:

— Mégis csak szép volt, uram, más élet ez és örömmel látom, hogy nem történt komolyabb baja. Most kérem a 2084-es számot — fordult szigoruan a ketrec előtt várakozó bankszolgák felé.

*

A zene a Palais Mascotteban megint tangót kezdett játszani. Az előkelőbb táncosnők már végeztek, most — hajnal felé — a negyedik quadrillera került a sor, hervadt, aggódó szemü argentin nőkre, ijedt spanyol leányokra, akik, mintha a korbácsot érezték volna hátuk mögött, gyorsan és tulzott élénkséggel kezdtek táncolni. Most egy kopott selyemruhás havannai csempésznő lépett ki a fülkéből és egy halálsárga, horgoltkabátos pikadորral kezdte el a tangót járni.

— Kitty Fischer — szoltam megszeppenve.

Megismert, de nem szolt semmit, később azonban hozzám küldte a virágárusleányt és arra kért, hogy jőjjen ki egy percre a söntésbe. Kimentem; ott állt a csapravert hordó mellett, vállán vénasszonyos hárászkendővel és tétován nézett rám feketére pingált szemkarikái alól. A verejték kissé elmosta a füstéket, arca olyan volt, mintha fekete könnyek áztatták volna át.

— Óh, be megöregedtünk, beh megcsunyultunk mind a ketten, — szolt, fázósan nyujtva ke-

zet — milyen jó mind a kettőnknek, hogy elke-
rültük egymást! Oh, szép idők, hová tűntetek!
És a sebe?

— Ej, az már régen behegedt — feleltem és
elgondolkoztam, hogy ez a Kitty Fischer volt az
egyetlen nő a világon, aki ismert, aki a lelkembe
látott, a többiek sohasem tudták, hogy ki vagyok
és nem fogják megtudni sohasem.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Csajkovszki.

Országos Széchényi Könyvtár

Csajkovszki, frakkban, kezében egy szál hervadt kaméliával, a tükör előtt ült és az ódon üveglap mögött táncoló hópelyheket nézte. Furcsa és félelmetes volt így a hó, a mint különszadadt környezetétől, puha háttérétől és nesztelelenül, titokzatosan kavargott a kopott szállodai aranyrámában. Csajkovszki azt képzelte, hogy megfagyott sóhajok, deres álmok rőpködnek körülötte és szívéen boldog fáradtság rezgett át.

Oh, micsoda fáradtság volt ez! Tagjai oda-
zsibbadtak a régi karosszékhez és a lelke lassan,
reménytelenül, mint egy befagyni készülő folyó,
mozgott a fekete partok között. Az orvosok azt
mondták, hogy ez az idegek teljes kimerültsége,
de Csajkovszki megrázta fehér fejét, mert, míg
szíve félénken kalimpált és szeme előtt a hó, a
sárga kályha, Sándor cár arcképe és a frakkja
széles gallérja csöndesen forogtak, a fülében egy
nemzet fájdalmas éneke csendült meg. Egy nem-

zet fáradtsága volt az, ami Péter Iljics földi porhüvelyébe költözött, egy nemzet szomorusága, Rettenetes Ivántól a mai tiszta, februáriusi estéig.

— Miért ne lehetne így? — szólt (ki tudja, hányadszor) magához. — Ahogy egy ember átadhatja a pénzét, a reményeit, a hitét egy-egy embernek, ahogy a költészet benne és Puskinban, vagy Gogolban, a fáradtsága megőrzésére is találhat egy öreg hegedüst. És ez az öreg hegedüs én vagyok, én, Csajkovszki Péter Iljics.

Tágra nyitotta szemét, aztán lehunyta. A tükör, a hó, a cár nagy arcképe és a frakkja furcsa gallérja most a szempillája mögé került és ott forgott halálos csöndben. Látott sovány, kiéhezett parasztokat, akik a szigorú arcú orosz Madonna előtt hálnak meg; látott finom, francia arcú pétervári asszonyokat, a mint késő éjszakán lopva, az ágyukban, arany írónnal irnak szerelmes leveleket; látott karcsu tiszteket, amint fél-lábukkal a kezükben tisztelegnek a Szent György-rend nagymestere előtt, azután orra buknak; látott fiatal leányokat, amint reménytelen szerelmükben éjjel, legszebb hálóköntösükbe burkolózva kinyitják a szögletes Néva-parti ablakot és tüdőgyulladást kapnak és úgy érezte, hogy mind e sok szomorú ember ő hozzá jön és a szívére rakja a fáradtságát. És Csajkovszki Péter boldog volt, mint a kazáni szent, aki elé nap-nap után

ezren és ezren járulnak könyükkel, panaszaikkal, sánta lábukkal, kétségbeesésükkel, a nagy szent pedig mozdulatlan arccal fogadja el áldozataikat, hogy az Ur színe elé járuljon velök.

Hirtelen tiszta, vidám hang csendült meg fölében. Kinyitotta szemeit, és egy fátyolos hölgyet pillantott meg maga előtt. Zöld ruha volt rajta, széles prémesikkal, a fején kis Kosciusko-sapka, amely alól, mint korai tavaszi virágok, bujtak elő puha hajfürtei. Csajkovszki fölkelte és lassan a vendég elé ment.

— Ah, — szólt franciául, — ön az, asszonyom, aki tegnap este az idegenek páholyából hallgatta végig hangversenyemet? Akit Moszkvában és Krakóban és Nisni-Novgorodban is láttam? Milyen fiatal és mily kedves!

A hölgy zavartan állott; bátorsága egyszerre elhagyta; szeme szélesre tárgult, aztán jobbkezevel önkénytelenül keresztet vetett prémes kabátkájára.

— Nos, — folytatta Csajkovszki, öreguras mozdulattal kínálva helyet, — mivel szolgálhatok? Ej, mily elfogódott! Bizonyosan valami nagy szomorúság érte és nálam keres vigaszt, nemde? Nos, tehát: testőrtiszt, vagy éppen maga Lermon-toff?

Az asszony nem válaszolt, ijedten nézett a zeneszerzőre és félénken huzott ki egy szál sárga

tulipánt a karmantyujából. Kerek macskaszeme mint egy eltévedt lidércfény imbolygott a szobában.

— Üljön hát le, — szólt Csajkovszki és az eszébe jutott édesapja zenélő órája, amely mindig csak egy dalt, Zerlina belépőjét játszotta óvatos üveghangján. Mint gyerek késő éjszakán gyakran kilopódzott szobájából és meghuzta az óra zöld zsinórját. A barna faszekrény muzsikálni kezdett a holdvilágban és a fakó hangok felöltöztek, zöld kabátkát öltöttek magukra, vadmacskakarmantyut vettek a kezükbe és topánkájukon kis pillangó reszketett. — Üljön hát le, asszonyom, — vette fel újra a szót — és csevegjünk, ahogy magunkfajta, régi jóbarátokhoz illik. Mert én régóta ismerem önt, ha nem is mint élő személyt, hanem mint három vidám hangot, amely a zenélő órából pattan elém és körülhúzza a szobámat. Nos; tehát: testőrtiszt? Eltaláltam? A testőrtiszt illik legjobban egy nemes és szép orosz hölgyhöz, aki olyan finoman tud szenvedni, mint egy megöregedett hegedű.

Az asszony mosolygott.

— Nem uram, — szólt alázatosan, — én önbe vagyok szerelmes, Péter. Miért néz reám? Lehetetlen ez? Önt, a nagy mestert csak szabad tisztelni és szeretni? És ön, ugy érzem, öreg és szomorú és én most nevetni fogok, Péter Iljics.

Kinyitotta a száját, amely egy furcsa kagylóhoz hasonlított és nevetett. Hármashangú szökött ki a torkából és a három hang mégis színesen folyt egybe, mint egy japán öreg fuvola furcsa futama. Szeme tágra nyílt és homlokán egy kis ránc képződött, mintha egy sötét kéz egyszer már végigsimította volna.

— Nem, nem, — szólt Csajkovszki és visszahúzódott a lámpa fényköréből, — hogy beszélhet így, asszonyom? Ön fiatal és szép és mindig az volt, mindig az marad. És én mindig félttem öntől, Krakóban, Odesszában, gyermekkori álmaimban, férfikorom harcaiban. Soha nem szerettem senkit és önt sem, asszonyom, a hajam már fehér, már azt hittem, hogy örökre elkerültük egymást és most belép a szobámba. Istenem, mily szomorú mindez!

— Péter, — felelt az asszony és a tükör elé állott, úgy, hogy alakja egy aranyrámába foglalt régi női arcképhez hasonlított, — ön öreg és egyedül áll a világban. Ki tudja, meddig él, mikor jön érte a legszörnyűbb sárga rém, amely anyját is, nagymamáját is elragadta? És ön sohasem mosolygott, soha nem volt vidám, mindig csak a szűz szenvedéseinek keresztjét hordozta.

Csajkovszki megrázta fehér szakállát.

— Nem, nem, — szólt félénken, — ez a fáradtság szent és nem az enyém, hanem az orosz

népé. Boldog vagyok, hogy a szegények, kifosztottak, a csalók, a hamiskártyások és a kivert utcai leányok könnyei hozzám folynak és a lelkemre nehezednek. Én büszkén hordozom ezt a keresztet és érzem, hogy nincs senki, aki rajtam kívül elbirná e földön.

Tágra nyílt szemmel, reszkető szemöldökkel nézett a nőre és még messzebbre hátrált tőle, egész a nagy, orosz kályháig, amely mint egy kiszolgált árnyék huzódott meg a sarokban. Most egyikük sem szólott, csak a tekintelük találkozott: a három furcsa, színesen összeolvadó hang és egy mély rezgés, a mely, mintha egy örökre elnémult zongorából szabadult volna meg, hogy társtalanul járja be a világot. Az asszony leejtette a sárga tulipánszálat és vékony ujjaival újra keresztet vetett zöld kabátkájára, Csajkovszki pedig lassan letérdepett, az ócska szőnyegre és nehezkesen, mint egy elaludni készülő gyerek a miatyánkot, keresgélte össze a szavakat.

— Könyörüljön rajtam asszonyom — szólt, mialatt szürke feje le-lekiváncozott a padlóra — és ne vegye el tőlem azt, ami a legdrágább nekem, ami benne él fekete hangszereimben s ami nem az enyém, hanem a sinylődőké, a szomorúaké, egy szerencsétlen népé. Látta, letérdeltem ön előtt és bevallom, hogy szerettem, mindig szerettem önt; hazudtam, mikor azt mondtam, hogy

egyedül állok a világon, ön mindig körülöttem lebegett és én félve néztem fel önre, a mosolyára, zöld szemekre, fiatal vállaira. Gyakran éreztem, hogy a küszöbömön áll, hogy rögtön a szobámba fog lépni és ilyenkor meggyújtottam a szent gyertyákat, amelyek megvédelmezték a mai napig. Most öreg vagyok és szerepem vége felé közeledik és önnek bizonyára szintén van édesanyja, aki megtanította, hogy könyörületesnek kell lennünk a földön.

Künnt óvatos köhögés hallatszott, azután az öreg tatár szolga lépett be.

— Uram, — szólt bizalmas fürgeséggel, — ne feledkezzék meg a filharmonikus hangversenyről. A bundát parancsolja? Hideg éjszakánk lesz!

Az asszony összehuzta vállán a prémet és ijedt arcocskáján óvatos könyecsepp szaladt végig. Fázni kezdett, aztán mélyen, mint a férfiak szoktak, meghajolt és egy aranyat csusztatott a szolga kezébe.

Csajkovszki lassan fölkel a földről és megint leült a tükör elé, amelyben a gázlámpáktól megvilágított hópelyhek hangtalanul, ünnepélyesen és titokzatosan forogtak. A tatár szolga türelmesen várt a küszöbön; valahol messze, a ködös Kaukázus szélén pedig e percben meghalt egy öreg kártyás és Csajkovszkihoz küldte el utolsó

álmát és utolsó sóhaját a hűtelen, fekete papiros-királynőről. A zenész az öreg kártyás fejére tette puha kezét és szíve hirtelen megtelt melegséggel és egy furcsa, dörmögő dallal, a mely könnyedén illeszkedett a fakó tükör hópelyhei közé és lassan emelkedett velük együtt a padmaly felé.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A vidám Veliki.

Országos Széchényi Könyvtár

Egyszer, napéjegyén táján egy kis tót faluban voltam, közel a lengyel határhoz, jó magasan a darabos hegyoldalon, míg messze alattunk a jókedvű Poprád szaladgált, jobbra-balra. Alkonyatkor az égbolt kivörösödött és mire gyertyát gyújtottunk, szél kezdett fujni a Branyiskó felől. Furcsa szél volt, nem bömbölt, nem sirt, nem átkozódott, ellenkezőleg, hangja egy teli tüdőből nevető óriás jókedvű kacagásának tetszett.

— A vidám Veliki, — szólt a paraszt vadőr és megcsókolta feleségét.

— Ki ez a vidám Veliki? — kérdeztem és a következőket tudtam meg róla.

A vidám Veliki a mendikáns fiuk védszentje, ő maga is mendikáns volt, réges-régen, amikor még az eperjesi kollégium négy sarkán négy követorony állott és a Poprád nem tűrt meg hida a hátán. A mesék nagy darab legénynek

mondják és rossz tanulónak, akinek azonban, ha nem is tudta a grammatikát, mindig jó kedve volt. Ha elkezdett kacagni, még a toronyőr is kihajolt a párkányon és lekiabált hozzá, minek örül olyan nagyon?

Veliki sokszor megmondta miért, sokszor azonban maga se tudott a toronyőrnek számot adni róla. Kacagott, ahogy a pacsirta énekel, ok nélkül, boldogan, amint az Istentől tanulta. Egészséges nevetése végigröppent a sovány tót mezőkön, a pohánkán, a fekete fenyveserdőkön, a kopasz sziklákon, föl az égboltig, ahol az angyalok, akikhez a földről csak szürke panaszok és fáradt imák érkeznek, mosolyogva, mint egy szép labdát kapták el.

Tizenötéves korában a kollégium egy pár bivalybőrcsizmát adott neki, nyakába akasztotta a kopott vászonzsákot és elküldte mendikálni. Veliki bebarangolta a furcsa felvidéki hegyeket, a kopasz Magurát, a sovány Osztroszki Veport, a tarka Simonkát és énekelve, kacagva haladt át erdőn, mezőn. Amikor egyszer egy beomlott tárnánál ballagott el, hirtelen eléje állott egy rossz kedvű, zöldkabátos ur, aki parókás fejével, füles mellényével valami előkelő hivatalnokhoz, államtanácsoshoz vagy talán kancellárhoz is hasonlított.

— Te Veliki, — szólt arany pápaszemét meg-

törülgetve, — ha egyszer pénzre lesz szükséged, gyere erre.

— Hahaha! — kacagott a mendikáns, — te uram, az ördög vagy, hahaha!

Az idegen bosszankodva vont vállat.

— Nos, és ha az vagyok? — szólt kurtán. — Az ilyen szegény mendikáns tartsa megtiszteltetésnek, ha egyáltalán szóba állok vele.

— Oh, kérem, kérem, — mentegetőzött a diák, — nem akartam megsérteni, tanácsos ur. Ön bizonyára bőven válogathat a lelkek között és nincs szüksége éppen az enyémre, holott esetleg egy püspöké vagy országbiróé is a rendelkezésére áll.

— No, lásd, — bólintott az idegen fanyarul, — ez már okos beszéd. Tehát figyelj rám. Kivánj magadnak, amit akarsz és a tiéd lesz. De amikor az első ősz szál megjelenik a hajadban, érted jövők és magammal viszlek.

— Oh, ha az csak úgy menne! — nevetett a vidám Veliki és kacagásától a szép tót nyirfák szaporán kezdtek bólintgatni. — Én sem estem a fejem bubjára és ha el is adom netán a lelkemet, azért szállítani legalább könnyen nem fogom.

— No, no, — emelte föl sovány mutatóujját a titokzatos vándor, — minden megесik, kedves barátom.

— De nem velem, tanácsos ur, — vetette el-

lent jókedvűen a diák. — Egy tót mendikánssal bajos kikezdeni, megcsalja az, ha kell, még önmagát is nem hogy az ördögöt.

Az idegen szerényen mosolygott.

— Az én körmeimből még nem szabadult senki, — szólt csöndesen. — Ha neked azonban sikerülne, jutalmul neked ajándékozom kakastollas kalapomat.

— Áll az alku, — nyujtotta kezét Veliki, — a kakastollas kalap, tanácsos ur, az enyém lesz, hahaha!

— Nos, tehát, mi kell? — tért a tárgyra az előkelő ur. — Pénz, hintó, hurka?

A diák gondolkodott, aztán így felelt.

— A zsebemben legyen mindig egy huszas, a kulacsomban egy korty bor, a szívemben pedig egy szép lány.

— Rendben van, — felelte a tanácsos, azzal levétette hétgalléros, aranygombos köpönyegét, megnyergelte és sebesen ellovagolt rajta.

— Viszontlátásra, — kacagta utána a diák oly harsányan, hogy az erdőben bóbiskoló varjuk riadtan röppentek föl és fekete felhőben szálltak el a feje fölött.

Veliki ezek után tovább ballagott és estére bekopogtatott egy kántor vigan pipázó házába. Jó szívvel fogadták, a kántor megvacsoráztatta, a lánya, a lenhaju Hanna pedig egy ág fagyöngyöt

tüzött a gomblyukába. (Mert már tél volt, a hegyek hálósapkában szenderegtek.) Reggel a diák összeparolázott a kántorral, a kemence sarkában megcsókolta a lányát, aztán tovább ment, ha megszomjazott, jót huzott a kulacsból, ha pedig megéhezett, cipót vett a huszason.

— Hahaha! — kacagta bele a kövér tót hóba. — A királyfinak sincs különb élete, mint nekem, hahaha!

Este egy paphoz vetődött be, a pap jókedvű kövér, aggastyán volt, éjjélíg tót élceket meséltek egymásnak, nagyokat kacagtak, puliszkát ettek és a kulacsból hörpintettek hozzája. A tiszteletes lánya, a vékonyka Babuska a sarokban állott és nagy szürke szemével figyelmesen nézegette a mendikánst. Reggel a diák összeölelkezett a pappal, egy észrevétlen pillanatban megcsókolta a lányát és jókedvűen tovább ballagott. A hegyoldal hangos volt a nevetésétől és a havasi pintyőkék vidáman feleltek rá.

Ez volt a dolgok rendje az egész felvidéken. Veliki szorgalmasan gyűjtötte a pénzt a nemes-célu alumneum javára, derülten parolázott a papokkal, rektorokkal, kántorokkal és nevetve csókolt meg a lányait, akik még napok multán is kísértáltak a hegyoldalba, ahol a mély hóban a diák nagy lábainak nyoma az erdő felé kanyarodott. Hannát föl váltotta Babuska, Babuskát Ma-

riánka és Mariánkát Pannika, a mendikáns szívében mindig benne lakott egy szép tót leányka álmodozó fejecskéje. Amerre ment, az emberek vidáman fogadták és csók és bor és tót élcek közt az évek gyorsan röppentek el a feje fölött.

Egy este a Fáttra tövében, félig összedőlt, malomhoz hasonló, fekete paplakban üldögélt Veliki. A tiszteletes ur elszíván csibukját, a tavalyi karcostól egy pillanatra elszenderedett, a mendikáns pedig csöndesen fölkel, az ablakhoz lépett, amelynél a halovány Cirmoska szaporán himezett és megcsókolta a jobb szemét. A leányka halkán átfogta a diák nyakát.

— Szeretsz-e? — kérdezte Veliki öntudatosan és örömében föl kacagott volna, ha nem fél tőle, hogy a pap fölébred a karosszékekben.

— Szeretlek, — felelte a kislány szégyenkezés nélkül és megsimogatta gavallérja sűrű haját.

— Nos, ugy-e hogy szép a hajam? — folytatta büszkén a mendikáns, aki még mindig derék szál legény volt, jóllehet első útja óta sok pisztráng uszott végig a fűrge Poprádon.

— Szép a hajad, szép, akár egy királylányé, — felelte Cirmoska álmodozva és egyenként bontotta szét Veliki aranyszínű fűrtjeit. — És milyen furcsa, nézd, itt egy ezüst hajsza, szerencse-hajsza!

A diák elbocsátotta a leány kezét.

— Ezüst hajsza! — szólt kissé sápadtan. — Biztos? Jól láttad?

— Itt, itt, — mosolygott Cirmoska és megfogta a fehér hajszálat, amely csöndesen reszketett kezében. — Nézz jól a szemembe, meglátod benne magadat és a fehér hajadat, te öreg, te!

Veliki belenézett a lány kék szemébe, aztán a kalapja után nyult.

— Isten veled, Cirmoska, — mondta és ajka életében először nem mosolygott, — nekem innét el kell mennem, messzire kell elmennem.

Nem várta be a választ, kisurrant az ajtón és kilépett a zuzmarás kertbe. Messziről csöndes robogás hallatszott, mintha valahol társzekerek dübörögtek volna üres pincék fölött. A mendikáns megállott egy sugár jegenye alatt. Hirtelen az eszébe jutott valami.

— És mégis kifogok rajtad, — szólt gondolatban a földbirtokos államtanácsoshoz és már megint nevetett és levágta a vászonzsákja szíjját.

A holdvilágos messziségben, a cukorsüveghez hasonló hegy tetején zöld pont jelent meg és egyre nagyobb és nagyobb lett. Veliki ráállt a fűrésztönkre, hirtelen nyakába dobta a szíjat, a jegenyére erősítette a végét, aztán elrugta a tönköt lába alól. Pillanat múlva lelke gyorsan szállt föl az égbolthoz, ahol az angyalok, akik oly sokszor fogták el kacagását, ügyesen elkapták és ne-

vetve vitték egy távoli arany trónus felé. Mire a zöldkabátos ördög a diákhoz ért, a halott — hahaha! — gunyosan nevetett le reá, mert a lelke megmenekedett a pokoltól. Az ördög mérgesen toppantott sánta lábával a földre, aztán haragjában az eltávozott lélek után dobta kakastollas kalapját, amely borus alkonyatokon még ma is, titokzatos madárhoz hasonlatosan kering a szomorú tót hegyek fölött.

Ez a története a vidám Velikinek, aki magán az ördögön is kifogott. Emléke vigan él tovább népdalokban, tréfákban és a kóbor szélben, amely napéjegyenkör oly harsányan kacag bele a kürtőkbe, — hahaha! — hogy a ház beleremeg, az órák megállanak és a butorok falevelekként inognak.

— A vidám Veliki, — mondják ilyenkor a mendikánsok, akik a langyos kemence padján pihenik ki a gyaloglás fáradsalmait és lopva csókolnak kezét az ábrándos papkisasszonyoknak.

Amadeus.

Országos Széchényi Könyvtár

Meg kell vallanom: az alább következő elbeszélés beállítása némi gondot okozott az írónak. Bár összefügg az élettel, sőt talán inkább jelenti az életet, mint a legvéresebb napihir, e történetben mégis vannak szerkezeti fogyatékok, gondolatmenetéből hiányzanak egyes láncszemek és valószínűségi bizonyítékok. Szóval: a kieszésben hiba van. Okos író ilyenkor úgy segít magán, hogy mással mondatja el a dolgot, egy ábrándozó sorsüldözötttel, vagy az adott esetben egy öreg hajótörötttel, esetleg célirányos mese alakjában, sőt, ha már nagyon unja a dolgot, egy rossz és furcsa álmra próbálja a felelősséget hárítani. A nyugalmazott tábornokokról és fecsegő vasuti utitársakról, minden író kedves cinikustársairól nem is szólok. De ezzel kivetköztetem a történetet igazságából, az írói igazságból, amely gyakran fontosabb, mint a földi igazság. Azért tehát nyíltan bevallom, hogy az alábbi el-

beszélést kigondoltam s elmondom olyan tarkán és valószínűtlenül, ahogy eszembe jutott.

*

Egy kis városkában, a szépen vonalazott szőlőhegyek alatt, élt egykor egy szürkülő haju ember, akinek az volt a jellemző tulajdonsága, hogy az élet mindenéből kiforgatta. Négyéves korában meghalt az anyja, tízéves korában az apja. Tizenhatéves korában nagybátyja, aki idáig neveltette, feleségül vette a szakácsnőjét; ennek első dolga az volt, hogy kiverte a házból hősünket, akit nevezünk Amadeusnak, miután e történet abban a korban játszik, mikor az ilyen nevek divatosak voltak.

Amadeus tehát egy napon az országut szélén állt és tanácstalanul nézett a rozsdás Krisztus-feszületre. Merre menjen, jobbra-e vagy balra? A Krisztus-fej balra nézett, Amadeus tehát arra kormányozta rongyos csizmáit. Havazott, akár-csak karácsony estéje lett volna, pedig dehogy! október kezdete volt, szüret ideje. Estefelé hősünk beérkezett egy kis, zeg-zugos városkába, ahol a kutakon galambok csókolóztak és a házak falán, üvegfülkében Szent Nepomuk-szobrocskák unták magukat.

— Itt jó emberek lakhatnak — gondolta magában Amadeus és letelepedett.

Valóban jó emberek voltak és szívesen tür-

ték meg maguk közt az ifjút, aki hegedűkkel, istállólámpákkal, kősóval, és régi könyvekkel kezdett kereskedni. Így ment ez tiz esztendőn át, akkor a városkában éjjel tűz ütött ki és hiába volt a sok Nepomuk, a házak mind leégtek, a kis viaszszentekkel együtt. Amadeusnak minden portékája közül éppen csak egy vastag fűzfabotja maradt meg; hősünk tehát kezébe vette a kolduspálcát és utnak indult vele. Némelyek később ráfogták, hogy ő gyújtotta fel a falut, de a pandurok csak a megye határáig üldözték, ott vége volt a területüknek, amelynek határait kinos figyelemmel tisztelték. Amadeus szabadon választhatott két lehetőség közt: visszatérjen-e az elhagyott megye területére és keresse meg a becsületét, vagy maradjon a sorompókon túl, ahol a kutya sem törődött vele, sem a bünesettel. Miután pedig a földi biróságok acélteltekintetében nem bízott tulságosan, hősünk az utóbbi esetet, vagyis a kissé megtépázott becsületét választotta.

Hosszas bolyongás után Amadeus egy másik csinos városkába érkezett. Éppen temetés volt; a kántor meghalt; korcsolyázni volt és a jég leszakadt alatta. Miután az ünnepek közeledtek, a város tanácsosai nagy bajban voltak, ki fog énekelni husvétra a nagytemplomban? Amadeus, aki értett az orgonához és a daloláshoz, szerényen felajánlkozott kántornak. Felfogadták és rögtön

beiktatták, ahogy illik, egy pohár barackpálinka és két kurta szivar közt.

Hősünkre most, úgy tetszett, jobb idők viradtak. Megházasodott, gyermekei születtek s a helység végén, az árterületen egy kis földet is vásárolt. A város lakosai szerették az énekét; ha nagy ünnepeken kieresztette a hangját, a templom vakolata lassan hullani kezdett, mint a hó. Az orgonán pedig oly erősen tudott játszani, hogy a szél csak úgy fujt a kóruson, a fázósabb civisek be is gombolták ilyenkor a mándlijukat.

Nem lett volna tehát semmi baj, egy nap azonban valami istenverte, kóbor katona vetődött a városkába, lefeküdt a nagy piac kellő közepére, egy kőlócára és meghalt. Az orvos, aki rosszat sejtett, rögtön álarcot vett magára és úgy vizsgálta meg az Urban elköltözöttet. Gyanuja helyes uton járt: a kóbor lovag a döghalált hozta magával. Már másnap számos lakos kapta meg a csunya betegséget és egy hét múlva a fél város belépusztult. A még életben maradottak a nagy templomban gyűltek össze és az oltár előtt térdepeltek; menekülni a városból nem lehetett; a megye vasvillás öröket állított a kapuk elé.

Amadeusnak a hat hétig dühöngött betegség a feleségét és a gyermekét ragadta el. De elvitte az állását is, mert a városka megszűnt élni a térképen, két tucat megmenekedett emberért nem

érdemes polgármestert, tanácsosokat, papot, tanítót, kántort tartani, új lakó pedig dehogy jött volna e szomorú helyre. Mit tehetett, Amadeus újra előkotorászta vastag fűzfabotját és nekivágott a nagy világnak.

Most sokáig kellett bolyongania, míg ismét menedéket talált. Esztendőig csavargott a hegyeken, völgyeken, patakokon, szántásokon, folyókon keresztül-kasul: sehol se akadt állás. A haja lassan szürkülni kezdett, a két füle lefagyott és a háta egy kicsit meggörnyedt. Szerencse, hogy — tapasztalt ember lévén — bekente a botját kutyavérrel, különben az ebek régen széttépték volna. De a kutyavér szagától a legvadabb komondor is reszketni kezd, így tehát nyugodtan kopogtathatott be házról házra egy tányér levesért vagy egy pár ócska csizmáért. Ajándékba nem fogadott el semmit. A maga módja szerint szolgált meg az adományokért. Kifoltozta az ócska nadrágokat, szép névnapi versekre tanította a kis gyermekeket, halottak mellett virrasztott és így tovább.

— Vajjon mit veszthetek még el? — kérdezte gyakran magától, mikor leült egy határköre és pár percre lerugta áttüzesedett csizmáját.

Csalódott. Még volt veszteni valója. Egy napon ugyanis elérkezett Szent-Öszfalvára (a falut azért hívták így, mert lakosai szőlőtermelésből,

gyümölcsárusításból, vagyis az őszből éltek) és bekopogtatott egy oszlopos, griffmadaras uriházba. A gazda éppen a tornácon állott és a kesztyűit huzta fel. Az udvaron nyugtalanul csilingelt négyesfogata. Mikor észrevette az öreg vándorlegényt, egy kicsit megilletődött és segíteni akart a baján. De az eszközt nem jól választotta meg, mert így szólt:

— A csűr mellett, jó ember, van egy kis prés-ház, az nem kell senkinek, abban ellakhatsz. Ami az ellátást illeti, van negyven és egy cselédem, egy ember már nem kottyan meg. Öreg ruha is akad helyel-közzel.

— És mivel szolgálhatom meg a jóságát? — kérdezte a vándor.

A gazda nevetett.

— Azzal, hogy minden reggel idejössz a tornáca és eltáncolod nekem a krakoviákat.

— De uram — ellenkezett az öreg — én becsületos módon szeretném megszolgálni a jóságát.

— Semmi de — nevetett a földesur — ha nem tetszik, Szent Iván áldása veled.

Amadeus egy ideig gondolkodott, miután azonban cudar tél ígérkezett, megadta magát és csendesen letelepedett. Minden reggel hét órakor a tornác elé járult, ahol már ekkor a ház ura vígan szalonnázott és így szólt:

— Kezét csókolom, nagyságos uram — és eljárta a krakoviákat.

És így elvesztette az önbecsülését is, az utolsó rongyos portékát, amelyik még a tarisznájában lézengett.

Történt ekkor, hogy nagy változás esett a világ során. A távoli nyugaton akadt egy fiatal tűzérkatona, aki löporon, véren, emberek testen át oly magasra emelkedett, hogy végig látott az egész világon. És amint végigtekintett a sok buza-földön, kék hegyen és zöld káposztásföldön, így szólt magához:

— Ez mind az enyém lesz. Én vagyok a világ első embere, tehát megillet, hogy én legyek a világ gazdája.

És elindult tarka hadjárataira, amelyeknek raja körülövezte az egész földtekét. Ma a piramisok alatt járt, holnap az örök jégmezőkön, most a tenger ringatta aranyos gályáit, majd a legmagasabb hegyek szűz ormán haladt át félelmetes bakkancsosaival. Az egész világ reszketett előtte. A legtöbb nemzet vakon adta meg magát neki, de akadtak olyanok is, akik szembe próbáltak vele szállani, s akik csak véres fejjel hódoltak meg előtte.

Ilyen csoport találkozott abban az országban is, ahol Szent-Öszfalva feküdt. A verbunkosok bejárták a vidék minden helységét és harcra szó-

litották a fegyverforgató embereket. Benéztek hősünk falvába is. A földesur gyorsan befogatott négylovas hintójába és barátságosabb vidékre menekült, a többi lakos pedig a katonák láttára ijedten vetett keresztet és dehogy is mert volna kardot fogni. Amadeus azonban, akinek nem volt sok veszteni valója, egy meggondolatlan percben — szürke fejjel — felcsapott bakának és eltűnt a toborzókkal.

Szent-Őszfalván most egy ideig mit sem hallottak az öreg táncosról. Ililik tehát, hogy mi mondjuk el, mi történt vele? Nos, nem sok. A verbunkosok csapata egy távoli hegyoldalnál próbálta az idegen sereg útját állni. Az ellenség azonban nem sokat teketóriázott, hanem egy ménkő nagy bombát küldött közéjük. A bomba egy itatóvályuhoz csapódott, szétrobbant és erre a felkelők széjjelszaladtak. Amadeus még az este egy patak partján elásta zöld katonafrakkját, hosszú muskétáját s aztán lassan hazabandukolt. Öt hétig tartott, ameddig hazavetődött. Mikor alakja feltűnt a szélmalom dombocskáján, a libapázsiton játszó gyerekek éktelen kiabálással szaladtak haza, hogy Amadeus megérkezett. Hamar megtelt az utca a falu népével, ingujjas mesteremberekkel, délutáni álmukból felvert gazdákkal. Az asszonyok megfogták hősünk kabátja szárát és így szóltak:

— Nézzétek, él! . . . És csakugyan ő az! Amadeus!

A férfiak pedig a vállára ütöttek és ezt mondták:

— Nos, szaporán, meséld el, hogy is volt csak? Igaz, hogy a császárnak két orra van?

A földesur is megjelent a tornácon és nevetett.

— Ez aztán a legény! Hamar a papramorgót! Jutka, Borcsa!

Esténként Amadeusnak el kellett mesélnie a hadjárat történetét. És Amadeus mesélt, mesélt dolgokról, amik sohase történtek meg vele, véres ütközetekről, amelyekben a kapitánynak a fejét levágták, de a kapitány fej nélkül is tovább lovagolt és tovább hadonászott a kardjával; meg ágyukról, amikből akkora golyók repültek ki, mint a prэшáz; meg lovakról, amelyek leültek, mint a kutyák és az előlábaikkal — akárcsak nagy szablyákkal — serényen hadakoztak. A falubeliek nem mindent hittek el neki, de azért szívesen hallgatták. Amadeus pedig beszélt. Eleintén csak azért hazudott, hogy meg ne haragítsa kíváncsi gazdáját és kielégítse a szájtátó mesterembereket, de aztán belerészegedett a tulajdon tarka képeibe és boldogan élte magát bele a tudatba, hogy mindaz amit elmond, színigazság. Kezdetben ezért megvetette magát, de aztán a

szeme felcsillant, mint az öreg korhelyeké, akik százszor fogadják meg, hogy nem isznak többé, de azért mégis csak a boroskancsóhoz ülnek és az italon kívül az elcsábíttatás furcsa örömeit is élvezik. Amadeus úgy érezte, hogy hazudni korántse oly bűn, amilyennek azt a hitoktató az iskolában, gyermekkorában vázolta. Öreg, elke-seredett napjaira szelid, titokzatos fény verődött, amely megszépítette életét és megvigasztalta a földi sors nyomoruságaiért. Egy uj, addig ismeretlen világ nyílt meg előtte: az ábrándoké, az álmoké és az öreg vándorlegény úgy érezte, hogy ezt a világot senki sem veheti el tőle.

Napközben Amadeusunk mást se csinált, minthogy egyre csak azon gondolkodott, mit fog este elmesélni embereinek? És mindig ujat tudott mesélni, történetei egyre magasabban és magasabban repültek. Már egy vágással tetőtől talpig kettéhasított egy svalizsért, már ötödmagával elfoglalt egy üteget, már egy csodálatos rohamot vezényelt át egy égő és fölrobbanó hidon, már egy generálist tüzött a szuronya hegyére, sőt egy ízben az ellenséges vezérkarhoz jutott négy bakájával. Tetőpontjukat álmodozásai végre ott érték el, hogy magával a császárral került szembe. Igen, hősünk egy meredek dombtetőre rohant fel, elkergette az ágyufedezetet, megnyuzott két öreg brigadérost és éppen a császár vállára tette ke-

zét, mikor egy bomba kettőjük közt robbant fel, a homok az arcába szóródott s e pillanatot a császár ügyesen felhasználva, lóhalálában menekült le a domb másik oldalán. Csak a frakkja szárnya maradt barátunk kezében.

Néhányan a hallgatók közül megcsóválták a fejüket, de a többség helyeslőleg köhécselt az elbeszélés végén. És Amadeus máris mosolyogva gondolt egy új mesetárgyra, mint a költő, kinek folyton új rímek, új csengő sorok jutnak az eszébe. Mialatt békés éjszakákon az egész falu aludt, az öreg vándorlegény kiűt a holdvilágra és elbeszélgetett soha nem látott ezredesekkel, parolázott hófehér, tarka érdemjelekkel leöntött tábornokokkal, felszállt csodálatos csataménekekre, kártyázott vidám kapitányokkal, akik elnyerték még a tokmányát is és jókedvűen bokázott aranymentés markotányosnőkkel. Milyen kedves világ volt ez! Az emberek nem ármányokdtk rá, a mostohaanyja nem verte ki a házból, a gyerekeit, a feleségét nem vitte el a döghalál, nem fogták rá, hogy gyujtogatott, a füle nem fagyott le, még a császárnak se kellett azt mondania:

— Kezét csókolom, nagyságos ur! — és nem kellett neki a krakoviákat eljárni.

Az élet — a nyomorusággal, küzdelemmel, hóval, faggyal teli élet — lassan eltávolodott tőle, körülötte kizöldültek a hazugságok apró magvai,

a látszat bőkezűen kárpótolta a valóságért, mikor egy napon váratlan dolog történt. Hogy mi? Semmi más, minthogy a nagy — állítólag két-orru — császár, megtérven északi hódító hadjáratairól, a falun volt keresztülvonulandó. Sőt, alig hogy ennek hire ment, a porosz előőrsök már be is érkeztek és délután, aranyfelhőkben, megérkezett maga a császár. Hogy pedig a dolog teljes legyen, a kvártélymester azt mondta, hogy ebben a helységben fognak éjjelre megszállni.

Eddig nem lett volna nagy baj; kellemetlenebbé változott a helyzet, mikor valaki, aki szerette a földi igazságot, beárulta Amadeust a strázsamesternél, hogy ez az öreg legény volt az, aki annak idején a császárnak a fél frakkját — ott fönt a dombtetőn — letépte s aki ráadásul két brigadérost megnyuzott.

A strázsamester nem hagyta annyiban a dolgot, hanem bejelentette az esetet a császárnak. Még az éjjel két nagybajuszu katona jött el Amadeusért és egyenest az uralkodó elé vitték hő-sünket, aki persze minden porcikájában remegett.

— Hohó, öcsém — szólt a császár gunyosan — hát hogy is volt az eset a frakkommal, hol tépted le a felét? És mit mesélsz te a népednek, hogy két brigadérost is megnyuztál?

Amadeus hallgatott és lehorgasztotta a fejét.

— Felelj — kiáltott rá a császár komolyan — vagy felköttetlek erre a szilvafára.

Hősünk szomoruan pislogott, aztán összeszedte magát és így felelt:

— Felséges uram, én nem vagyok emberevő, én egy szegény öreg kántor vagyok, akit az élet mindenéből kifosztott. A sorsom csupa csapás és csalódás. Korán elvesztettem az apámat, az anyámat, később a feleségemet és a gyerekeimet a dőghalál ragadta el, a kenyeremtől régen megfosztott a végzet és az önbecsülésemet, a becsületemet is elvesztettem. A két fülem is befagyott. Egyedül állok a világon, szegény vagyok, aggasztán, beteg, csak egy furcsa barátom maradt, a hazugság. Ez vigasztalt meg az öregség kilátás nélküli napjaiban és ez kísér el a sir szájához. Amióta ezeknek az embereknek össze-vissza hazudok, az életem békés mederbe terelődött. Amit nem birtam elérni munkával, tisztességgel, akaratral, hogy elfelejtsem a szenvedéseimet és boldog ember legyek, azt az apró füllentésekkel szerezttem meg magamnak. Nem járok itt a földön, ahogy nem jártak a szentek, a nagy költők, hanem fölötte, ahová nem ér fel a piszok és a nyomoruság. És most akasztass fel, ha úgy tetszik.

A császár egy ideig nem felelt, fel és alá járt a szobában, végre megállt a sápadt Amadeus előtt és így szólt hozzá:

— Tulajdonkép igazad is volna. Hir, dicsőség, gazdagság: mind hazugság e földön, csalóka ábránd, amely az első kakasszónál széjjelfoszlik. Most az egyszer elmehetsz, de vigyázz magadra, ha az ember hazudik, okosan hazudjék, különben a szilvafára kerül.

Amadeust tehát szabadon bocsájtották. A falu népe kíváncsian rohant rája az első utcasarkon és megostromolta kérdésekkel: hogy volt, mint volt, mit mondott a császár és igaz-e, hogy beszéd közben a nehéz betegség fogja el?

Hősünk intett kezével.

— A császár — szólt nyugodtan — azt mondta, hogy meghajlik a bátorságom előtt és mihelyt hazaér, tizenhatlovas hintót küld értem Párisból. Oda fogok kocsikázni és ott fogok élni holtomig.

Páris azonban messze van s így a tizenhat szürke ló sokáig késett. A parasztok minden nap kíváncsian szaladtak ki a falu végére és szemük elé tartva tenyerüket, a messzeségbe kémleltek, nem látszik-e már a hintó fölverte por? De bizony nem látszott semmi. Csalódottan fordultak vissza, napról-napra csalódottabban, de Amadeus megvigasztalta őket: a császár szava szentírás, az ok bizonyára az, hogy nincs éppen kéznél elég derék szürke lova — a hadjárat majd mind elpusztította őket — és nem akar holmi hitvány

gebékkel szégyent vallani. Várjunk türelemmel, ami késik, nem mulik.

Egy nap Amadeus ágynak dőlt. Orvost hittak, aki viszont a papért küldött. Hősünk halálán volt.

— Ugy érzem — szólt környezetéhez nehézkesen — úgy érzem, hogy most jön a hintó értem. Nézzetek csak ki, fiaim, az országuira és mondjátok meg a kocsisnak, hogy siessen, mert még elkésik.

A parasztok kiszaladtak a ház elé, de a hoszsúra nyult úton egyebet se láttak, mint a kolduló barát csacsiját, amely lassan huzta a káposztafejeket meg piros répákat a klastrom felé. Mire visszajöttek, Amadeus meghalt: e pillanatban már a szivárvány finom hátán lovagolt fel a menyországba. Arca nyugodtan mosolygott és homlokán szelid fény csillogott: látszott, hogy tudja, mi a földi élet egyetlen kincse.

Elmélkedés.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Közel Gráchoz, haragoskék hegyek között, bástyafalas, tornyos, zászlós gyógyító-intézet áll, amelynek piros és zöld kertjében, félrechapott művészsapkával, egy öreg ur ül és megfontolva szivja szivarját; csak beteg emberek, akiknek az orvos napjában legföljebb egy szivart engedélyez, csak azok tudnak ilyen lelkiösmeretesen, szinte ünnepélyesen dohányozni és elgondolkozni. Az öreg ur szeme végignéz a kicirkalmazott kert utain, át a magas kerítésen (amely a vidéki temetők kőfalaira hasonlít) és hat szabályos gyárkéményt, hat szigorú fölkiáltójelet lát, amelyek mögött háztetők, — akárcsak egy óriási, furesa, hazatérő csorda tarka hátai — tolonganak jobbra, balra. Néha a kertig hallani a villamos vasut csilingelését és esténként a város föl kavardott pora errefelé tér nyugalomra. Egyszerre nyolc gőzkürt szólal meg; hét óra van, az öreg ur gyorsan a zsebébe nyúl és pontosan beveszi az orvosságot,

az undorító jódot, amelyről azt tartják, hogy meghosszabbítja emberi életét. De vajjon miért hosszabbítja meg? Hogy az orvos mindennap megtapogassa az ütőerét és ellenőrizhesse alázatosan kopogó szive működését; hogy a szélütötte tanácsosnéval délutánonként kártyázzon; hogy egy szomoru paralitikus titkos álmait meghallgassa, álmokat, amelyekről senkinek sem szabad tudnia, holott az emberiség legrettenetesebb fejezeteit jelentik? Minek élni? Az ecsetet, amelyet évtizedeken át szolgált, régen letette, nevét elfelejtették, családjá nincsen és az élet apró gyönyöreiről és hiúságairól is lemondott.

*

A Bányában született, Magyarhon legszebb vidékén. Lent üde völgy, körmondatszerűen kackaringózó patakkal, hetyke malmokkal, hosszú jegenyefasorral és régi módi, ernyős ligetekkel, amelyekről senki se tudja, ki ültette őket? Fönt deli, kigyószínű bércek, nagy hósipkákkal, szigoru ereszekkel, étes ábrázatokkal, amelyek keményen, mintha örökké harcra készen állának, szegeződnek bele a vastag, kék égboltba. A hegyek és a völgyek kacérkodnak egymással, a völgy bánatos puhaságával, álmatag fiatalságával, a bércek férfiasságukkal, erejükkel és kitarításukkal. Egy hegyi patak közvetíti az üzeneteiket, fönt a víz fehér tajtékot dobál és sértődött

hangon zúg, lent megenyhül, a habjai kékek és a partjain szerencsétlen nefelegtsek sirdogálnak. A vidéket azért hívják Bányának, mert a hagyomány szerint az ördög innét szedte a nagy aranytömböket, amelyekkel egykor az embereket megvásárolta. Öreg parasztok még látták az ördögöt, amint napéjegyenkör tudósnek öltözve, a kisujján egy óriási aranyoszlopot egyensúlyozva, halagott le a távol Tisza felé.

Egy helyen a patak házak között folydogál. itt született mai történetünk hőse, egy magasvállu, oszlopos házban, amely megnagyított és kicsinosított kriptára hasonlít. A szülei gazdag emberek voltak, az apja kaszagyára híres az egész országban, az anyja hozománya pedig ötszáz fekete, erdélyi bivaly volt. Mint jómódu emberekhez illik, a fiuknak szép nevet adtak, így lépett az életbe Amadé. A gyermekben korán fölébredt a művészi hajlam, még hatéves sem volt és már leföstötte az apját, barátságosan ingó tokájával, vizhatlan vadászcizmáival, fókabőr-kabátjával, a verseket, a meséket is szerette és ha az anyja zongorázott, a fekete hangszer alá ült és sirt. Ám, ha ezüstpapírt vagy aranydiót mutattak neki, gyorsan előmászott a zongora alól és szolgálatkészen szavalta el a H á r o m m a d á r t.

Nyolcéves korában a ház előtt ült pajtásai-val. A konyhából már fürge vacsora-illat szállott

a holdvilágos estébe és bent az inas az ezüstkanalakkal csörömpölt. Fél óra előtt nagy eső volt, amely lehütötte a levegőt, de most az égbolt egészen kitisztult és a hegyek kíváncsian néztek be az udvarra. Hirtelen az egyik fiu fölugrott és az égboltra mutatott.

— Szivárvány! — szólt megszeppenve.

És, csakugyan, a hamvas, holdvilágos boltzaton pompás szivárvány vert hidat ég és föld között. A gyerekek kiszaladtak a szérüs kertbe és fölkapaszkodtak egy kazalra, hogy közelebb legyenek a furcsa tűneményhez, amelyet évszázadok óta nem látott a világ. Az egyik éljent kiáltott, de a másik hirtelen az országot felé fordult, a kezével tölesért csinált a füléhez és így kiáltott föl.

— Muzsikusok! halljátok? muzsikusok!

Először kételkedve, lélekzet visszafojtva hallgatóztak, aztán tisztán hallottak egy mély trombitát, amint nagy darabokat hasított ki a levegőből.

— Muzsikusok! — kiáltották most már mind a hárman kipirulva és hanyat-homlok futottak az országot felé.

Valóban, a sáros agyagban három muzsikus haladt ünnepélyes libasorban; ugynevezett városi zenészek voltak, amilyenek annak idején — barna, hétgalléros köpönyegben, leffentyős mel-

lényben, — Csehországtól Törökországig gyakran járták be a világot. Az egyik a hosszú trombitát huzogatta, a másik a klarinétot fujta, a harmadik rosszul aranyozott lanton játszott. A fejükön borzas cilinder, a lábukon angol, füles csizma, amelyet a régi művészek nagyon szerettek viselni.

A templom előtt a muzsikuskok megállottak és piros arccal fújták a Woronieczki-indulót. A gyerekek tágra nyílt szemmel bámultak rájuk és mikor a muzsikuskok elkészültek és a kalapjukkal kéregetni jártak, az egyik bedobta az utolsó susztertallért, a másik a zsebkését és a harmadik hat szép bibic-tojást, amelyeket hónapok óta rejtegetett a nadrágja zsebében.

Mire Amadé hazaért, az apja pipaszárral a kezében várta a tornácon és a szivárvány eltűnt. Kár, mert talán évszázadokig nem lát emberfia újra éjjel szivárványt.

*

Tizenöt év múlva.

Nyári este, Amadé vadászatról tért haza. Egy hosszú domboldalon ment végig, amely tele volt furcsa, halavány, sokszegletű virágokkal, amilyenek csak a felvidéken teremnek. A tábla közepén egy lány állott, szeme elé tartotta a tenyerét és a távolba nézett. Mintha ő is a földből nőtt volna ki: színesen, erősen, biztosan; barna szoknyája,

piros fejkendője messziről egy nagy, nagy kökőrcsinre hasonlított és teste lassan ingott finom szarvas-lábacskáin. A kerülő leánya volt, husz éves, inas, erős, mint egy fiatal vadkan és mégis lányos, alázatos arcu; szája körül furcsa vonással, amely mintha azt mondogta volna, hogy: *ugyis minden hiába.*

Amadé meglassította lépteit. Mit mondjon a leánynak? Még tizennégy nap előtt nyugodtan hajtotta az ölébe a fejét és arról beszélt neki, hogy együtt mennek a nagyvilágba, ő megkeresi ecsetjével a kenyerét és senkivel se fog törődni, külföldön élnek, mindenkivel szakítanak.

— Oh, ez nem lehet — vonta meg vállát a leány, de azért tovább simogatta Amadé szőke fűrtjeit — én ezt nem kívánom. Egy napon mégis csak el fogsz hagyni, jól tudom, ennek így kell lennie.

— És akkor mit csinálnál! — kérdezte az ifju félig kíváncsian, félig megszeppenve.

— Én? semmit. Mit csinálnék?

— Liszka — szólt Amadé és sirni tudott volna örömében — én nagyon szeretlek!

Ez két hét előtt történt. És most? Az apja tegnap beszélt Amadéval és elmondotta mindazt, — nehezen találva a szavakat, látható zavarban — amit ilyenkor elmondani szokás. Liszka félig parasztleány volt, bár a városi iskolákat járta

meg, a fiura jövő, dicsőség, név várt. És mit csinálna szivbajos édesanyja, aki mindig virágokkal, versekkel foglalkozott, ha meghallaná, hogy egyetlen fia a kerülő leányának udvarol? Mit szólnának a rokonok? És mit szólna maga Amadé tíz év múlva, ha erre a kalandra visszagondolna? És... de az apja nem folytatta tovább az okok és kérdések fejtegetését, hanem a fia vállára tette kezét és elpirult, mintha valami helytelen dolgot cselekedne, így szólt:

— Amadé, egy régi óhajvásodat teljesítem, bár nem könnyű szívvvel. Azt gondoltam, hogy... Nos elmehetsz délre vadászni.

A fiu lélekzete elállott.

— Délre? És hova? — kiáltott föl tágra nyílt szemmel.

— Nos, Afrikába — dörögte az apja kedvetlenül. — Elmehetsz a gróf urral, aki ugyanis társat keres és akivel meg is beszéltem a dolgot.

— Apám!

Afrikában vadászni, a titokzatos, forró föld-övre jutni, gyermekkorának ez volt legtarkább ábrándja; álmában gyakran nehézkes vizilovak, rosszkedvű him oroszlánok, karcsu tigrisek jelentek meg és a fali térképen már gyermekkorában, évek előtt egy piros »Ide« szóval jelölte meg azt a helyet, ahová egykoron eljutni vágyott. Ami kalandvágy, barangolási és vadászási szen-

vedély békés természetű apjából még beteges édesanyjából hiányzott, mind belészorult, a Dél neki nem volt földrajzi fogalom, mint más embernek, hanem maga az ígélet, egy szép büszke királynő, akiért érdemes örültségeket elkövetni.

Amadé végre mégis a lányhoz ért, aki leeresztette szeme elé tett tenyerét és tartózkodóan mosolygott.

— Ugyebár elhagysz? — kérdezte megvonva vékony vállát. — Nos, Isten veled!

— Ki mondta? — harapott az ajkába Amadé. — bolondság!

— Oh, az arcodra van írva — rázta meg fejét Liszka. — Ne hazudj Amadé, eddig sohase hazudtál.

A fiu lecsüggesztette szép fejét.

— Nos, igaz, elmegyek, el kell mennem — szólt megalázkodva és azt várta, hogy a leány majd sirni kezd. — Ez a szüleim akarata, s én mégis csak tőlük függök. Liszka, én hitvány ember vagyok.

A leány összebb huzta nyakán a kopott kendőt.

— Akkor hát Isten megáldjon — mondta és csókra nyujtotta kezét, amit azelőtt sohasem tett.

— És megbocsájtasz?

— Megbocsájtok, de hiszen mindegy.

Még egyszer csókra nyujtotta tömzsi gyerek-

kezét, aztán elment, könnyen, frissen, mint a patak felé induló öz. Amadé egy ideig tétován állt, majd gondolkodni kezdett. Sehogysem ment a fejébe, hogy ez a félig urias, félig paraszt-leány ilyen simán tud napirendre térni a csalódáson, a bánata fölött. Éjjel az ifju hirtelen fölébredt álmából és ekkor megtalálta a dolog nyitját.

— Ah, hisz ez kaland volt — szólt magában és a szívében büszke öntudat terjedt el — az első kaland! semmi más és Liszka kedves, csinos és egy kicsit kacér leány. Bizonyosan nem az első kalandja volt, de mindegy, mégis nagyon derék kis leány és majd megvigasztalódik.

Nyolc hét múlva Amadé már egy rosszszagu vadász-sátorban hált és másnap lelőtte az első vizi-lovát; amelynek hullája megalázkodva, tágra nyílt szemmel, nehézkesen feküdt előtte a kövér moszatban. Idomtalan állat volt, a mezitelen benszülöttek dühösen ugráltak körülötte, az égbolton egy borzas, barna ragadozó madár jelent meg, apró, izgatott legyek ügyesen fürödtek a fekete lösebben; és Amadénak egyszerre úgy rémlett, hogy a fiatalságát, az álmait lőtte le a torz szörnyetegben. Ezért jött ily messzire? Ezért hagyta el Liskát? És mit csinál vajjon most a leány? Világgá ment, vagy elpusztult, mint egy rosszul megsebzett vadkacsa? Ej, igen, az embernek nem a jövője, hanem a múltja a rejtelmes, a mult.

amely tele van piszokkal, gazságokkal, érthetetlen-ségekkel, a mult, amelyben mintha nem is mi magunk, hanem talán valaki más, egy furcsa, gonosz ember cselekedte volna azt, amiről azt hisszük, hogy a mi számlánkra tartozik. A Dél napja szélesre tágulva, rézvörös arccal borult le a távoli vízbe és Amadé rosszkedvűen feküdt le kopott függő-ágyába.

*

Harminc év múlva.

Megint vadászatról tért haza, porosan, fáradtan és éppen le akart hajolni a kacskaringós patához, hogy a kalapjával vizet merjen, mikor egyszerre, ej, mi volt ez?! Minden ok nélkül hirtelen elállott a lélekzete és a szive megremegett, mintha valaki erősen ráijesztett volna. Amadé arca kipirult, a szeme kérdőleg nézett körül. Sehol nem volt senki, a kövér, nyugodt magyar nap magasan állt az égen és egy törpe sólyom szelesen kergetőzött a fák között. Néha messziről egy lövés jelezte, hogy valaki még vadászik a vizen. A hegyek nagy füstkarikákat eregettek és bár szélcsönd volt, a nyárfák halkán zizegtek. Mi volt ez?

Amadé tovább akart menni, de alig jutott az első ligetig, ismét megrázkódott és a torkát most már ösmeretlen félelem szorította össze. Hirtelen megrémült a tudattól, hogy egyedül van, azt hitte,

a következő percben valami eddig ösmeretlen el-lenség, egy idegen érzés, egy soha nem sejtett erő tör rá és a szívére teszi a kezét. Mi volt ez? Amadé csöndesen leült a gyöpre, azután kigombolta a gallérját és lefeküdt. Most már tudta, mi ez az érzés, amely soha nem érzett ijedtséget és szomorúságot borított rá: a halál volt, a halál félelme. Egy ideig csöndesen feküdt, aztán fölkel, megtörölte a homlokát és a nádasig ment. Beleült a csónakba, eloldotta a láncot és pár evező-csapással a zöld erdő közepére evezett.

A csónak lassan ingott, csobogott, azután a vadász letette az evezőt és lefeküdt a nedves deszkákra. Mi volna, gondolta el, ha most csakugyan meghalna? Egyedül volt, távol emberektől, gondolatoktól, egyedül az öreg, komoly és disztelen természet ölen, amely egykor az életnek adta s amely most csöndesen visszavehetné. Hetekig tartana míg valaki megtalálná holttestét, de lehet, hogy vihar kerekedne és fölborítaná a csónakot, amelynek csöndes utasa lassan süllyedne alá, a kövér buzogányok és lápvirágok között. Feje fölött éjjeli szállásukra tartó vadkacsák huztak el, azután csönd szállott alá a hósipkás hegyekről. Csak az állatok tudnak ily szépen, nemesen elpusztulni, gondolkodott el Amadé; ha a végüket érzik, elbujnak az emberek, társaik, a fény, a szín elől és többé nem látja őket élő lény.

Lehunyt a szemét és békésen elaludt, a víz aprózva, csöndesen ringatta, a nád szélén a hold lassan, mint egy kívánságokkal agyonterhelt ima emelkedett a magasba. Egy madár mélyen, rekedten búgott; a vadász soha azelőtt nem hallotta ezt a hangot, amely beleférközött álmába és egy végtelen, ezüsthátu tengert varázsolt a lelkébe, a gyermekkorét, amelynek puha képeit az ész, az akarat, a hit össze-vissza kuszálja.

Egyszerre fölriadt és az evezőkhöz nyult. Fázósan hagyta el a nádaszt és még azon este elhívatta az orvosát.

— Hány éves ön? — kérdezte a vidéki doktor, miután nehézkesen megvizsgálta volt a fehérhaju vadászt.

*

Es most itt ül a haragoskék gráci hegyek között és lassan szivja a szivart, amelyből vékonyka, óvatos füst emelkedik az ákácok koronája fölé. Mit akar még a földön? Ami szép volt benne elmulasztotta, ami értéktelen volt, ahhoz görcsösen hozzátapadt. Az éjjeli szivárvány, a kerülő leánya és egykori álma a végtelen nádasban, szomorú hangulattá tömörült a lelkében és baráti szemrehányással nézett rája. Hová lett a szivárvány, hová lett Liszka és hová a halál, amely a nádban mesemondó dajkaként tette vállára a kezét és magával hitta csöndben, békességben: mint

egy hosszú utról jövő, megpihenni készülő vadludat a zizegő, mesélő tavaszi alkonyat. Érdekes-e a gyógyító-intézetben tengődni és tömlők, ápolónők, szomorú orvosságok, olcsó vigaszok alakjában venni föl a halált? Vajjon minden ember ilyen-e? És mindegyik föláldozza a szépet a városi zenészeknek, a fekete, otromba vadállatoknak és a meddő emberi reményeknek, amelyek túlbecsülik az életet?

A gyógyító-intézet előtt zene harsant föl: egy rekedt huzós trombita, egy éles klarinét és egy előregedett lant hangjai, mint előregedett, bohócok ugráltak a levegőben. A Woronieczki-indulót játszották és az ablakokból kíváncsi szemek szegeződtek a zenészekre.

— A muzsikuskok — szólt az öreg ur és megigazitotta félrecsuszott bársonysapkáját. — A muzsikuskok — tette hozzá elgondolkodva és a nedves föbe hajította kialudt szivarját. — Ti rontjátok meg az életünket! Ti miattatok nem tudunk igaz emberek lenni!

Összeroppanva érezte, hogy olyasvalamit mondott, amiért nem tudna az orvosának beszámolni; szavaiból egy titokzatos árnyék emelkedett a levegőbe és az öreg festő félénk léptekkel ballagott föl szobájába.

Miért ?

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Négy szép asszony elhatározta, hogy a zajos téli élet után teljes visszavonultságban, a természet csöndjében fogja eltölteni a nyarat. Egyikük azt ajánlotta, hogy menjenek el Hoványba, ahol a férjének pár holdas vadász-birtoka van: ez a hely szépen is fekszik, nyugalmas is, még vasút sem férközik a közelébe. A tervet elfogadták s augusztus elején a négy szép asszony beköltözött a fenyvesek övezte vidéki lakba, amely fecskefészekként tapadt a meredek hegyoldalhoz.

Hovány csakugyan azoknak való, akik pihenni kívánnak. Maga a falu ócska tót község, vályogból készült viskókkal, amelyeknek ajtai, ablakai csaknem mind keresztbe rakott és leszögezett karókkal vannak elzárva: akik itt laktak, kimentek Amerikába, s kilincsre, lakatra nem telvén, így rekesztik el kunyhóikat. A honmaradtak csekély száma öreg asszonyokból és gyerekekből áll, a vénje, mint a fiatalja viaszksárga, ráncos

arcu, mintha az a pár kunyhó, amely még nyitva van, nem lakóház, hanem kriptá volna... Tényleg, a levegő is fullasztó, dohos a kalyibában: ha égő gyertyával mész beléjük, a láng pislogni kezd s talán el is alszik... Férfit csak kettőt találasz: az egyik a pap, egy galambősz, törődött aggastyán, aki hétszámra gereblyével, sarlóval a hátán megy ki a sovány földet munkálni és vásárnap magas fisztulahangon prédikál, a másik egy Adorján nevű mérnök, akit a vasművek társasága küldött ide kifürkészni, nem lehetne-e az évek előtt lerakott salakot valahogy értékesíteni. Mert tudni kell, hogy évtizedek előtt Hoványon kohó volt, egy fekete, pupos ördög, amely vig pőfékeléssel kalapált, dolgozott, míg csak minden felemészthetőt meg nem evett. Annak idején a salaknak nem tulajdonítottak értéket s szertedobálták a sovány libalegelőkre, de most változtak az idők s a társaság egy hivatalnoka kisütötte, hogy salakból is lehet pénzt csinálni. Így került ide Adorján, aki jobb ügysző méltó buzgalommal reggeltől estig kaparászta a réteket s mérte a kőrétegek mélységét.

A négy szép asszony közül az egyik egyáltalán nem mozdult ki a házból, egész nap a medvebőrös pamlagon feküdt és regényeket olvasott, a másik legalább a kertig merészkedett s egy tengerparti kosárban tisztogatta a körmeit meg az

ékszereit, míg a harmadik a méhesbe vonulva napestig a Marseillaisét huzatta a gramofonnal. A negyedik asszony élénkebben élt: sokat mozgott, sétált, sőt vadászfegyvert is vitt magával s buzgón vadászott a szomoru felvidéki varjakra. Az utóbbi hölgyet Flórának hívták, magas, karcsu szépség volt, színes, olasz szemekkel, amelyek minden iránt érdeklődtek. Flóra az erdőben órákig tudta elnézegetni egy-egy hangyaboly munkáját, éber figyelemmel kísérte a harkályok, mókusok mászó-gyakorlatait, délelőttöket töltött el a patak mellett, várva, megpillant-e egy pisztrángot és ha kellett azzal is beérte, hogy papircsónakokat csinált és azokat leste, vajjon áteveznek-e a kis vizesésen vagy hajótörést szenvednek rajta?

Az asszony már első sétáján összetalálkozott a kint dolgozó Adorjánnal, aki ugy érezte, hogy illendő a hölgyet üdvözölni. Flóra elfogadta a köszöntést s azon se csodálkozott, mikor a mérnök, mint udvarias szomszédhoz illik, bemutatkozott neki. Akkor a fiatalember hazáig kísért s a többi hölgnél is tiszteletét tette, de azután az érintkezése többnyire csak a köszöntésre szorítkozott.

— Ugy látszik, nem tolakodó ember, — gondolta Flóra, aki irtózott a vidéki fiatalemberösmeretségektől s örömmel látta a mérnökben a kivételt.

Igy is állt a dolog: Adorján jólnevelt ember volt, aki műveltségét széles körben fejlesztette, anélkül, hogy ezt fitogtatta volna. Első szabálya az életben kötelességeinek teljesítése volt, s ez nehéz terhet jelentett, mert rövid idő alatt nagy munkát kellett elvégeznie, a lelki szükségletek kielégítésére alig maradt ideje. De azért napi dolgai elvégzése után a mérnök ráért, hogy figyelemmel kísérje a szak- és szépirodalom újabb fejlődéseit, hogy zenével foglalkozzon, s hogy kedves szenvedélyének, a festészetnek is hódoljon. Élete messziről nézve csupa összhang, öntudat és erő volt, s éppen azért kellemes benyomást tett mindenkire, úgy Flórára is, akinek hamar rokonszenvesse vált ez a higgadtan, nyugodtan cselekvő férfi. Így történt, hogy az első futólagos érintkezés után a mérnököt az asszonyok meghívták ebédre, majd vacsorára s ez alkalmakkor meggyőződhettek róla, hogy Adorján teljesen érdemes művelt, fővárosi hölgyek barátságára.

Egy nap Flóra kintjárt a hegyoldalon s éppen egy széles tölgy mögött lapult meg, hogy egy fiatal őzikét megfigyelhessen, amikor a szakadék tulsó partján feltűnt a mérnök alakja. Adorján nem vette észre az asszonyt; leült egy sziklapadra, s levelet vett ki a zsebéből.

— Bizonyosan szerelmi posta, — vélte Flóra és kíváncsian nézte a férfi arcát.

Adorján kétszer elolvasta a levelet, aztán lassan eltette, majd végigsimított a homlokán s szivarra gyújtott. Egyet-kettőt szippantott csak, akkor ellökte a szivart s maga elé meresztette tekintetét. Flóra meglepve nézte ezt az ábrázatot, amelyet még nem látott ilyennek. A komor arcon mély, öreg barázdák húzódtak végig, a homlok elborult s a fej fáradtan, mint a meglőtt madaré billent félre. A szemében nem volt könny, de az a néma, eltompult kifejezés, amely tekintetére tapadt, többet mondott, mintha a férfi hangosan zokogott volna. Adorján félóráig ült így ott, aztán fölkelte és lassu léptekkel távozott a völgy felé. Az asszony még egy ideig a pagonyban maradt, majd rosszkedvűen tért haza.

Amikor másnap Flóra összehatalkozott a mérnökkel és elbeszélgetett vele, az estéli jelenetnek nyomát se látta rajta: a fiatalember újra olyan kemény, nyugodt volt, mint rendesen. A csalódott szerelmest később sem lehetett rajta meglátni, nem sóhajtott titokban, nem ábrándozott el beszéd közben és egyforma pontossággal teljesítette a kötelességét. Ha az asszony fürkésző gondolat-tal a lelki dolgokra terelte a beszédet, a mérnök sem gyűlölettel, sem rajongással nem beszélt a sziv dolgairól, nem tett szentimentális megjegyzéseket, a legcsekélyebb jellel se árulta el, hogy neki is megvan a maga regénye. De, amikor pár

nap mulva Flóra a hegyoldalon, a nagy tölgynél járt, ismét megpillantotta a tulsó oldalon Adorjánt, amint az a sziklapadon ült s megtörten, fáradtan, kétségbeesetten nézett maga elé.

Az asszonyt e pillanattól fogva érdekelni kezdte a férfi sorsa. Az ilyen emberek, akik ennyire fegyelmezni tudják magukat s tisztára egyéni életet élnek, ritkák. A legtöbb férfi, hasonló körülmények között vagy boldog arcával árulja el szerencsését, vagy, ha lesujtott, minden mozdulatával, szavával hirdeti hajótörését. De Adorjánt más fából faragták: ő elhatározott, kemény lélek volt, amely kizárta köréből a nagyvilágot, amely nem tett semmi engedményt az érzelmességnek, nyugodtan, felzudulás nélkül türve a következményeket. Bizonyos, vélte az asszony, hogy az a regény, amelyen ez a szilárd akarat keresztülment, kárhozatos, színekben gazdag szomorujáték volt s megpróbálta az olyan erős férfit, aminő a mérnök volt, de más ember pozdorjává tört volna alatta. Vajjon ki az a nő, aki vele összeakadt? — gondolkodott el Flóra s a szívébe részvét s kíváncsiság költözött a fiatalember iránt.

A többi három szép asszony tovább folytatta a maga csöndes szórakozását, az egyik ki se mozdult a szobából és sorra fogyasztotta a regényeket, a másik az ékszereit tisztogatta, a harmadik a

gramofont hallgatta, míg Flóra az erdőket járta és láthatólag szívesen vette, ha a mérnök melléje szegődött. Adorján tartózkodó természetű ember volt, aki nem kívánt tolakodónak látszani s azért eleintén csak ritkán csatlakozott az asszonyhoz, később azonban barátságuk melegebb lett s a mérnök nehéz napi munkáját elvégezve, gyakran kísérté el Flórát a varju-vadászatra, sőt ezt a szórakozást lassan meg is kívánta.

A hosszú sétákon sok mindenféléről beszélgettek el s a mérnök itt is azt a kellemes, nyugodt benyomást keltette, mint minden jóra való, az életet komolyan felfogó férfi. És Adorján ugyancsak komolyan fogta föl az életet, keservesen megdolgozott minden darab kenyérért, hajnalban már talpon volt, a delet kint töltötte a mérőszerszámai közt, az alkonyat még az erdőben látta. Esténként találkozott aztán az asszonnyal s elkísérté őt a domb tetejére, ahol a homályba vesző természeti képben gyönyörködtek. A fiatal embernek ilyenkor el kellett mondania, hogyan töltötte el napját, s Flóra, akinek az élet sok változatosságot juttatott, meg volt lepve ettől a sivár, szomoru munkától, amelyben soha nem esett változás. A mérnök egyik napja olyan volt, mint a másik, csupa lelketlen, olcsó törekvés, semmi ujság, csak engedelmeskedés a kötelesség hideg, barátságtalan szavának. Az asszony soha-

sem látott embert igazán dolgozni, s most bepillantva ebbe a szörnyű taposómalomba, amelyet életnek nevezünk, a lelkét önkéntelen tisztelet fogta el a csöndes férfi iránt, aki hallgatag nyugalommal járta a nehéz utat . . .

— És ez így megy egész életén át? — kérdezte egyszer Flóra.

— Az egész életen át, — felelte csöndesen a mérnök.

— És . . . nem kíván más sorsot, nem töri össze ez a sivár lét?

— Férfi vagyok, — mondotta nyugodtan, büszkeség és hatásvadászat nélkül Adorján, s az asszony érezte, hogy egy erős, igazi férfi jár mellette, aki nyugodt önérzettel birkózik meg az egész világgal.

— És ennek az embernek szerencsétlennek kell lennie, — gondolta el Flóra, s szemei előtt fölelevenedtek társaságának léha, gyenge bábjai, akik nevetve, táncolva, könnyű gondolkodással siklottak át azon az életen, amely ennek az embernek csak gondot s szomorúságot jelentett.

Egy nap az asszony hosszas készülődés után megpróbálta, hogy Adorján lelkéhez férközzön. Kint sétáltak az alkonyadó erdőben, s mikor a faluhoz értek, már csillagok bukkantak fel az égbolton, szomoruan mosolyogva le a szalmafedeles viskókra.

— Én értem az ön élete titkát, — mondotta Flóra, hosszú idők óta először érezve elfogultságot, — önnek bizonyára van valakije, akinek a kedvéért dolgozik és fárad.

A mérnök nyugodtan nézett vissza az asszonyra.

— Nincs senkim, — felelte, de a szempillája megrezzent.

— Oh, mi asszonyok ezt jobban tudjuk, — folytatta Flóra, — mi ezt megérezzük, mint a fecske a tavaszt.

— Higyje el, hogy csalódik, — szólt Adorján lassan.

A kerthez értek és kezet fogtak volt. Amikor már a kaput kinyitotta, az asszony visszafordult és még egyszer odanyujtotta ujjait a mérnöknek.

— Ne vegye rossz néven, ha a lelki dolgaiba avatkoztam, — mondta puhán, melegen s eltűnt az öreg hársak alatt.

Adorján egy pillanatig tétován állott, aztán hazaindult.

Következő este a mérnök nem jött el az asszonyért s harmadnap sem. Negyedik nap Flóra a falu végén találkozott veie, Adorján éppen hazatért a munkájáról, nyugodtan, emelt homlokkal, mint rendesen. Mikor megpillantotta az asszonyt, egy kissé elsápadt, de aztán hozzája lépett és kezet csókolt neki.

— Maga haragszik rám, — mondotta Flóra mesterkélt nyugalommal, — tudja mit bizonyít ez?

— Nem tudom.

— Azt, hogy igazam volt.

A mérnök nem válaszolt.

— Hiszi, hogy bennem barátra talált? — kérdezte az asszony, szép szemét a férfira függesztve.

— Hiszem, — felelte a mérnök, de a hangja most már nem volt olyan nyugodt és biztos, mint annakelőtte, amikor úgy beszélt Flórával, mint apja a gyermekével.

— Akkor meg is érdemlem bizalmát, — folytatta az asszony. — Én tudom, hogy ön szenved, hogy nyugalma csak álarc, amely fájó sebeket takar el, én ismerem, érzem a lelke minden titkát, én látom a csalódását, a szenvedését, és részvéttel vagyok iránta.

Adorján egyideig hallgatott, aztán kezét nyújtotta az asszonynak.

— Ön jóbarátom, — mondta egyszerűen.

Sokáig nem szóltak egy szót sem, lassan haladtak föl a hegynek.

— Elmondok önnek mindent, úgy, ahogy volt, — kezdte el a férfi. — Önnek igaza van, a bánatán az embernek enyhíteni kell, ha magába zárja, az belül rombol s elpusztítja a szívet, a lelket, az egész világot. És nekem nincs senkim,

akivel szomorúságomat, örömömet közölhetném, magamnak élek, cél és értelem nélkül. El fogok önnek mindent mondani, de kérem, ha megtudja titkomat, ne vessen meg érte, — megígéri?

— Igen, — felelte Flóra, odanyujtva keskeny ujjait.

— Az én regényem, — kezdte el a mérnök bizonytalan hangon, — tulajdonképp nem is regény, hanem közönséges történet. Másnak nem okozna ennyi gondot, sőt más talán föl se venné, nekem mégis keserű órákat, nehéz megpróbáltatást jelentett. Szerettem, ahogy szeretünk mindnyájan az életben: ki tudná megmondani miért? ki tudná megfejteni: józanságból vagy örületből? Jön valaki s egyszerre azt érezzük, hogy egész létünk föl van forgatva, hogy más emberekké lettünk, hogy az eddig nem ösmert élet a maga teljes titokzatosságával áll előttünk. Egy idegen világba csöppentünk, ahol minden új, ismeretlen, meglepő, elsősorban a tulajdon lelkünk. Velem is így volt, egy nap szembe találtam magamat egy nővel, aki talán érdemes se volt a bizalmamra, s mégis azt éreztem, hogy ez a nő jelenti nekem az életet, a boldogságot, a lelkemet. Megszerettem, vad, túlcsapó érzelemmel, amely mindent eltörölt körültem, csak az ő alakját mutatta éjjel-nappal, mint egy elűzhetetlen látomást, amelyet túlvilági erők küldtek a lelkemre. Azt mond-

lam, hogy nem volt érdemes a bizalmamra se s én mégis rajongtam érte, odaadtam volna a vagyonomat, az üdvösségemet, az életemet. És oda is adtam érte mindent, anélkül, hogy egy percre sajnáltam volna, anélkül, hogy hasonló esetben újra és újra föl ne áldoztam volna neki mindent. Ki volt ő? Senki, semmi, szórakozása más férfiaknak, egy jelentéktelen kis kardalosnő, s nekem mégis minden e világon!

Az asszony tágra nyílt szemmel nézett Adorjánra, aki nyugtalanul folytatta tovább:

— Mit kívántam tőle? Mindössze annyit, hogy hagyja oda ezt a szomorú pályát s jöjjön el velem az én becsületes világomba. De sokat kértem. Az arcomba nevetett és — eh! őszinte vagyok! — megcsalt. Megcsalt, megtagadott nap-nap után, mindig s mégis egy gonosz démon állandóan visszakergetett melléje, odafüzött hozzá s szüntelen a fülembe harsogta: »Szeretted őt! Szeretned kell őt!« — és én meghajlottam a fejemet s tovább szerettem azt, aki nem volt rá érdemes, hogy a sarum nyomát megcsókolja.

Flóra megtörölte a szemét, az imént még mintha könnycsepp lett volna rajta, de ime, már el is szállott, s az asszony tekintete nyugodtan szegeződött rá a férfira.

— Ennyi az egész, — fejezte be a mérnök, — a többi már csak kiegészítése a történetnek. Száz-

szor és százszor megfogadtam, hogy szakítok vele, hogy ez a viszony ellenkezik a józansággal, a lelkeimmel, gondolkodásommal: — hiába, nem birtam érzelmeimet legyőzni. Ha eljött az éjszaka, s egyedül voltam, egyedül sivár életem gondjai közepette, föltűnt alakja, a szemembe mosolygott, s én nem tudtam ellentállani, papirost, tollat ragadtam, s újra meg újra megírtam neki, hogy szeretem, becsülöm, imádom, hogy jőjjön el velem, aki az életemet adom oda érte . . . De nem jött, kinevetett, s mikor tolakodóvá lettem, egy rövid levélben végleg szakított velem. Ennyi az egész történet, nem mondtam el senkinek a világon, ön az első, akit titkomba beavattam.

A dombra értek, fönt hús szél fujdogált, míg lent nyáresti köd takarta el a képet.

— Térjünk vissza, — mondotta az asszony halkán. — Fázom.

Szótlanul haladtak lefelé az öreg tölgyek közt.

— Most mindent tud, — szólalt meg újra a mérnök. — Nemde, oktalanságokat mondtam el?

Flóra maga elé nézett.

— Az emberi lélek tele van rejtélyekkel, — mondotta kitérően, míg lelke csalódást érzett. Bár ő maga közönséges, hétköznapi módon ment férjhez, hitt egy igazi nagy szenvedélyben, egy féktelen érzésben, amely végig viharozza az erős

lelkeket, fölemelve őket a magasba, vagy lesújtva a poklok legfenekére: nagyszerű indulattal, emberfölötti erővel.

— A lélek telve van rejtélyekkel, — bólintott fejével Adorján. — Okosak, hidegek akarunk maradni, pedig egy láthatatlan arcnak csak szemöldökmozdulatába kerül és örültek leszünk, mindenről megfélekedzünk, törvényt, szabályt, lelkiismeretet pokolba kergetünk. Végtelen fáradtsággal megcsináljuk a magunk kis társadalmi hanyabolyát, amely pedig a szellőnek sem tud elmentállni, megalkotjuk a hitet, az akaratot, a becsületet, mint pilléreit a létnek, amikor egy pár kék szemnek több hatalma van, mint százezrek törekvéseinek, az egész világ munkaerejének.

Az asszony közömbösen hallgatta e fejtegetéseket. Azelőtt Adorján szavainak súlya és jelentősége volt előtte, de most, hogy belepillantott a lelkébe, Flóra egyszerre mindezt közönségesnek és mesterkéltnek találta. Ime tehát, ez az ember se más, mint az ő társaságának táncoló bábjai, ennek a lelke is olcsón, tán a többinél is jutányosabban kapható, csak a külső burkolat tetszett értékesnek. Milyen közönséges történet: egy férfi, aki a kardaloslók után szalad, mint a diákok, ész nélkül, kereskedő-segédi makacssággal, amely nem ismer se lealáztatást, se önérzetet. Flóra azt hitte volt, hogy egy nagy lélek megdöbbenő ka-

tasztrófájával áll szemben, s e helyett ócska komédiára talált, amilyenel tele vannak a krajcáros lapok öngyilkossági rovatai. A gyermek fölbontotta a bábút, s amikor lószőrt talált benne, csalódva tette a lomok közé.

— Az ősz a küszöbön van, — mondotta az asszony, amikor leértek a völgybe, ahol már hullani kezdtek a falevelek. — Nemsokára elutazunk.

Adorján mégegyszer visszatért a tárgyra.

— Most, hogy mindent tud, — mondotta bizonytalanul, — nem néz le e vallomásért?

— Oh, dehogy, — mosolygott rá az asszony. — Igen köszönöm a bizalmát és tudom értékelni.

— És . . . és egyéb megjegyzése nincs? — kérdezte a férfi.

— Szabad ily dolgokban tanácsot adni? — válaszolta az asszony s most már ő volt főlényben, míg a délceg, szép ember mintha megroskadt, megöregedett, megkopott volna. — Ugyebár nem szabad?

A férfi szomoruan bólintott.

— Tényleg, nem szabad. De én mégis azt reméltem, hogy ön . . . Nem is tudom magamat helyesen kifejezni . . . Azt hittem, hogyha önnek mindezt elmondom, lesz hozzám egy jó szava, hogy megért, hogy talán megvigasztal. Hisz ön oly szép, oly jó, oly nemes . . .

— Ön bókol, — vetette közbe az asszony könnyedén.

— Én csak az igazságot mondom. Nem talál-
tam még nőre az életben, akiben annyi bizalmam
lett volna, akit annyira rokonnak találtam volna
a lelkemmel, akihez ily gyorsan ily meleg barát-
ság fűzött volna. Egy sokat szenvedett lélek
mondja ezt önnek, egy sokat hányatott férfi, aki
ugy vélte, hogy az ön közelében a nyugalma, a
hitét találta meg, a hitet, hogy vannak tiszta, ne-
mes nők, akik fölöttünk állanak s akihez vala-
mennyen méltatlanok vagyunk.

A kerthez értek. A hársak között nagy, szög-
letes őszi árnyak tolongtak.

— Köszönöm szavait, — szólott az asszony
kezét nyujtva, — önt mindig tiszteltem és becsül-
tem. Remélem, hogy továbbra is jóbarátok ma-
radunk.

Másnap elkezdett esni az eső, a dohos szagu
faluk kellemetlenné vált. A vadász-lak nem volt
berendezve rossz időjárásra, itt is, ott is beléje-
csurgott az eső, ha szélvihar támadt, a tető min-
denáron fel akart repülni. A kert pocsolyává ázott,
az erdő fölött ólmos felhők lógtak: a négy szép
asszony gyorsan csomagolni kezdett és sürgőnyi-
leg rendelt szobát a Lidón.

Következő délután a vidám vadász-ház el-
vesztette lakóit. A ház elé két bricska állott, az

egyikben a gramofónos és ékszeres hölgy, a másikon Flóra és a regények barátnője foglaltak helyet. A kertész bucsuüdvözlésül elsütött két mozsarat, azután a mokányok nekivágtak a völgynek. Amikor az erdő széle mellett elhaladtak, a csatakos réten egy esőkabátos embert láttak dolgozni, a mérnök volt, aki még ilyen időben is a salakrétegeket méregette.

Flóra megállította a kocsit és odaintette a fiatalembert.

— Isten önnel, — mondotta keztyüs kezét odanyujtva, — ha a fővárosba jön, remélem, föl látogat hozzánk?

Adorján meghajtotta magát.

— Nem tudom, mikor lesz ez lehetséges, — mondotta félszegen és kalapjáról mellére csurgott a víz.

— Egyszer talán mégis, — mosolygott rá háziasszonyi szivélyességgel Flóra. — Minden vásárnap este társaság van nálunk. Isten vele!

A bricska lassan tovább indult.

A mérnök egy ideig még ott állott az út szélén. Homloka elborult, arcán sötét barázdák futottak végig, alakja megöregedett, összelört, mint azon a nyári estén, amikor a szakadék szélén a sziklapadra ült, megfélelkezve a világról és fáradt tekintettel bámult a zizegő avarra. Amikor a kocsi eltűnt a fordulónál, lassan visszament az esőfelhőbe burkolt mérőpóznákhoz.

Az utolsó vonat.

Országos Széchényi Könyvtár

Az utolsó vonat éjfélkor haladt át az állomáson és a vasuti étterem személyzete éppen nyugovóra akart térni, mikor az ajtó kinyílt és egy kései vendég lépett a helyiségbe. Jól föl volt fegyverkezve a hideg ellen, farkashunda a vállán, rókakarmantyu a nyakában és a lábán szőrcsizma, szinte látszott rajta, hogy a felesége milyen aggodalommal bocsátotta utnak: »Csak meg ne fázzál, Jánoskám, és ha megéheztél, nyulj a jobbzebedbe«. Mikor azonban az idegen a kályha mellé telepedett és kihámozta magát a bundából, kiderült, hogy nem is vásárra utazó kereskedő, sem nem hazatartó körorvos, aminek első percben tetszett, hanem gavallér-féle, mert ódivatú frakk volt rajta és a gomblyukában egy elhervadt tubarózsa fityegett.

— Mivel szolgálhatok? — kérdezte a vendég-lős, aki nem nagyon örült meg a késői látogatónak.

A vendég forró levest rendelt és éppen neki látott az evésnek, mikor az ajtó újra kinyílt és egy hosszú, sápadt uriember lépett a szobába. Rajta nem volt bunda, csak könnyű fekete dolmány, amelyre a hó fehér kereszteskéket rajzolt. Csontos ábrázatát a hideg pirosra csipte, szemében könnycsepp csillogott. Futólag, gőgösen köszönt a vendéglősnek, azzal egyenesen a kályhának tartott és szembe ült a frakkos vendéggel.

— Ön megbocsájt — szólt fölületesen. — Ez a hely a legmelegebb és ketten elférünk rajta. De miért van ilyen sötétség? Kérek két gyertyát!

A pincér eltűnt és két sovány gyertyával tért vissza, amelyek tulnag, javarészt csak ravatalokon látható ezüst gyertyatartókban lötyögtek. A két idegen ekkor már beszélgetett egymással.

— És ki volt ez a Fanni? — kérdezte a dolmányos és nagy gonddal pipára gyujtott, mint aki valami érdekes elbeszélést vár.

— Ez a Fanni az én életem legsajátságosabb és legszomorubb emléke volt, — felelte a frakkos ur. — De, vallja be, csakugyan érdekli önt e történet?

— Ki tudja? Engem minden női történet érdekel; nincs szebb és férfiasabb mulatság, mint elhagyott asszonyokról, könnyelmű eskükről, szomorú éjszakákról beszélgetni, mialatt kinnt

havazik és valahol egy akasztott embert lóbál a szél. Iszik velem egy pohár bort?

— Szivesen — felelte Jánoska. — Ez a Fanni tehát egy évvel idősebb volt nálam és mégis mint egy szűzleány tudott magához bilincselni. Igaz, hogy sohasem szerettem a fiatal, bohó leányokat, akiknek arcán és szívében aranyos napsugár táncol; én a szomorú szépségeket kedvelem, akik tétova tekintettel néznek végig letűnt életükön s a kikenél a köny és a mosoly, a reménység és a lemondás már egy mesgyén haladnak. Az én álmaim azok a nők, akik sohasem tudják, nem-e az utolsó csók az, amelyet adtak és nem áll-e odább holnap kóbor lovagjuk?

— Igen, igen, — bólintott a dolmányos a szakértő jóváhagyásával, — ön, úgy látszik, jó iskolába járt, uram.

— Nos, hogy kezdjem el? Hol találkoztunk össze? Tehát: utolsó franciaországi utazásomon. Becsületes, komoly, megfontolt asszony volt, az urának a legnagyobb kertészete volt a Loire mellett; az üzlete aranybánya volt, ő látta el Franciaország könnyelmű leányait kaméliákkal, sárga orgonákkal, fekete tulipánokkal; minden évben egy kis templomot épített az Ur dicsőségére. Az asszony kötött kabátban, ujjatlan keztyűben ült a pénztárban és folyton az aranyakat számolta, de, mikor engemet meglátott, megszeppenve né-

zett rám és tévedésből száz francra adott vissza. Még az este még egyszer találkoztunk, az ugynevezett pálmakertben, a kis városka egyetlen jobb vendéglőjében. Az asztalukhoz ültem és két nap múlva már vele utaztam vissza hazámba.

— És meddig szerette önt?

— Így nő nem szeretett az életben. Vajjon mi lehettem a szemében? Tulvilági erő, Isten, a mindenség, az egyik pillanatban térden csuszott utánam, a másikon pedig megátkozott, ahogy csak öreg, tudós zsidók tudnak, akiknek egy napon hal meg az apjuk, a feleségük és az egyetlen gyermekük. Ah, uram, borzalmas és mégis: nagy dolog volt érezni, hogy egy halandó, egy élő, mozgó, Isten képére teremtetett lény sorsa feködt kezemben, hogy élet és halál szörnyű ura vagyok, hogy Mózes első könyvének lelke lakik bennem. Ez a gőgös tudat fölemelt, büszkévé, boldoggá tett és gyakran kísértésbe vitt, hogy beleavatkozzam az Isten dolgába és kioltsak egy lámpát, amelyhez hozzányulni halandó kezének nem szabad. Van-e ennél nagyobb izgalom, nagyobb erő, nagyobb földi hatalom, adhat-e többet a sors kezünkbe, mint egy emberi életet? Egy szavamba került volna és ez az asszony békeséggel ivott volna mérget, vagy beleugrott volna a kutba; és bevallom, ez a szó százszor lebegett az ajkamon, nem gonoszságból, nem, egy rette-

netes mámor volt ez, egy dermesztő álom, irtó-zatos és gyönyörűséges szédülés: megrémültem önmagamtól és mégis csodálkozva néztem fel lelkemre, a mely büntetlenül, dölyfösen, félszegen keringett a magasban. Ezek a gondolatok lassan megőrölték az idegeimet.

Az idegen bólintott.

— És az asszony? Az ő szerelme is ilyen furcsa volt?

— Ah nem, uram. Őt a szerelem törpévé, kicsivé, nyomoruságossá tette. Megfeledkezett a becsületéről, az önérzetéről, a hitéről, a családjáról, mindenről és kétségbeesetten csókolta a sarum nyomát. Hányszor szólt így hozzám: „Aljas vagyok és méltatlan tehozzád, lökj el magadtól, kergess a gyalázatba és fizessél meg, hadd érezzem szégyenemet a maga teljességében!” És addig könyörgött, míg egy pár aranyat nem adtam neki, akkor megnyugodott és azt mondta: boldog, hogy mindent kiírtott magából és csak a szerelmet, ezt a dőre, rettenetes szerelmet tartotta meg a lelkében. Mikor meghalt, az imakönyvében találtuk meg a pénzdarabokat, haloványra csókolta őket. Ezeket a furcsa pénzdarabokat sohasem fogom elfelejteni: megjelennek álmomban, rámnéznek nagy, kerek szemükkel és akkor nincs maradásom, felugrom, felöltözöm és elrohanok hazulról és leülök egy kidőlt fatörzsre

és elgondolkodom, vajjon minden férfi és minden nő szerelme ilyen rettenetes-e? Így kerültem ma éjjel is ide, ki tudja, mióta gyalogoltam, hóban, vízben és nem tudom, hol vagyok?

Az idegen vékony gyűrűjével halkán kopogott a poharán és kifizette a számlát. Azután ki-egyenesedett és így szólt a frakkos gavallérhoz:

— Hogy hol van? A révben, uram. Keljen fel és kövessen; a vonat beérkezett és rögtön tovább indul.

A vendéglős a sarokban csodálkozva kapta föl a fejét, mert hiszen az éjjel már nem szerepelt a menetrendben több vonat, de a dolmányos idegen gőgösen nyujtotta karját Jánoskának és gyors léptekkel indult vele az ajtó felé.

— Tessék beszállani, — szólt a küszöbön és vigan köszörülte meg a torkát.

Jánoska tétován nézett körül, aztán kilépett az ajtón. Ám, a fagytól csillogó sineken nem a vonat, hanem egy szurokfekete targonca állott, a bakján facilinderes, feketeruhás kocsis ült és a két ló csöndesen billegtette gyászos tollbokkrétáját.

— Mégis csak ez a vége mindennek, — szólt a dolmányos vigasztalólag. — Nos, Isten vele: ön nem élt hiába, mert egy különös titkot lopott el a sors műhelyéből.

A vendéglős, aki a függöny mögül kémlelt a furcsa idegenek után, ijedtében keresztet vetett

magára és sápadtan kiáltott hátra a csaposlegénynek:

— Zárjatok be minden ajtót és bocsássátok el a láncról a kutyákat!

De minderre nem volt szükség. A fekete targonca barátságos döcögéssel vágott neki a havas utnak és a dolmányos ur megfontolt lépésekkel, zsebretett kézzel ballagott a szomszéd falu tornya felé.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Ráchel.

Országos Széchényi Könyvtár

Ráchel minden hónap első vasárnapján egy csokor ibolyát küldött Magyarországra Fegyverneki Györgynek. A világ legkülönbözőbb pontjairól kocsikáztak a távoli Duna partja felé ezek az ibolyacsokrok, mert Ráchel színésznő volt, éppen olyan kiváló a színpadon, mint a milyen romlott a polgári életben. Azt mondták róla, hogy a különböző országok minden egyes fővárosában van egy kis palotája és hozzá egy lovagja, a ki türelmetlenül várja, mikor hirdetik az ujságok Ráchel megérkezését. És Ráchel megérkezett, eljátszotta a királytragédiákat a színházban, és kifosztotta és kinevette a gavallérjait, akik közül immár többen nem a kis palotájuk ökörszemü ablakából, hanem egy komor kőoroszlán alól lesték, mikor bukkan föl a Ráchel vérpiros haja a látóhatáron.

Fegyverneki Györgynek nem volt ilyen palotája: egy belvárosi szállodában lakott, és évek

óta azt várta, hogy valahol háboru űssön ki, hogy beállhasson a magyar légióba. De az idők békések voltak és Fegyverneki azzal töltötte az idejét, hogy célba löni tanította a főherceg gyermekeit. Mindenki azt hitte róla, hogy kvietált testőrtiszt: simára beretvált arca volt, nagy kék szeme és hófehér keze; volt egy kor, a mikor a testőrtiszteket ilyeneknek képzeltek az emberek. A valóságban azonban Fegyverneki sohase szolgált és csak a céllövésben bizonyította be katonai rátermetségét, de ezt is azzal rontoíta le, hogy éjjelenként levélformába foglalt értekezéseket írt a lélek halhatatlanságáról, egy érzelmes udvarhölgy személyes használatára.

Az ibolyacsokrok minden hónap első vasárnapján beérkeztek, de maga Ráchel csak nagyritkán tévedett Pestre. Ha eljött, levelet küldött Fegyvernekinek, hogy várja meg a budai vámnál, a halálfejes gyógyszerertárnál és akkor gyalog fölsetáltak a Norma-fához és diófalevéllal tömték meg a zseböket, hogy báránycákról és erdei manókról álmodjanak. Ráchel belekapaszkodott a lovagja karjába, ha valahol egy hintát találtak, fölültek rája és délután egy vadászkocsmában uzsonnáztak meg. Fegyverneki az asztal alatt megszorította Ráchel kezét, egy vándorló fényképész levette őket és este, fehér akácgalyakkal a kezökben, a lóvasuton jöttek haza, mint egy bé-

kés budai házaspár, a mely szabadban ünnepelte meg a házassági évfordulóját. A mint a pesti oldalra értek, elváltak, és Ráchel fázósan nyújtotta Fegyvernekinek csókra a kezét. A színházba sohasem engedte a lovagját, erre fogadalmat kellett tenni, és így Fegyverneki csak az ujságokból olvasta, milyen sikert aratott Ráchel az Antonius és Cleopatrában, vagy a Viharban.

Ennyi volt az egész és Fegyverneki György hónapokig gondolkodhatott rajta, vajjon a boldogját járhatja-e vele Ráchel, vagy pedig csak álmodja-e ezt a diák-kalandot? Voltak idők, amikor az ablakon dobta ki az uton elhervadt ibolyacsokrot, de azután volt éjszaka, amikor csüggedten ült az ágyán és egy régi szinlapot csókolgattott, amelyre, mint az rendkívüli vendégföllépéseknél szokás volt, három csillag mellé volt a Ráchel neve nyomatva. Végre egy este, amikor Ráchel megint Pesten járt és egy őszi budai kirándulásról kezökben pirosra csipott lombokkal tértek haza, így szólt a színésznőhöz:

— A nagynéném meghalt, Ráchel, és rámhagyta a két bécsi házát. Most már gazdag vagyok és elutazom veled, és ha úgy tetszik, most már engemet is kifoszthatsz.

Ráchel nem sértődött meg, csak megijedt, és Fegyverneki karjába kapaszkodott.

— Nem, György — szólt félénken összehu-

zódva, mert érezte, hogy viharfelhők vannak a látóhatáron — neked nem szabad velem jönnöd. ígérd meg, hogy nem jössz velem! Hidd el, nem szeretett és soha nem is fog úgy nő szeretni, mint én tégedet, de maradj itt; hadd legyen nekem is egy ábrándom, egy szép gondolatom az életről!

Fegyverneki megrázta a fejét.

— Én veled akarok menni — felelte mogorván.

Ráchel ránézett. A szinpadon azok voltak a legnagyobb pillanatai, a mikor meg tudott győzni, le tudott ígézni egy büszke férfiut, egy hadvezért, egy királygyilkost: egy mozdulat, egy tekintet és Antonius eszélt vesztve követte aranyorru hajóját, de most tanácstalanul bámult maga elé és megsimogatta Fegyverneki puha, fehér kezét.

— György, — szólt félénken — ne akard látni az életemet: üres és piszkos az, és undorodom tőle. Lásd, nekünk színésznőknek szükségünk van valakire, a kit tisztán, szentül őrizünk meg a lelkünk legmélyén; hogyan tudnánk a szinpadon szüziességről, önfeláldozásról, szenvedésről beszélni, ha nem látnánk magunk előtt valakit, a ki után csak sóvárgunk, a ki lelket ad a szavunknak és a ki mégis sohase lehet a miénk.

Fegyverneki kihuzta a kezét a Ráchel ujjaiából.

— Ah, tehát így vagyunk, — szólt félvállról,

mint a szakítani készülő férfiak. — Tehát én is hozzátartozom a személyzethez, mint a fodrászod, a titkárod, a korrepetitorod? Most már értem, és köszönöm a felvilágosítást. Isten veled és megátkozom az órát, a mikor összetalálkoztunk.

El akart menni, de Ráchel letérdelt az utca sarába és átfogta a térdeit.

— György — hajtotta meg a fejét alázatosan. — En elpusztulok nélküled, György, tégy hát velem, amit akarsz.

Az emberek összecsődültek, Fegyverneki az ajkába harapott és fölemelte Ráchelt. Beültek egy bérkocsiba és a város felé hajtottak. A fogat megállt a szálló előtt; fölmentek és leültek egy-egy karosszékre, csöndesen és ünnepélyesen, mint a végrendelet kihirdetését váró örökösök a közjegyző szobájában.

— György — szólalt meg végre Ráchel. — Mit akarsz hát tőlem? Az ifjuságomat? A hitemet? A lelkemet? Mindez régen elveszett, csak egy kincs van még meg az életemből: az öregségem. Az öregségem, a mikor mindenki elhagy, a mikor talán egy kórházi ágyon ülök és arra gondolok, hogy volt egy ember az életemben, akire fehér hajjal, rőngyosan, szegényen is tisztán tudok gondolni, a kinek minden hónap első vasárnapján ibolyát küldtem, a kinek az arcképét minden éjjel a párnám alá rejtettem. Az egész életből, a

csillogásból, a sikerekből, a pompából, a tapsokból csak ennyi marad meg, ezt is el akarod tőlem venni?

— Én veled akarok menni — felelte Fegyverneki csökönyösen.

Ráchel megszeppenve hajtotta le a fejét.

— Nos jó, legyen hát a kívánságod szerint. Odaadom neked az egyetlen tiszta gondolatot, a mely a lelkemben lakott, és neked adom az öregséget, hiszen annyira szeretlek, György!

Az utazóbőröndjéhez lépett és a tarka rongyok közül kiszedett egy fekete kendőt, egy falusi bársony-imakönyvet és egy piros mécsest, a milyen a kálváriák képei előtt küzködik a sötétséggel.

— Lásd, — szólt mosolyogva — ezeket a holmikat tartogattam azokra az időkre, a mikor Ráchel csillaga leáldozott, a mikor utoléri a színes-sors és utoljára tűnik el a sülyesztőben. Ezek voltak az én ábrándjaim, a hogy másnak a dicsőség, a pénz, a becsület, a boldogság; babonásan hordtam őket magammal az egész világon végig és arra gondoltam, hogy az ifjuságom üres és förtelmes volt, de az öregségem nyugodt és tiszta lesz. Ah, mily szép lett volna hajnali misén Fegyverneki Györgyről imádkozni és keservesen sirni! Nem lehet, — nos hát Isten veletek!

A sarokba futott, föltette fejére az öregasszo-

nyos, halottsirató posztókendőt, egyik kezébe a bársonyfedelű imakönyvet, a másikba a mécsest fogta és a tükörbe nézett. Az üvegiap ferdén vetette képmását a szoba közepére és Fegyverneki Györgynek hirtelen úgy rémlett, mintha megölt és kirabolt volna egy elhagyott, öreg asszonyt és most a szelleme kísérteni jött volna hozzá a szalodába.

— Ah, Ráchel, — szólt elfordulva a tükörtől — milyen bohó vagy! Ki akarna addig élni, a míg megszegényedik és megöregszik?

Ráchel megvonta a vállát, lekapta magáról a kendőt, belécsavarta a falusi imádságoskönyvet, a szivaralaku, piros mécsest, azután az ablakhoz ment és kilökte a furcsa batyut az éjszakába. Zuhanás hallatszott; mintha emberi test hullott volna az esőmosta kövezetre, pedig csak egy üres ábránd zuzta darabokra magát.

— Csókolj meg hát — szólt mosolyogva Fegyvernekihez és fölemelte jobbkarját, mint a szinpadon, mikor egy arany lantot tartott benne. — Csókolj meg, György!

Fegyverneki az ablak felé nézett, azután összszerezte és megcsókolta Ráchel magas homlokát.

— Az embernek nem szabad ábrándoznia — szólt megfontoltan és megsimogatta a finom vöröses női haját. — Szeretsz-e, Ráchel?

Megint leültek a karosszékekbe és egymásra néztek. Szólni akartak, de nem találtak szót: Ráchel a fekete kendőre és a kopott imakönyvre gondolt, Fegyvernekinek pedig újra úgy rémlett, mintha a keresztuton megölt volna egy védtelen, öreg asszonyt és most tisztán érezte, hogy ez az árnyék minden éjjel meg fog jelenni álmában és csöndesen fogja a sötéttségben ráemelni a mutatóujját.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A bárányka.

Országos Széchényi Könyvtár

Simonkai egy téli napon a régi Belváros egyik szűk mellékutcájába tévedt, a hol évek óta nem járt. Az ódon sárga házakban kis sörcsarnokok, női kalapkereskedések, csizmadiamesterek apró bolthelyiségei sorakoztak egymás mellett. csupa százéves üzlet, szürkére kopott cégtáblákkal, csilingelő boltajtóval. Simonkai közömbösen nézegette a kirakatokban álldogáló napkiszivta vadászcizmákat, az idejüket mult üdvöske-kalapokat, az elsárgult divatlapokat, a melyek regatta-versenyt szemlélő hölgyeket, piros frakkos urakat ábrázoltak, mikor tekintete egyszerre egy különös boltra tévedt.

Játékkereskedés volt; a kopott cégéren ez állott: Az Ezeregyéjhez. A kirakatban régi lom, elporosodott doboló nyulak, gyermekszínház, néhány nemzetiszinű gummilapda, foszlásnak induló karácsonyfadiszek, egy fejét mozgató mandarin, Noé bárkája és több hasonló holmi, a

melylyel évtizedekkel ezelőtt szórakoztak a gyermekek. A polcok közepén nagy, bolyhos báránka álldogált, a nyakában kék szalag, rajta apró ezüst csöngetyű; a báránka kék üvegszemével nyugodtan, fölényesen nézett maga elé.

— A báránka! — szólt Simonkai. — Még mindig megvan!

A báránka! Simonkai előtt egyszerre, mint egy homályos tükörben, megjelent a gyermekora, a negyven év előtti idők, a mikor minden nap erre járt és mindennap megállt az ódon játékkereskedés előtt, és mohón, reménytelenül nézett a göndör báránkára, a melynek kék szeme már akkor éppen olyan nyugodtan és fölényesen bámult rá vissza. A báránka! Simonkai gyermekkorának minden vágya, titkos szerelme ebben a furcsa állatban élt, a mely mintha a többi játék ura és parancsolója lett volna: nagyobb, szebb volt társainál, nemcsak muzsikálni, de bégetni is tudott és ha fölhuzták, vidáman szaladt körül a szobában. A hat éves Simonkai minden nap elképzelte, ha a báránka az övé lenne, kivinné magával a városerdőbe, meglegeltetné, megitatná, ráülne, aztán körüllovagolná rajta a tavat vagy a körönd virágágyait, esetleg kocsiba fogná, a hogy a gazdag gyerekek a pónikat szokták. Éjjel a báránka vele aludna, és ha iskolába menne, gondosan elzárná a ruhásszekrénybe, a melynek

egyik fiókjában már évek óta rejtegette e célra a szénát.

Mindez ábránd volt; Simonkai apja szegény mesterember volt, kenyérre is nehezen tellett, nemhogy játéokra, és hozzá ilyen drágára. Mert drága portéka lehetett a bárányka, nem hiába állt a főhelyen, bizonyosan mások is vágytak rá, de megijedtek, mikor meghallották az árát. És mégis, Simonkai minden reggel aggódó szívvvel közeledett a játékkereskedéshez, minden éjjel arról álmodott, hogy egy gazdag ur megjelenik az üzletben, körülnéz a holmik között, rámutat álmai álmára, és így szól a kereskedőhöz:

— Kérem, küldje haza hozzám ezt a báránykát!

A sors könyörületes volt; a báránykát nem vette meg a gazdag ur; a furcsa kis állat két üvegszeme minden reggel csöndesen, fölényesen viszonozta Simonkai megszeppent tekintetét. Körülötte lassan mind elkeltek a portékák, a vasutak, kerékpározó medvék, hegedülő macskák, új játékok jöttek helyökbe, csak a bárány maradt meg, mintha a sorstól külön rendeltetése lett volna: talán éppen az, hogy Simonkai az ő hátán lovagolja körül a városligeti tavat. De vajjon elkövetkezik-e ez az idő? Az évek multak; a bárányka még mindig ott állt a doboló nyulak és muzsikáló bohócok közt és a nyolc éves Simon-

kainak éppen olyan kevésbé volt meg a reménye rá, hogy a játék valaha az övé legyen, mint öt-éves korában. Egyszer szorongó szívvel megpróbálta, hogy megkérje az apját, vegye meg neki a báránykát. Karácsony volt, az apja el is ment az üzletbe, de a báránka helyett egy kék bugó-csigával tért vissza.

— A báránka drága a szegény embernek, — szólt kedvetlenül, mintha ő is érezte volna a fia sóvárgását — talán majd később egyszer!

Talán, majd egyszer; ez azt jelentette, hogy soha, és Simonkai olyan fájdalmat érzett a szívében, a milyent soha azelőtt. A torka összeszorult és a könnyei peregni kezdtek a bugó-csigára.

— De ne sirj hát, — szólt az apja és az ablakhoz ment — nem lehet, szegények vagyunk, tanulj meg lemondani!

Simonkai fölment a padlásra és kisírta magát, aztán megpróbálta, hogy megtanulja a lemondás nehéz mesterségét. Napokig nem ment a szűk mellékutcába, ha a báránka az eszébe jutott, hirtelen hangosan mondta föl az egyszerűet vagy a hiszekegyet. ha éjjel arra ébredt, hogy a báránka mellette van és szeliden béget, dacosan szoritotta össze a fogait, és az öklével nyomta ki szeméből az álmod. Hetekig kinlódott így, elgyöngült, az arca megsárgult, végre is nem bírta tovább és egy reggelen lélekzetvesztve sza-

ladt a játékosbolthoz és ijedten szegezle rá tekintetét a poros kirakatra, vajjon ott van-e még a bárány?

Még ott volt, csöndesen, hidegen, mint egy elérhetetlen ábrándkép állt a Tell Vilmos-diszletű színház, a nemzetiszinü labdák, az alaguton átfutó fa-vasutak között és nyugodtan, hűvösen viszonzta Simonkai tekintetét. Egy szóval, egy mozdulattal nem árulta el, hogy megérti a kis fiu szenvedését, hogy viszonzza fájdalmas érzését: a bárányka büszke királynő volt, a ki természetesnek tartotta a rajongó hódolatot, a reménytelen szerelmet, a keserű könyeket. És a mi a gyermek Simonkai szívében némán, kétségbeesetten forrt, csakugyan perzselő, reménytelen szerelem volt, és az érzéseknek az a bűvös csokra, a melyet az élet az embernek egész földi pályafutására ad osztályrészül: a rajongás, a szeretet, a reménység, a szép után való vágyakozás már nyolc éves korában elhervadt, elégett a lelkében.

Simonkai összerezzen.

— Ah igen, — szólt magához és a gyermekkor képei közül hirtelen megint visszatért a késő férfikor rideg mesgyéjére, — talán ez a bárányka az oka, hogy soha nem tudtam szeretni senkit, hogy egyedül maradtam a földön, hogy nem hittem a reményekben, az élet jóságában! Minden jó érzés, a mi bennem volt már gyermekkorom-

ban, felemésztődött, mindent már nyolc éves koromban elpazaroltam. Ha ez a báránka az enyém lett volna, talán az egész életeni másképpen alakul, talán későbbre is maradt volna valami a vágyakozásból, a reménységből, a ragaszkodásból, az életbe vetett hitből. A fácska rügyei korán fagytak le! Egy ostoba játékszer miatt!

Megint visszatért a gyermekkorába, szívében újra érezte a perzselő sóvárgást, a titokzatos vágyakozást, a mely mint egy emésztő kór járta át minden idegét. Láttá magát, a mint a kirakathoz szorítja forró homlokát, a mint félénken néz be a boltba, nem alkuszik-e valaki éppen a báránkára, érezte tagjaiban az ijedtséget, a mikor a kereskedő belülről kinyitotta a kirakatot, hogy egy tárgyat, a mely valamelyik vevőnek megtetszett, kivegyen belőle. Azután más képek tolultak emlékei közé. Eszébe jutott, hogy hónapokon át minden este egy kusza mondatot szőtt imádságába, néhány furcsa, félelmetes szót, a melyben azt kérte Istentől, vajha beteg lehetne, nagybeteg, mert ha ágynak dől, talán az apja, a kinek ő volt az utolsó életben maradt gyereke, mégis teljesítené a kérését. Igen, ha nehezére is esne, de megvenné a báránkát, mert ki tudja, hátha a fia utolsó kívánságát teljesítené? Simonkai pontosan emlékezett vissza a furcsa imádság minden egyes szavára, és a tompa, titokzatos érzésre.

milyen mohón, kétségbeesetten vágyódott egy nagy betegség után. Minden éjjel ezzel a gondlattal aludt el, gyakran álmodott lázas látomásokról, orvosságokról, temetésekről, gyászos énekekről, a másvilágról; a halál angyala lassan elvesztette előtte borzalmasságát.

— Igen, talán ez az oka, — szólt magában és csak nehezen tudott elszakadni a gyermekkori képektől — ez az oka, hogy most is gyakran gondolkodom a halálra, hogy leszámoltam az élettél, és nem ismerem az értékét. Ha valami nagy csapás ér, ha elvesztem a szemem világát vagy a betegség az ágyhoz láncol; egy érintés a ravaszon, és mindennek vége van. Mindennek vége! Vagy talán ennyi ok sem kell, elég, hogy megöregedtem, hogy nem várhatok ujat, hogy időm letelt, és máris zugolódás nélkül távozom. Meghalni nem nehéz!

Összerezzent, egy kis fiu közeledett a kirakathoz, öt éves, csinos gyerek volt, foltozott nadrágban, kinőtt vadászkabátkában, rézorru cipőben. Félénken állt meg az üvegtábla előtt, látszólag nem vett tudomást Simonkairól, és mohón szegezte szemét a bárányra, a mely szeliden, fölényesen viszonozta tekintetét.

— Ez voltam én öt éves koromban — gondolta el magában Simonkai. — Milyen szép gyerek, és hogy csillog a szeme!

A fiucska mozdulatlanul, megbüvölve, mint a házinyul a kigyó előtt, állott a kirakatnál, sápadt szája kinyílt és az arca egy kicsit kipirult.

— Milyen szép — szólt végre halkán, mint a karzat közönsége, ha a szindarab érzelmes fordulatokhoz ér.

— A báránka? — kérdezte Simonkai és megigazította a gyerek fején a félrecsuszott tányérsapkát. — Ugyebár a báránkát nézed?

— Igen, a báránkát, — felelte a gyerek, és nem vette le a szemét a kirakatról.

Simonkai megsimogatta a fiu fejét.

— És gyakran gondolsz a báránkára? — kérdezte, és úgy rémlett, mintha a tulajdon gyerekkorával beszélne. — Ugyebár, gyakran? Talán álmodsz is róla?

— Igen. Sokszor álmodom róla — szólt a gyermek megfontoltan, mintha valami rendkívüli dologról volna szó.

— Mért nem kéred hát meg a szüleidet, hogy vegyék meg neked a báránkát, ha ennyire vágyódsz utána?

— Mi szegények vagyunk — felelte a gyerek. — Az édes apám mesterember.

Elhallgattak. A fiucska tágra nyílt szemmel nézett a báránra, Simonkai pedig elgondolta, hogy ennek a fiatal fácskának idővel éppen úgy le fognak fagyni a rügyei, mint az övének, hogy

talán ebben a gyerekekben minden nemesebb érzés, a vágy, a szeretet, a reménység, a bizalom az élet jóságában, éppen úgy ki fog égni, mint az ő lelkében. Mire kilép az életbe, a lelkéről lefoszlott a fogékonyság, szívéből kiveszett a bizalom, és a szeretet szétolvadt ebben a céltalan és szomorú sóvárgásban, a mely egy báránkyához fűzi.

— Várj meg — szólt hirtelen a fiuhoz és bement a boltba. — Meglássuk, mit tehetünk.

Az Ezeregyéj belülről még most is olyan volt, mint negyven év előtt, a polcokon merev hintalovak, csillogó tűzoltó-fölszerelések, mosolygó babák álldogáltak és köztük a kereskedő is ugyanaz volt, csak szürkébb és komolyabb kiadásban. Apró emberke volt, akár ha ő is játék lenne, alig négy láb magas, apró kezű, üveg szemű; lehet hogy reggelenként őt is fel kellett huzni, hogy a kezét dörzsölni és a vásárlókat kiszolgálni tudja.

— A báránkyát szeretném megvenni — szólt Simonkai. — Vajjon mibe kerül?

— Tíz forintba — felelte a játékkereskedő és máris a kirakathoz sietett és kivette belőle a furcsa állatot, a mely muzsikálni és bégetni kezdett.

— Tíz forintba.

— Megveszem.

A boltos megszámlolta, gondosan eltette a pénzt, azután mosolygott és így szólt:

— Engedelmet, egy kérdést. Kereskedői szempontból, nem kíváncsiságból érdekel. Mért tetszett éppen ezt a báránykát megvenni, a mely már negyven, vagy ugy lehet, ötven év óta áll a kirakatban és senkinek sem kellett? Vannak nagyon szép új játékaink, repülőgépek, villamos vasutak, mért tetszett éppen a báránykát választani?

— Mert talán egy ember életét vettem meg vele — felelte Simonkai szórakozottan.

— Tessék? — hökkent meg a játékkereskedő, és egy kissé hátrább húzódott. — Hogy tetszett mondani?

— Ugy értem, — folytatta Simonkai — hogy talán egy embernek szebbé, boldogabbá tettem vele az életét. Hogy talán egy emberrel több fog hinni a rendeltetés jóságában, a földi remények teljesülésében, hogy egy ember félni fog a haláltól és éppen ezért tisztelni és szeretni fogja az életet.

Kiment a boltból, át akarta adni a gyermeknek a játékszer, de a kis fiu már nem volt ott, eltűnt, mintha a föld nyelte volna el. Simonkai mindenfelé kereste, a szomszédboltok előtt, a kapuk alatt, a földszintes ablakok mögött, de sehol se akadt rá. Körüljárta a környék utcáit, megint visszatért a játékkereskedéshez; a gyerek nem

volt sehol, eltűnt, mintha ő is látomás lett volna. régi időknek tétova vándora, a ki a gondolatokkal együtt jött elő a multból és veiók együtt tért oda megint vissza: halkan, óvatosan, észrevétlenül, mint a hajnali álmok.

Simonkai hazament magányos legényszállására, fásultan, rosszkedvűen leült és maga elé nézett. A fehér függönyökön betekintett a halvány őszi napsugár feje fölött, a harmadik emeleten valaki a hegedűjét próbálgatta. A bárányka kék szemével nyugodtan, fölényesen bámult maga elé és azután halkan muzsikálni és bégetni kezdett.

A vadkacsák.

Országos Széchényi Könyvtár

Az Amur partjára leereszkedett az est: keleti, hideg, néma est, a mely mintha valahonnan messziről jönne és a fáradtságtól összeroskadva, hirtelen akarna ráborulni a mindenségre, hogy végre egy éjszakára kipihenhesse magát. Két vadász közeledik egymáshoz a magas fűben, mind a kettő szikár, vállas; bőrnadrág, bőrkötény van rajtuk, arcukat fölvérezte a tüske.

— Nos, hányadán vagyunk? — kérdezi az idősebb vadász, a szavakat kurtán, mint a pipa-füstöt lökve ki a fogai közül.

— Ej, a dolog megy — feleli a másik, boldogan élvezve ki, hogy huszonnégyszáz órai kóborlás után végre kibeszélheti magát. — Áldott vidék ez; ah, Kelet-Szibéria! A képzeletben hómezők, befagyott vizek, fegyenctelepek, szomorú énekek, és a valóságban? Azt hiszem, az orosz száműzöttek azért költötték a veszett hírét, nehogy valaki

megháborgassa őket a birtokukban. Lehetséges ez?

— Lehetséges. Mit találtál?

— Furcsa! Csakugyan márványt, a legnemezebb fehér szobrászmárványt, a melynek Parosban sincsen mása. Szép, gyönyörűen hideg, olimpusi márványt, ilyenből kellene Sokrates szobrát kifaragni. Vagy La Camargóét? Lehet, hiszen ő éppen olyan hideg, következetes és megközelíthetetlen volt, mint Sokrates. És te?

— Nos; coblyokat hoztam.

— Sokat?

— Hm; nem panaszkodom.

A két vadász magyar ember, tíz év előtt vetődtek ide, inkább szükségből, mint kóborlási vágyból; és nem volt okuk elhatározásukat megbánni. Az Amur vidéke szívesen fogadta a jövevényeket, gondtalanul nyitotta meg előttük a vizei csodáit, a földje televényét, a tárnái félelmetes gazdagságát, az erdői pompás állatvilágát. Vadászattal kezdték a dolgot, a sors kedvezett, a vállalkozás mindjárt az első évben jól fizetett. Szibéria prémjei: milyen rejtelmes és színes kincsek, és milyen rejtelmesek és színesek a hozzájuk fűződő gondolatok! Minden prém egy-egy regény, az egyik a távoli Babelbe vándorol és sziporkázó csillárok alatt, fehér vállon pihenve hallgatja a Nyugat forró lehelletét; a másik királyi palástra

kerül és délcegen lebeg emberek, sorsok nehéz feje fölött, a harmadik talán éppen La Camargót kíséri el rejtelmes földi pályájára, a negyedik az egyházatya köntösén, a vallási birodalom jelvényei közt csüng és ezer meg ezer hívő csókja érinti nap-nap után. A vadászoknak álmukban néha úgy rémlett, hogy minden egyes prémmel az ő lelkük is vándorutra kel és ott csillog a százkaru gyertyatartók, a trónusok biborernyője alatt, a tapsok, bókok, virágok, sóhajok, imák neki szólnak, úgy rémlett, hogy durva, túskevérezte kezök rajta pihen egy távoli világ ütőerén.

A prémek után következett a televény, a vastag, zsiros kelet-szibériai föld, a mely sűrű és fekete volt, mint egy öreg, kemény paraszt vére. s a mely mégis mint egy fiatal szerelmes leányzó ajándékozta oda a mosolyát, a csókjait, az áldását. Kevés munkával nagy termés: a keleti föld magától értetődően, szinte alázatosan fizetett, boldog volt, hogy felhasították a hátát és megcsapolták a vérét. És a bányák! Arany, ezüst, nemes fém rejtelmesen buggyant ki a méhükből és kacéran csillogott a napfényen. És a vizek, csodás lazacaikkal és a hegyek, alpesi farkasaikkal, tulnőtt vadkanjaikkal, medvéikkel! Mennyi kincsét rejtett ez a litokzatos ország, hol a fenyő akkorára nőtt, mint a tölgy, a hol az ökörfarkkóró is megnemesedett, megszinesedett és délce-

gen illeszkedett bele a fák csoportjába. Mintha egy óriási nagyítóüveg alatt élt, ragyogott volna a természet, minden színesebb, hatalmasabb, gazdagabb volt itt; a miért otthon véres verejtékkal kellett megküzdeni, az itt a vadászoknak önkénytelenül hullott az ölébe, a miről otthon a nádparti kis faluban csak álmodni mertek, az itt mint békés, nyugodt valóság nézett rájuk és figyelmesen, mosolyogva várta, hogy tudomásul vegyék, learas-sák, kirabolják.

A két vadász lebocsátkozott a lejtőn. Már nem voltak ifju emberek, de szakállukat még megkimélte a dér. A mióta jómódban éltek és a sors meleg napsugarát érezték az arcukon, mintha meg is fiatalodtak volna pár esztendővel. Testvérek voltak, járásban, mozgásban, még a szempil-lájuk furcsa rebbenésében is hasonlóak. Mind a ketten már régebben elhatározták, hogy végleg itt telepednek le; a régi világhoz nem fűzte őket semmi sem. A folyó partján állt emeletes, erkélyes, pirosra füstött faházuk, a Sakuntala, és évről-évre több gazdasági épület, istálló, félszer emelkedett körülötte. Pár éve már egy kis gyáruk is volt, a melynek kéményéből vigan szállt föl-felé a hófehér füst, mellette a kert, a melyet özekkel népesítettek be, törékeny, karcsu szibériai özekkel, a melyek finom inaikkal, csillogó sző-

rúkkal inkább egy nagy, furcsa világra, mint alatra hasonlítottak.

— Mikor mégy be a városba? — kérdezte az idősebb és szemével végigjárta az Amur partját, a mozdulatlan fűzfarengeteget, a mely számtalan kusza vonalával egy óriási, sűrűn teleirt papírlapra hasonlított.

— Holnap — felelte az ifjabb közlékenyen. — Itt vannak a péterváriak, a vásár áll. Az árak jók, mindjárt a márványról is értekezhetünk. És, igen, már régebben akartam erről beszélni, mit szólnál hozzá, ha megkérném Katherina kezét?

— Jól tennéd — pöfékelte az idősebbik vadász a szót. — Még mindig csinos asszony, és mindnyájan tudjuk, hogy ő a leggazdagabb özvegy Blagovjescsenkben. Miért ne? Vallásos, jó gazdasszony és tavaly nyolc lépésről lőtt le egy vadkant, éppen mellettem, és a szempillája se rebbent meg. És milyen jó táncos! Meghiszem azt!

— Nos, igen, természetesen. És ha énekelni hallanád! Ej, mondjuk így: mindenképpen kitűnő asszony!

— Bizonyos, hogy Blagovjescsenkben csak egy Katherina van.

Derülten fordultak jobbra, a nagy fenyőfák közt már föltűnt a piros ház, az erkélyen a fehér ruhás tunguz szolga ügyesen sürgött-forgott és a hófehér abrosz fölött egy sárkányt ábrázoló szí-

nes papirlámpa világított a félhomályba. Gondolataik megelőzték a lépéseiket, már ott jártak a furcsa, barátságos épületben, a mely a tél hóviharai ellen épp oly biztosan védte meg őket, mint a nyár perzselő heve ellen, látták a földön fekvő medvebőröket, a nagy bőrzsákokat, a melyekben a nemes fémeket őrizték, a falon a térképeket, a melyek a birtok, a gyár, a bányák tervrajzait mutatták, érezték a virágcserepekbe rakott kerti növények fűszeres illatát. Rendes és tiszta volt itt minden, a legapróbb tárgyról is a jólét sugárzott le, sőt itt-ott már a komoly, félelmetes gazdagság ütötte fel arany-fejét. A háztartás gondjait az idősebb vadász vette a vállára, ő inkább szerette az effélét, mint a fiatalabbik, a ki viszont az istállókat, a csüröket, a cselédséget tartotta rendben. Milyen jól esett vadászat után huszonnégy órát aludni a hófehér ágyon, vagy télen — óh mily szép volt a korai kelet-szibériai tél! — a kandalló mellett ülni és számolgatni, mennyivel gyarapodott a vagyonuk. És egy jó ebédet, egy kupa bort sem vetettek meg és a milyen nagyot tudtak fáradni, éppen olyan nagyot tudtak pihenni is. Mind e képek most egybeolvadtak az ég enyhe szineivel és a megelégedettségnek, a kielégültségnek azt az érzését keltették fel bennök, a mi a legtöbb embert csak egy hasznos munkával eltöltött, szép nyári nap estéjén érint meg.

— Semmi kedvem innen elmozdulni, — szólt az idősebbik — legfőljebb ha megöregszem, télire beköltözöm a városba. Az emberre egy kis társasélet elfér. De ez aztán minden, András.

Ebben a percben a sötét égbolton furcsa nesz hallatszott és rögtön rá két sovány, kopott madár repült el a fejük fölött. Nyakukat mereven, mint egy hegedű szegezték előre, a szárnyuk nehézkesen, mégis biztosan és pontosan vitte őket előre.

— Vadkacsák! — szólt András és lekapta válláról a fegyvert.

— Ah, mit beszélsz! Vadkacsák? Hogy vetőd-nének ide?

A fiatalabb vadász elsütötte a fegyverét. Az egyik kacsza kissé megrázkódott, de aztán magassabbra emelkedett és tovább folytatta röptét. A második lövés is célt tévesztett.

— Pokolba, — vakarta meg a fejét András — elhibáztam. Vadkacsák! Ki gondolta volna?

Elhallgattak, gondolataik elterelődtek a piros házról és a furcsa légi utasokat követték. Csakugyan kacsák voltak? Honnét jöttek és hová mehettek? És milyen kopottak, szomorúak voltak e vadban gazdag vidék fölött, a hol alpesi farkasok, cobolyok, félelmetes ragadozómadarak vannak, az állatvilág utolsó csodái. Vadkacsák, egy percre úgy rémlett, hogy éppen olyanok voltak, a milye-

nek otthon, távoli hazájukban, a nádban laknak. kisebbek, gyöngébbek, a rendesnél, még a gácsér is kopott és a husa kőkemény. A vadászok a házhoz érkeztek.

— Ej, mégsem voltak kacsák — szólt az idősebb rosszkedvűen. — Hej, Tavola!

A tunguz szolga nesztelen lépésekkel közeledett felénk, lekapta puskáikat, hátizsákjaikat, gyékénypapucsos cserélte fel a csizmáikat. A vacsora már készen volt; az erkélyen megszólalt a gramofon és az olasz vadászkatonák indulóját játszotta. A messzeségben folydogáló Amur már csak hébe-korba, fáradtan csillant meg. Néha egy furcsa üvöltés hallatszott az erdőből.

Mohón ettek, aztán rágyújtottak a hosszúszáru fapipára és a belső szobába vonultak, a melynek falait prémek és agancsok borították. Az idősebbik vadász a sarokasztalra állította a kupákat, András pedig egy kis halász-kutyával játszott. A kutya engedelmesen fülelt az éles magyar vezényszavakra.

— Furcsa, — szólalt meg egyszerre András — egyre a kacsákra gondolok! Boszantó, hogy nem tudtam eltalálni; ki kellene reggel menni: az egyiket megsebeztem, hátha leesett valahol.

— Ej, nem lehettek kacsák.

— Nem tudom. De miért gondolok folyton

rájuk? Egyszer otthon éppen így rálöttem egy gácsérra, és reggelre mégis megtaláltam.

Elhallgattak. A szolga friss pipákat hozott, aztán jóéjszakát kívánt és óvatosan, mint egy árnyék tűnt el a lépcsőn. A fiatalabb vadász megint a halász-ebbel bibelődött, az idősebbik föl és alá járt, meg-megállt egy prémnél és megsimogatta. A prém puha és illatos volt, akár egy finom női haj érintése; ez mindig bizonyos oktalan és céltalan büszkeséggel töltötte el a vadászt. De most az ujjai szórakozottan simogatták végig a pompás zsákmányt, a szeme keresztülnézett rajtok és valami mást keresett, valami mást, a mi becsesebb, értékesebb a cobolynál, de nem tudta kitalálni, vajjon mi lehetne az? Hirtelen eszébe jutott, hogy gyermekkorában egyszer az apja egy eleven sündisznót hozott haza; a gyermekek kíváncsian, tátott szájjal állták körül s nem mertek hozzányulni.

— Bolondság, -- dörögte és újra megtöltötte a kupát.

— Miért? Mi? — kapta fel a fejét a fiatalabb vadász. — Mi a bolondság?

— Ej, semmi. Furcsa; arra a sündisznóra gondoltam, a melyet az apánk egyszer az erdőből hazahozott és a melyhez nem mertünk hozzányulni.

A fiatalabb vadász kedvetlenül kelt fel a szőnyegről és elkergette a kutyát.

— En is arra gondoltam — szólt gyorsan és kíváncsian nézett maga elé.

Éjfélig maradtak ébren, azután felmentek a hálósobájukba, egy óriási, kézzel faragott terembe, a mely az egész első emeletet lefoglalta, s a mely egyuttal a pénztári helyiségük is volt; itt őrizték az aranyat és a készpénzőket; egyszer betörők jártak a házban, a kik kifosztották a földszinti lakosztályt. A tágas szoba sarkában nagy, barna pénzszekrények állottak; sárgaréz kilincseik, mint a mohó emberi szemek csillogtak. Mielőtt elaludtak, a testvérek mindig farkasszemet néztek ezekkel a nagy szekrényekkel és lelkek előtt mindaz megjelent, a mi állandóan körülvette őket: a kövér földek, a gazdag Amur, az óriási fenyők, a titokzatos coblyok, a bányák csillogó kövei, de ma a szoba fülledt volt és az öregebbik vadász kinyitotta az ablakokat, hogy friss levegőt bocsásson be.

— Mégsem lehettek kacsák — szólalt meg András, a ki már az ágyban feküdt és a feje alatt keresztbe rakta a karját. — Reggel meg fogom nézni Brehmet; azt hiszem csalódtam.

— Hagyj már békében a kacsáiddal — dörögte az idősebbik, de azért ő is folyton a kacsákra gondolt, a távoli nádra, a gyermekkorára.

mikor egyszer eltévedt a sásban, a tó-parti kis falura, a sovány földekre, a melyeken csak kóbor kutyák vadásztak, és az apjára, akit az iszákossága miatt végül mégis csak ki kellett tenni a hivatalából. Milyen jó volt mindezt elfelejteni, a sok nyomoruságot, küzdelmet, és most mégis egyszerre enyhén, biztosan jelent meg előtte a falu tornya, az óramutatón ülő varjuvat, mögötte a pap szilvafáival; a szilvafák fölött pedig két sovány vadkacsa tartott a nádnak.

Beesukta az ablakot és lefeküdt. Az álom, a mely azelőtt hivatlanul lopózott az ágyához, most elkerülte a pilláit, hiába próbált a cobolyvadászat gazdag eredményére, a fehér márványra, az óriási lazacokra, a pétervári kereskedőkre gondolni, a kacsák újra és újra megjelentek előtte és egyszer oly biztosan, tisztán hallotta a hangjukat, hogy fölugrott az ágyból és kinézett az ablakon. A hold éppen most emelkedett a fűzfarengeteg fölé, de az égbolt selyem háttérén sehol sem repült madár.

— Vadkacsák voltak — szólalt meg álmában András és a másik oldalára fordult.

Az idősebb vadász az ablaktáblához szorította homlokát. Szeméből elszállt az álom, a halántéka csöndesen lüktetett. A merre nézett, az éles holdvilágban mindenütt kincseket látott; a távoli erdők finoman rajzolódtak le a háttérre, a folyó

vize ünnepélyesen, mintha tudná, mit rejt habjaiban, hullámozott lefelé, a fekete földekről fűszeres illat szűrődött át a csukott ablakon, messze, messze az aranybányák körvonalai látszóttak, de a vadász azt érezte, hogy a két sovány, szomoru vadkacsa erősebb, szebb, gazdagabb mindennél, és hogy a szeme könybe lábadna, ha most egyszerre megjelenének a fűzek fölött és lassu szárnycsapásokkal közelednének a piros ház felé.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A városi zenészek.

Országos Széchényi Könyvtár

A tél beköszöntött; három városi zenész, telī szép reményekkel, utra kelt. A legöregebbet közülök Szaniszlónak hitták; felesége volt és nyolc gyermeke. Ő fujta a vadászkürtöt. A második szintén nős, de jóval ifjabb évjáratból; fiatal ház, a neve Boldizsár. A harmadik, aki alig került ki a katonasorból, még nőtlen és szeles, nagyralátó, vállalkozó kedvű. Ezt annak idején Jeromosnak keresztelték.

— Csak vigyázz, ne menj közel a vasuthoz — szólt Szaniszló felesége és babos kendőt kötött az ura nyakába.

— Irjál minden nap — mondta Boldizsár pirospozsgás, csinos oldalbördája. — És gondolkodjál, hogy fogjuk hívni a kislányt!

Jeromostól senki se bucsuzott, egy pajtása volt az életben, egy borzas, fekete kutya, amely utra készen ugrándozott körülötte.

A zenészek tehát elindultak. Az út sikos volt,

Boldizsárnak, aki a nagybögőt vitte, ugyancsak kellett vigyáznia, ne hogy orra essen. Szaniszló föltúrte sündisznó-gallérját.

— Ki tudja, mi lesz velünk? — szólt babonásan. — A szarkák menekülnek előlünk, ez nem jó jel.

— Ej — nevetett Boldizsár — rosszabbul nem mehet sorsunk. Ugyan mire vihetjük ebben az ócska vakondturásban?! A muzsikánk nem kell senkinek, pedig azt érzem, különb legények vagyunk, mint a miknek itt tartanak. Meglássátok, dicsőséggel fogunk visszatérni, nagy emberek leszünk! Ha itthon lakodalomnál zenéltünk, egy fél hurka volt a jutalmunk. Az éjjel azonban azt álmodtam, hogy a király ebédjéhez muzsikáltunk és egy álló óráig huzzuk. Mikor elkészültünk, a király hozzám jött és így szólt: »Boldizsár, neked adom ezt az arany almát és kinevezlek nagybögösömnek«.

Mint látható, Boldizsárt a dicsőség vágya vitte el hazulról. Szaniszló, aki tudvalévőleg már öregebb ember volt, nem veszködött ilyen apró földi hivatásokkal. Neki nem kellett se babér, se aranyalma, se udvari cím, hanem pénz, sok, szép ezüstpénz, melyet képzeletében egy vászonzsákba dugott és a mellénye alá rejtett.

— Ha minden sikerül — szólt szemöldökét fölthuzva — megveszem a hegy tetején az öreg

malmot és fölcsapok molnárnak. Ez a legszebb mesterség. Minden karácsonykor nálam fogtok ebédelni.

Hideg szél fűtyült végig a vékony füzesen. Szaniszló elhallgatott, Boldizsár pedig hörpintett egyet a kulacsából, aztán keresztbe csapta rövid karjait. Csak Jeromos nem érezte a hideget, hetykén vitte hóna alatt a klarinétját és sétatoltjával vigan csapkodta macskanadrágját. Szeme a messzeségbe tekintett, ahol talán zöldek voltak a fák. kék az ég és a zizegő ligetben, fehér szobrok közt szép ifju lánykák ültek és a lábaikat hintázták. Nyilván vártak valakire, ez a valaki nem lehetett más, mint egy délceg, macskanadrágos ifju, aki a klarinétot fujja, oly szépen és kitartóan, mint senki más a világon. Ez a tudat átmelegítette csontjait. A kis fekete kutya prüsszkölve ugrált körülötte.

Délután, mikor az előregedett nap vörös kendőbe pólyálva fejét, nyugovóra tért, a muzikusok fenyveserdőhöz érkeztek. Keresztül ballagtak rajta s a másik oldalára érve, hosszú, egyenes, mély árok közé tűzött hófehér utat láttak maguk előtt, amely elveszett a messzeségben. Az ut teli volt siető emberekkel, katonákkal, polgárokkal, mesteremberekkel, kocsikkal, málhás szekerekkel, szánkókkal.

— Látjátok ezt a sok társzekeret? — szólt

Szaniszló, aki egyszer már világot járt. — Ezek a kereskedők, akik vásárra mennek. Csupa gazdag ember, mást nem fogad el s mással nem fizet, mint arannyal. Egyszer, fiatal koromban egy gyertyamártó lakodalmán muzsikáltam, tíz orosz aranyat adott, akkorákat, mint a tenyerem.

Boldizsár más oldalról nézte az embereket.

— Az volna szép — mondta — ha most muzsikálni kezdenénk és ez a sok ember, ló, szamár, öszvér mind — ebben a hidegben! — el kezdene a nőtánkra táncolni!

Jeromost inkább a tarka rokolyák és selyemfejkendők érdekelték.

— Mennyi asszony meg leány — szólt virgoncan. — Bizonyára szépek is vannak köztük, meg fiatalok.

Letelepedtek, megvacsoráztak. Szaniszló a hátsó zsebéből kecskecombot kotort elő, Boldizsár a burgonyapálinkával teli kulacsokat rakta ki, Jeromos pedig egy fehér keszkenőt borított a földre. A kendőbe valaki csókolózó galambokat himzett volt.

Estebéd után lefeküdtek a sovány fák közé. Ujra havazni kezdett, ostoba szél rázta a fenyőket. Szaniszló rőzsét hordott össze és meggyújtotta, de így is csak fázott, Boldizsár úgy belebujt ócska, hétgalléros köpenyegébe, mint az ürge az odvába. Jeromos egy ideig a csillagokat

nézte, aztán mind a hárman elaludtak és szép dolgokat álmodtak; az egyik pénzeszsákokkal, a másik babérágakkal, a harmadik pedig harmatos lánycsókokkal.

*

Reggel alig tudták magukat a hóból kiásni. A vadászkürtös göthösen prüszkölt, a nagybögös krárogott, sőt még Jeromos is fázósan dörzsölte ki szeméből a tarkarokolyás lányokat és bársonycipős menyecskéket.

— Isten nevében, induljunk — szólt Szaniszló és keresztet vetett. — Az út hosszú, Isten adjon erőt hozzá.

Nekivágtak a fagyos, sikos mesgyének. Nehéz munka volt. Csak ügygyel-bajjal tudtak előre haladni, hol egyik, hol másik bukott orra s egyszer Szaniszló vadászkürtje beleesett egy hókupacba; alig tudtak rátalálni. Helylyei-közzel le kellett ülniök, a fáradtság gorombán nyomta le őket. A szél sűrűn fujta a havat arcukba, és mire szürkülni kezdett, kimerülten telepedtek le egy utszéli, kopott Krisztus-feszület alá.

— Nem hittem, hogy ilyen messze esik az első falu — szólt Boldizsár és visszagondolt a feleségére, aki most a bubos kemence mellett ül és várja, hogy este legyen.

— Öreg legény vagyok én már — dörmögte

a vadászkürtös. — Talán bolondságot is követtem el, hogy erre az utra vállalkoztam.

Csak Jeromosban volt még egy kis élet.

— Ej, muzsikáljunk egyet — indítványozta — ez majd fölmelegít. Nem szabad mindjárt csüggedni! Az ut végén pénz, dicsőség és szép leányzók várnak ránk.

Elkezdtek zenélni. A közelben szundikáló nyulak ijedten kerekedtek föl, egy szarvas éppen köztük futott el, a foglyok csapatostul rebbentek föl, csak a varjuk nem ijedtek meg, pár ölnyi magasra szálltak és onnét néztek le kíváncsi, éhes szemmel a három szegény városi zenészre.

Reggel tovább folytatták utjukat. Egy magas, cukorsüveghez hasonló dombon kellett átkapaszkodniok, az oldala sikos volt, mint az üveg. Ötször is visszaacsusztak, míg egy lépést tudtak előre haladni. Szaniszlónak elszakadt a csizmája, kimarjult a lába, a barátai galyakra fektették és úgy vitték tovább. Boldizsár nagyokat nyögött, a klarinétos is hallgatag horgasztotta le fejét. Így ballagtak megint estig, mikor végre faluhoz értek.

Bekopogtattak az első házba, szállást kértek. A paraszt nagy fütykössel kezében jött ki az udvarból és mérgesen nézett rájuk.

— Talán nem is vagytok jó járatban — szólt a mellét kifeszítve. — Jó lesz, ha máshova men-

tek! Láncos kutyaím vannak — tette hozzá szigoruan és nagy lépésekkel ment vissza a házikóba.

Végigjárták a falut, még a cigánysort is, de sehol se kaptak szállást. Irigy és félnék emberek laktak errefelé.

— Talán muzsikáljunk nekik egyet — indítványozta Boldizsár és leoldotta hátáról a nagybőgőt. — Ettől jobb kedvük lesz és megkönyörülnek rajtunk.

Elkezdték tehát huzni, szívük mélyéből, az éhes és fáradt ember bus, nagy érzésével, de nem volt benne köszönet. Az éjjeli őr haragosan toppantott eléjük alabárdjával s a mi a legkevesebb volt, a falu kuvaszai, ahány csak volt, veszettül kezdtek vonítani és végül is diadalmasan tulharsogták őket.

Gyorsan összeszedték tehát sátorfájukat és tovább mentek. Lefeküdni nem mertek, féltek, hogy megfagynak és szomoruan bólogatva cipelték hátukon a sánta vadászkürtöst, aki egyre arra kérte társait, hogy keressenek valahol papot. De pap az egész környéken nem volt, egy kóbor cigány, akivel a keresztuton találkoztak, azt mondta, hogy a pap a negyedik községben lakik, ha ugyan azóta meg nem halt.

— Barátaim — szólt Szaniszló egyszerre — tegyetek le és ne törődjeteK tovább velem. Ugy

érzem, végem van, én már többé nem látom a falumat. Mondjátok meg a feleségemnek, mint jó keresztény haltam meg.

— Ne beszélj bolondot — dörögött a klarinétos — tovább viszünk, akárhogy is. A feleséged majd elbánná velünk, ha nélküled jönnénk haza.

Hallgatag vándoroltak a sötét éjszakában. Hajnal felé újabb csapás érte őket. Boldizsár megbotlott és legurult a mélységbe, amely feketén huzódott el a hófehér ut mellett. A két másik zenész fogvacogva hallotta, hogy zörög le a test a fagyos göröngyökön, fiatal bokrokon, aztán valahonnét messziről, a mélységből megszólalt a nagybögös.

— Isten veletek — kiáltotta fel vékony hangon — én megkaptam a magamét. Menjetelek tovább az Ur Krisztus nevében!

Szaniszló ijedten ült le e szavakra, de Jeromos ledobta zöld kabátját, lebocsájtkozott a szakadékba és verejtékes küzdelem árán fölhozta véresre zuzott társát. Most már két sebesült volt s őt magát is kirázta a hideg. De a klarinétost nem faragták gyöngé fából; nem esett kétségbe, egy fiatal ákácból szánkót tákolt össze, ráfektette bajtársait, majd a vadászkürtöt, a nagybögöt és kis kutyájával együtt nyugodtan huzta őket a távoli piros tornyok felé.

Másnap megint faluhoz értek. Bár nem volt már sok reménységük az emberek jóindulatához, beköszöntöttek az első bogárhátú kunyhóba és szállást kértek. Az apró szobában, a padló közepén feküdt a gazda és nem mozdult meg.

— Atyámfia az Urban, — szólt a vadászkiáltós — könyörülj meg rajtunk, szegény városi zenészeken!

A paraszt nem felelt. Különös oka volt rá. Halott volt.

Megszeppenve szedték össze a sátorfájukat és bekopogtattak a szomszéd kunyhóba. A paraszt ott is a padlón feküdt és kocsonyás szemmel nézett a mestergerendára. Bementek a harmadik kalyibába, a negyedikbe, a tizedikbe: csupa halott.

— Itt a dögvész járt — szólt a nagybőgős dadogva.

— Legalább tüzet lehetne rakni — sopánkodott Szaniszló.

Letelepedtek a templom mellé — amely krétafehéren mutatott föl az égboltra — aztán megpróbálták a temető deszkakerítését meggyújtani. De a mint hozzáértek, az ócska gerendák hirtelen förtelmes péppé mállottak és dögletes szagot terjesztettek. Leszakítottak a háztetőről egy zsup szalmát: széjejlolvadt a kezükben; ki-

téptek egy fiatal fácskát, egyszerre kigyóvá alakult át és mérges sziszegéssel sietett tova.

Boldizsár föltápáskodott és összetörte a nagybögőjét.

— Ez talán égni fog — szólt megfontoltan — a dicsőségről ugyis lemondtam. A király aranyalmája, barátaim, a királyé marad!

Meggyújtották a nagybögőt és étlen kuporogtak körülötte, aztán elaludtak és csak reggel ébredtek fel. Szürke, piszkos hajnal terpeszkedett körülöttük. A vadászkürtös föltérdepelt, megimádkozott.

— Az ispotályt — szólt nyugodtan — óh, bár csak el tudnám érni az ispotályt.

Boldizsár szeme mohón csillant meg.

— Igen, az ispotályt — ismételte barátja szavait, mint a pap után a miatyánkot szokás — milyen boldogok azok, akik az ispotályban fekszenek, meleg szobában, meleg ágyban. Oh, bár el tudnám érni az ispotályt!

A klarinétos nem szólt semmit, de lassan ő is kezdte érezni, hogy sohase fog tarka-rokolyás lányoknak, bársonypapucsos menyecskéknek tilinkózni, soha többé nem lesz csók a muzsikája jutalma. Az égbolton fekete felhő tollaszkodott s a hegyről görgetegekben szaladt le a hó.

— Barátaim — szólt rosszkedvűen csapva macskanadrágjára — bátorság!

— Az ispotályt kell elérnünk — ismételte a nagybőgős.

— Az ispotályt — motyogta Szaniszió. — Bizony azt kell elérnünk!

Tovább mentek, azaz hogy: Jeromos meg a kis kutya tovább huzzák a szánkót. Az uton most már sehol se volt falu, major, de még egy csárda vagy oltalmat adó nyirfácska sem. Ugy tetszett, az irányt is eltévesztették, hol előlről, hol hátulról, hol oldalról fújt a szél. Néha kiabáltak, de senki se válaszolt, csak egy nagy fűrészfűrészt zizegett valahol messze, elérhetetlen távolságban. Mikor egészen rájuk sötétedett, lefeküdtek és elbucsuztak egymástól, aztán a fejük mellé a vastag hóba nagy keresztet rajzoltak tenyerükkel, hogy legalább mint jó keresztények nyugodjanak.

Valami eltévedt jó szellem őrködött fölöttük a csunya éjszakán: nem fagytak meg. Csodálkozva ébredtek föl, kiitták a maradék pálinkát és tovább sántikáltak. Amint egy apró, kalapalaku dombon átmásztak volna, egy reketyéshez értek, amelynek tulsó oldalán nagy sárga ház állott. A tornyocskában vigan csilingelt a lélekharang, az ablakban egy apáca fehér főkötője csillogott.

— Ez az ispotály — üvöltötte Szaniszió büszkén.

— Az ispotály — ismételte társa elgondolkozva — igen, ez az ispotály.

Fölvitték, lefektették őket, levest adtak nekik, ecettel, hóval megdörzsölték a testüket. A vadászkürtös menten lázálomba esett, Boldizsár azonban békén, nyugodtan aludt el és soha többé nem ébredt föl. Csak Jeromos maradt még egy ideig lábon és karosszékekben ülve, kinézett a havas vidékre. És ahogy kibámult a messzeségbe, amely ismét egyenesen, hófehéren bontakozott ki előtte, egyszerre tisztán látta, hogy az út, amelyen idáig jöttek, az élet útja volt. A széles mesgye, mint aznap, hogy elindultak volna hazulról, megint tele volt törtető, kiabáló emberekkel, piros arcu ifjakkal, türelmetlen férfiakkal, vad katonákkal, követelődző mesteremberekkel, siető földmivesekkel, kaputos polgárokkal. Szekereken, lóháton, nehéz szepesi csizmákon mind csak előbbre és még előbbre iparkodtak és botlalt, könyökkel, szivük vérével a dicsőséget, a pénzt, a boldogságot hajszolták, aztán lassan mind kifáradtak, összetörtek, megöregedtek és a reketyés előtt aranyat, babérágat, csókot, mindent a világon odaadnának érte, hogy nyugodtan tudjanak meghalni.

— Testvér — szólt a klarinétos az apácához — fádom; testvér fektessen le, magának adom a klarinétomat.

Az apáca lefektette Jeromost és eltette a klarinétot. De mit csináljon egy szegény apáca a klarinéttal? Odaajándékozta a kertésznek, aki még azon este eladta egy vándorszínésznek.

Ez a három városi zenész története.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Semmi.

Országos Széchényi Könyvtár

Volt egy ifjúkori barátom, úgy hittuk, hogy: Semmi. Nem mintha tartalmatlan lett volna, vagy jellemnélküli, ellenkezőleg, szorgalmas, ön-érzetes és szolgálatkész fiu volt, akit mindenki szeretett és becsült. Ám volt egy különös tulajdonsága: szerette a semmit, tárgyban úgy, mint gondolatban; időnkint szerette kikapcsolni agyából a rezgés képeit, szerette a végtelen szürkéséget, az ür céltalanságát, a szintelenség és hangtalan-ság világát, szóval a semmit; ezért kapta furcsa nevét.

Semmi szabad idejének legnagyobb részét kint az Isten ege alatt töltötte el, a városhoz tartozó tölgyfa-erdőcskében vagy a Törökhegyen, amely mint egy furcsa ököl emelkedett az aranyos tornyok fölé. Nem egyszer akadtunk rá, amint félig lecsukott szempillákkal álmodozva ült egy fatörzsön és kezét összekulcsolta az ölében.

— Mire gondolsz? — kérdeztük. — Semmire?

— Igen. Semmire!

— És jó érzés ez?

— A legjobb, amit ember képzelhet.

— És miért?

Mosolygott.

— Azt nem tudom pontosan megmagyarázni — szólt és megvonta vállát. De bizonyos, hogy boldogság tulhelyezkedni azon, ami körülöttünk, sőt azon, ami bennünk él, boldogság kikapcsolódni a világból, annak temérdek, okos és okatlan; súlyos és súlytalan vonatkozásából. Ime, alattam fekszik a város, itt piroslanak a háztetők, ott a törvényszéki épület, amott a füstölgő gyárak, tulnan a kaszárnyák, bennök emberek, tárgyak, fogalmak, meggyőződések laknak. Minden él, mozog, de, ha akarom egyszerre szürke semmivé válik; a nagy űr jelenik meg előttem, nem látok és nem hallok semmit, nem érdekel semmi és senki, egyedül vagyok az egész világon, még én is eltűnök a kárpit mögött.

Nevettünk. Olykor mi is megkísérlettük, hogy kiszakítsuk magunkat a világból, annak szüntelen megnyilatkozásaiból, örök visszhangjából, de csak ritkán sikerült. Hogy is lehetne az agyról letépni azokat a szálakat, amelyek bennünket ezer és ezer változatban az utolsó pillangóhoz, a legkisebb parányhoz fűznek? Hiszen talán ez az élet, a földi lét szépsége és értéke.

— Nem gyönyörű-e — kérdeztem tőle, — hogy e világon minden jelenség, még a legérték-telenebb is, gondolatokat, színeket, hangokat, fogalmakat ébreszt bennünk? Hogy mindennek a földön két formája van, az egyik, amit a természet adott neki és a másik, amelyet mi ruháztunk rája? És melyik a szebb a kettő közül? Talán éppen az, amelyet mi teremtetünk, ez földi sor-sunk disze és gyönyörűsége.

— Ah, te költő vagy — szólt és megvonta vállát.

Evek mulva akadtunk újra össze. Orvos volt, egy jómódu vidéki városban, jól folyt a sora, kissé meghízott és hosszú szakállt eresztett.

— Nos, hogy vagyunk? — kérdeztem. Még mindig szereted a semmit?

— Még mindig — felelte nevetve. — Sajnos, most kevés alkalmam van, hogy találkozzam vele! A gyakorlatom nagy, és egy vidéki körorvos élete; hiszen tudod! Reggeltől estig járok, kelek, kocsikázom, bosszankodom és éjjel a kórházban vagyok, mert kevés az orvosunk. Egy tudományos munkán is dolgozom. Szóval mindig van mire gondolni, de azért — tette hozzá és összehozta az egyik szemét — mégis akad egy-egy fél-órám, amikor nem gondolok semmire és senkire, amikor elfelejtem, hogy orvos vagyok, hogy kenyeret kell keresnem, hogy az élet nehéz mester-

ség. A nagy semmi csak úgy vonz, mint diákkoromban, titkos borzalommal bocsájtkozom alá mélységébe, kiszököm a világból a nagy végtelenbe, és ösmeretlen oromnak vagy irtatlan őserdőnek képzelem magamat, amelyet még nem közelített meg emberi szem. Ah! ha egyszer visszavonulok, fenékgig üritem ki a serleget. De mikor lesz az?

Megint néhány esztendő mult el. Ismét találkoztunk, most már a fővárosban. Semmi e pár esztendőt jól használta ki, elkészült tudományos munkájával, nagy sikert aratott vele, az egyik közkórház vezetését bízta rá. Természetesen a magángyakorlata is nagy volt, a divatos orvosok közé tartozott, akiknek nevét az ember épen olyan gyakran hallja emlegetni, mint egy jó énekesnőét vagy egy fölkapott táncét.

— Ah! be régen nem láttuk egymást — szolt a szemembe nézve. — Ime, így mulik el az élet! Együtt voltunk diákok! Hogy folyik a sorod?

— Tűrhetően! És neked?

— Nekem is. Az Isten megsegített, mindig is bízta benne. Tudom mit akarsz kérdezni. A semmi?

— Nos? A semmi?

— Még mindig a legfőbb jónak tartom. Sajnos, most már nagyon ritkán találkozom első szerelmemmel. De talán ennek is megvan a maga

jó oldala, ritkábban használva, a szer erősebben hat. Ha akarom, még ma is pillanat alatt eltűnik előlem minden, amit világnak, valóságnak nevezünk, az agy gépezete óvatosan megáll, a szem mintha végtelen havas síkságokon futna végig és a lélek egy távoli, ösmeretlen, soha nem létezett korba tér vissza, amikor nem voltak sem gyárak, sem műszerek, sem betegek, sem egészségesek, hangok, színek, fogalmak sem. A semmi! Képzeld el, hogy független vagy minden földi vonatkozástól, hogy a tér, az idő bilincsei nem rakódnak a kezedre, hogy meg tudod tagadni mindazt, amiért évezredekben harcoltunk, képzeld, hogy ebben a percben születél és nem tudsz, nem akarsz se beszélni, se hallani, se lelkesülni, se csüggedni, se gondolkodni, hogy a szűz vizekben lubickolsz és sem a fájdalmat, se az örömet, se a csüggedést, se a diadalordítást nem ösmered. Mily gyönyörűség! Nem?

— Lehet, hogy igazad van, — feleltem — és az én hivatásom is más; éppen az ellenkezője a tiédnek, nekem mindent meg kellene nagyítanom, meg kellene világítanom, izekre tépnem és kirakatba tennem. Megnősültél?

— Igen. Egy kis lányunk van. Anettenek hívják, úgy mint Goethe első szerelmét. Boldog vagyok. Egyszer mégis el kell jönnöd hozzánk!

A kórházhoz értünk, elváltunk; megint nem

láttuk egymást néhány évig. Én közben beutaztam a félvilágot és csak megkésve hallottam, hogy Semmi szomorú körülmények közt vesztette el a feleségét és a kislányát, akit épen úgy hittak, mint Goethe első szerelmét. A gyerekek difteritisze volt, az anyja ápolta; előbb a lány halt meg, pár nap múlva az édes anyja. Meglátogattam barátomat; pompás szakállá már szürkült, de a mozdulatai még frissek, határozottak voltak és a szeme élénk.

— Ah, látod — szólt megszorítva a kezemet — most veszem hasznát ifjúkori ábrándomnak. A semmi! Micsoda kincs a semmi, nemcsak az örömben, de a bánatban is! Hogy is tudtam volna másként ezt a szörnyű csapást elviselni? Az emberek csodálkoznak rajta, hogy nem törtem össze: te tudod a titkát. A semmi! Abban a percben, amikor a fájdalom a szívemre teszi a kezét, egyszerre, mint egy bűvös érintésre, megjelenik előttem a semmi, a végtelen ür; az emberek, a tárgyak összedőlnek, belétemetkezem az álmatlan álmokba, a csönd birodalmába, oda, a hová kedveseim eltűntek. Láthatatlan, illattalan, zajtalan lombok simogatják a homlokomat, nincs mélység és nincs magasság és így nincs emlékezés sem.

— És a fölébredés?

— Az fájdalmas — szólt és összerezzen. —

De ki ne szenvedne meg az álmaiért? Te nem szenvedsz meg érettök? Bizonyára mindenki.

Ujabb pár év mult el. Mind a ketten megöregedtünk egy kissé. Semmi talán erősebben, mint én. Már fiatal korában sok baja volt a szemével, most a látóidegei annyira meggyöngültek, hogy kénytelen volt abahagyni orvosi gyakorlatát. A főváros mellett lakott, egy kis budai faluban, akácfák és szederbokrok közt, egész nap a kertben üldögélt és különböző ábrákat font szalmából. Mikor meglátogattam, nem ismert meg, csak mikor a hangomat hallotta, nyujtotta felém a kezét.

— Ah, így vagyunk — szólt és megölelt. — A szemem fölmondta a szolgálatot! Most tehát egyedül vagyok a világon és az ábrándjaimnak élhetek. És az ábrándok jók hozzám, társaim voltak az ifjuság esztendőiben és nem hagytak el öregségemben. Naphosszat üldögélek itt és semmire se gondolok, se arra, hogy használtam valamit az emberiségnek. Rettenetes lenne, ha folyton ilyen gondolatok lappangnának körülöttem, ki tudná gyászbeszédeiket türelemmel végighallgatni? De, így a mult, az emberiség, az érzelem világa egy nagy szürke papirdarab, ugyanolyan szürke, mint amilyen az a lap, amely folyton a tekintetem előtt áll. Még most is, pillanat alatt, ki tudom magamat kapcsolni a világból, ha aka-

rom, a semmi körülhizeleg és megcsókolja homlokomat. Milyen kevés ember mondhatja el ezt magáról!

— Talán senki!

— Mert senki se mer hinni benne, senki se bizik a semmi értékében, épen úgy, ahogy ti is kinevettetek ifjukoromban, ha leültem egy fatörzsre és azt mondtam, hogy semmire se gondolok. Mit kezdenétek most a helyemben?

Nem tudtam felelni és másra tereltem a beszélgetést, azután kezét fogtunk és ismét nem láttuk egy ideig egymást.

Nemrégén egy közös barátunk üzenetet hozott, hogy Semmi beszélni akar velem. Kiutaztam tehát a kis sváb faluba, ahol annakidején a nagy rózsalány-ünnepélyeket tartották és ahol a rezesbandák úgy teremnek, mint másutt a vackor. Barátomat most is a nagy eperfa alatt találtam meg, rögtönzött ágyon feküdt, fülig betakarózva, az arca sárga volt, egykori pompás szakállá, mint egy hervadt, megfagyott, furcsa lomb csüngött le arcáról.

— El akarok bucsuzni tőled — szólt kezét kinyújtva a pokrócból — együtt töltöttük el a gyermekkorunkat és a régi iskolatársak közül alig, hogy egy, kettő él még. Ime, most tehát magam is megtérek a nagy semmibe, amely után annyiszor sóvárogtam! Nem esik nehezemre;

egyedül vagyok, nincs senkim és nincsen semmim. Azt akarom, hogy úgy temessenek el, hogy a siromat ne jelölje meg semmi, egy év múlva ne tudja senki, hogy hol nyugszom; jöttem, mentem, ennyi a földi számadásom. A semmi! Mily jó lesz átadni neki magamat, fölolvadni az űrben, lebocsájtkozni a láthatatlan, titokzatos, néma tárnába és mosolyogni a világon, amely minden kavicsból szikrát akar kicsiholni.

Elhallgatott, a beszéd nehezeére esett.

— Nem éltem hiába — szólt egy kis idő múlva — és elmondhatom, hogy boldog ember voltam, boldogabb mint ti, akik pedig egész életeket arra fordítjátok, hogy a boldogságot megtaláljátok. De nem jó helyen keresitek! A megelégedés nem él tárgyban, formában, gondolatban, a megnyugvás csak ott él meg, ahol nem találkozik ellentmondással vagy állítással. És mi más az emberi élet, mint állítások és ellentmondások furcsa láncolata? Miért félték úgy a semmitől, amelyben évezredekig éltetek és amelybe a halál után megint csak visszakerültök? Én összeharátkoztam vele már az életben és mindig hűséges társat leltem benne; minden kérdésre megtudott felelni, minden életviszonyban megállta a helyét, a szerencséiben csak úgy, mint a balsorsban. Semmi! Ezek voltak a legboldogabb óráim, amikor te fogtad meg a kezemet és végigvezettél

csodálatos országodon, ahol nem járnak az órák, nem emelkednek mérföldkövek, ahol nincs szín, sem hang és ahol testvéri láncba fonódik össze a jószág és gonoszság, a bűn és az erény, a nagyság és a parány, a győzelem és az elbukás. Titokzatos ország: mért féltek tőled mégis az emberek?

Lecsukta szemét, aztán kezet nyújtott.

— Isten veled — szólt összeborzongatva — fáradt vagyok és aludni vágyom. Köszönöm, hogy eljöttél és ne feledkezzél meg a kérésemről. Jeltelen sirban akarok pihenni, semmivé akarok válni testben úgy, mint ahogy lélekben régen egygyé váltam vele. Isten megáldjon; jól fogok aludni.

*

Igy élt és így halt meg Semmi és története itt borong fölöttem: csak elmondani tudtam, de nem megmagyarázni.

Gülden Fány.

Országos Széchényi Könyvtár

Gülден Fány, Bécs hires és romlott táncosnője, a kihez annak idején még Anastasius Grün irt volt verseket, e történet lejátézkodásakor már egy kicsit hizni kezdett, de udvarlóinak még mindig nagy volt a száma. Fölvonásközökben bel- és külföldi államférfiak, mindenféle egyenruhájú tisztek, tudósok, bankárok, kalandorok jelentek meg öltözőjében, míg Bécs diák-ifjusága alázatos tisztelettel várt rá a színház hátsó kijárója előtt, hogy a lovakat kifoghassa hintójából. Csodálatos nő volt ez a fehér homloku Gülден Fány, minden férfit kijátszott, megcsalt, néhány lovagja az adósok börtönében öszült meg, mások a temető árkában ábrándoztak hosszú, szőke hajáról, ismét mások a gályákon énekelték meg gonoszságát, de azért senki se okult a más kárán, a kidőlteket friss erők pótolták és Fány, alighogy kisírta magát az egyik lovagja temetésén, már is mosolyogva gondolt az utódra, a ki komoly arccal,

sorsát még nem sejtve sétált a Grabenen, avagy még büszkén hintáztatta magát a gárda diszfigatán.

— Nem értem magamat, — szólt Fány gyakran Hansihoz, egy előregedett pályatársnőjéhez. a ki már csak pásztorifjukat, örömanyákat ábrázolt a balletekben, — nem értem, hogy tudok ennyire romlott lenni és nem értem a férfiakat, a miért nem vernek agyon. Ennyi férfi és egy sincs közöttük, a kinek töre, vagy sétabotja volna: ej, Hansi! Ha én férfi lennék és ilyen nővel találkoznék!

— Ah, Fány, — szólt pályatársnője, a ki az önkéntes komornák elragadtatásával nézett föl barátnőjére — ez csak természetes dolog. Mit ér száz férfi hozzád képest? Bolond férfiak mindig lesznek, egyik olyan, mint a másik, de a te lábadat még a reichstadti herceg is megcsodálta, ilyen nő, mint te, minden husz évben ha egy terem. Egy arany pénzért sok pattogatott kukoricát adnak, így mondják nálunk Hernalsban.

Egy időben Fánynak föltűnt egy fiatal, fehér köpönyeges katonatiszt, a ki jó fejfel volt magasabb társainál, s a ki minden este megvárta a táncosnőt a színházi kijárónál és komolyan, szinte ünnepélyesen nézett rája. Beretvált arca finom volt, mint egy mellbeteg királyfiué, gesztenyebarna hajából egy fűrt mélyre siklott a hom-

lokába és kerek, ibolyakék szemén látszott, hogy még nem érte csalódás az életben. Messziről, szelid tartásával, puha kezeivel inkább fehér papnak, mint katonatisztnek nézte volna az ember. de a válla araszos volt és a mellén egy furcsa érdemrend csüngött, a melyet háborus időkben csak igen igen bátor katonáknak szoktak adományozni.

— Vajjon ki lehet ez a hosszú katonatiszt? — kérdezte Fány egy este Hansitól, a ki majd minden katonát ösmert a városban. — Bizonyára magyar fiu, ezek szoktak ilyen ábrándosak lenni, úgy mondják, a magyar költészetet sokáig a gárdisták tartották fön. Bizonyára nagyon szegény és kitűnően tanul, Magyarországon a nagy férfiak mind letről jönnek, nem mint nálunk. Különben, — tette hozzá és elmosolyodott — talán kár is lenne ezért a szép legényért.

Hansi, a ki barátnője szerelmi ügyeiben nagy szenvedélylyel járt el, hamarosan kifürkészte a valóságot. A fehér kabátos tisztet Kellemessy Györgynek hitták; csakugyan régi felsőmagyarországi családból származott, legjobb tanulóként végezte el a tullni katonai iskolát és külön szorgalomból a filozófiát tanulta az egyetemen. Az anyjának egy kis birtoka volt a szőke Tapoly mellett; de a birtokból már csak a kormos, oszlopos ház maradt meg négy szomoru jegenyével

és egy házsártos kocssal, a ki mindennap megkérdezte, mi lesz a zálogba tett lovakkal. A család utolsó reménye Kellemessy György volt: krajcáronként adták össze a pénzt, hogy uri módon fölneveltessék, a tiszt ruhája úgy telt ki, hogy az anyja térdre borult a püspök előtt. Esténként Kellemessy György civilbe öltözött és szalonnát vacsorázott a külvárosi fűszeresnél, de a mióta Fányt leste a színházi kapunál, lemondott a szalonnáról és helyette egy szál gyöngyvirágot vett a kardja markolatára. Társai mogorvának, emberkerülőnek mondták, mindig egyedül járkált, de rosszat nem tudott róla senkisé.

Még az éjjel Fány balkezébe vette a toliát és a cselédje levélpapirján a következőket írta a fehérkabátos tisztnek: »Kellemessy György! Egy jóakarója figyelmezteti önt, hogy óvakodjék Gúlden Fánytól! Lelketlen nő ez, csak a pénzének, a részvényeinek él és százharminchat udvarlója volt eddig. Ha e gavallérokat Ön netalán fölkeresni óhajtaná, napokig kellene a temetőket és az adósok különböző hörtöneit rónia.« Azután lepecsételte a levelet, maga elé tette, sokáig a csillagokra nézett és végül is a karosszékében aludt el, mint a szerelmes fiatal lányok ábrándos téli éjszakán.

— Oh, mért nem találkoztam vele husz éves koromban, — álmolta — akkor talán minden

más lenne, az első rossz gondolatnál megvert volna, nem ösmertem volna meg a világ romlottságát és a pénz értékét. Ma már kitanultam a mesterségemet és kitanultam magamat is, hat hónap mulva magát lord Byront is megunom, különösen ha szegény, mint a templom egere. De ezért a szegény, szép fiuért, az ábrándos szémeiért, lelkemre, kár volna! Esküszöm, ez a legdaliásabb férfi, a kit valaha láttam!

A levél nem riasztotta el Kellemessy Györgyöt; másnap, harmadnap újra ott állt a kis színházi kapu előtt és szertartásosan nézett a Fány hosszú cobolyprémjére. Sőt, a mint az első redutot megtartották, egy bajtársával bemutattatta magát a nagy táncosnőnek, a ki csodálkozva, összehuzott szemmel nézett reá és aztán lassan összezecsukta legyezőjét. Igen szelid gavallér volt ez a puhakezü Kellemessy György, az első francia négyesnél az édes anyjáról beszélt Gülden Fánynak, meg a szegény rokonairól, a kik visszafojtott lélekzettel várják, hogy egy este mint generális kopogtasson be az ócska udvarházba. Aztán elmondta, hogy névtelen levelet kapott, a melyben figyelmeztetik a Fány száz és harminchat gavallérjára, pénzszomjuságára, gonoszságára, de ő nem tudja elhinni, hogy a kinek ilyen fehér homloka van, az rossz lehessen.

— Oh, te szegény katonám, te — szólt magá-

ban Fány és összeborzongott, majd fönhangon folytatta: — És tudja-e, hogy én már harmincnégy esztendő vagyok?

— Tudom, — felelte a tiszt.

— És hogy nem tudok fény, dicsőség, bókók nélkül élni, hogy borzasztó lehet, egy ócska falusi házban lakni és sohasem táncolni?

A tiszt egy ideig gondolkodott, aztán lehajtott a fejét.

— Tudom — szólt végre.

Pár nap múlva Hansi fölkereste külvárosi legényszállásán Kellemessy Györgyöt.

— Tiszt ur, — szólt szigoruan — engemet Gűlden Fány küldött, hogy elmondjam önnek azt, a mit ő nem tud, vagy nem akar elmondani. Nos, ez a Gűlden Fány Bécs legveszedelmesebb, legpénzsóvárabb teremtese, míg ön előtt mindenki szerint gyönyörű jövő áll. A mit Fányról beszélnek, az, sajnos, mind igaz, sohasem szeretett senkit, hat hónap után magát a szép Orloff herceget is kidobta, és zsugori, a milyen zsugorik csak öregedő kokottok tudnak lenni. Ime, ezennel Gűlden Fány elkűld önnek egy csomó levelet, mindegyik más és más férfi kezéből ered, és itt egy csomó halálozási bizonylat, a melyeket furcsa szenvedélylyel gyűjtött: e bizonylatok szereplői mind a Fány áldozatai. Tiszt ur! ez a Gűlden Fány tudja, hogy ön kicsoda, micsoda, hogy

nyitva az utja a marsalli szobába, hogy a hazájában egy öreg asszony imádkozik a lelki üdvösségéért, és Fány egy szerencsétlen fiatal ur kisasszonyról is hallott, a ki önt évek óta titokban szereti. Azért ez a Gülden Fány az utolsó szikra becsületével (mert hiszen ő sem volt mindig rossz!) arra kéri önt, azt parancsolja önnek: meneküljön előre. Van elég más fiatal és csinos nő Bécsben és Pesten, ön könnyen meg fog vigasztalódni; önért kár lenne, Kellemessy György ur!

A tiszt egy ideig szomoruan figyelt Hansira, a ki mindezt kifogástalanul mondta el, aztán udvarias mozdulattal a levelek és bizonyítványok után nyult és lassan eltépte őket.

— Mondja meg, kérem, a kisasszonynak, — szólt szeliden, — hogy a végzet ellen hiába harcolunk, és én a kelet fia vagyok.

Hansi még egy ideig erősködött, de azután látva, hogy minden hiába, vállat vont és visszatért barátnőjéhez.

— Ah, hisz ez bolond, — kiáltott föl a szobába rontva — itt nincs segítség! nincs, nincs! mert valamit én is még értek a férfiakhoz! Pedig milyen gyönyörű szál ember, milyen gyönyörű! és milyen ábrándos a szeme, ah! ilyen szemről álmodtam tizenhat esztendőskoromban, a mikor tanítónőnek készültem.

Fány az asztalra könyökölt és a lámpába bámult.

— De hát mit tegyünk? — kérdezte tanácsatlanul. — Mit tegyek? És milyen nemes a tekintete, milyen finom az ajka! Nem lenne embertelenség ezt a derék, szép fiut elpusztítani? Hiszen annyi más férfi van, a ki rászolgált, hogy a körmeim közé kerüljön. Soha ne kiméljek meg senkit? Oh, mért is hogy éppen én belém kellett botlania! — fejezte be mérgesen, és egész éjjel a fehérkabátos tisztről álmodott.

Egy tavaszi délután, a mint a Práterben kocsikázott, Gülden Fány megpillantotta a fehérkabátos katonatisztet, a mint lassu lépésekkel haladt a gesztenyefák között.

— Kellemessy! — szólt rá szigoruan és kiszállt a kocsiból. — Jöjjön velem sétálni, beszélnem kell önnel!

Elhagyták a főutat és betértek az elfelejtett nyárfák közé, a hol még falusi szellő lengedez, és a hol eltévedt ibolyák nőnek a bokrok között.

— Kellemessy György, — kezdte el Fány ünnepélyesen, mintha a vizsgai leckéjét mondaná föl — utoljára beszélek ma önhöz, és ha csakugyan szeret, akkor meg fogja fogadni a tanácsomat. Nos, tiszt ur, az ön édesanyja levelet irt nekem, és sirva könyörög benne, hogy engedjem önt ki a hálóból. Átokkal kezdődik a levele és

imádsággal végződik, és a levelet egy Alice nevű fiatal kisasszony is aláírta, nem borzasztó ez. Kellemessy György?

A tiszt lehorgasztotta szép fejét, a melyet a sors mintha arra teremtetett volna, hogy amuletekben foglaljon helyet.

— Ez borzasztó — szólt végre alázatosan.

— Önnek el kell innét utaznia — folytatta Fány, aztán ránézett az ifju katona arcélére, a mely könnyedén íródott bele a tavaszi párába, és a hangja valamivel erélytelenebb lett. — Ön nem méltó rá, hogy egy Gülden Fány körmei közt pusztuljon el. Mert elpusztulna, Kellemessy György, esküszöm, hogy elpusztulna; én már másokat is szerettem így, a hogy önt, egy magyar testőrért egyszer mérget is ittam, és félév múlva mégis a testőr került a katonai temetőbe, és én tovább táncoltam és kacagtam a színházban. Mert én céda vagyok, Kellemessy György, — fejezte be komolyan, és végigsimitotta tiszta homlokát — ennyi az egész!

A katona hallgatott, azután lassan megvonta széles vállát.

— Mindegy, — szólt félénken — én mégis szeretem önt, Fány, pedig jól tudom, hogy ön lesz az én életem pokla, és hogy hat hónap múlva kilök az utcára.

A mint mosolygott, az ajka két szélén két kis

gödröcske képződött, mint a fiatal lányoknak, és a hajából egy fürt leszaladt a homlokáig.

— Istenem, mily szép! — suttogta magában Gülден Fány és el próbálta fordítani a tekintetét, de már nem tudta. — Csak a reichstadti hercegnek volt ilyen szép szeme! A kocsimat — tette hozzá halkán, de a szó felén megakadt, és ijedten, tanácstalanul nézett a fehérkabátos tisztre.

Kellemessy György megállott, megfogta a Gülден Fány kezét, megsókolta, azután erős karját lassan a nyakára tette és egy biztos mozdulattal magához ölelte. Szeme csöndesen, mint egy barátságos ifjúkori emlék közeledett a táncosnő szeméhez, és puha ajkai csöndesen megérintették a pirosítója nyomát.

— Oh, te szegény katonám, te! — sóhajtott föl Gülден Fány. — Isten látja a lelkemet, én nem akartam ezt, Isten látja a lelkemet, én nem akartam a gyilkosod lenni, Kellemessy György! Oh, be kár érted, te szegény katonám, te! oh, be kár!

Nem tudott tovább beszélni, könnyei hirtelen megeredtek és szaporán hullottak a tiszt fehér kabátjára, és a katona szeliden, boldogan nézett rá vissza, és feje fölött egy varju károgva, rosszkedvűen emelkedett föl a magasba.

Valérius.

Országos Széchényi Könyvtár

Evekkel ezelőtt közös szarvasterületet béreltem egy Valérius nevű urral. Izmos, nyugodt arcú férfi volt, domboru mellkassal, mellét verő szakállal, olyanforma, a hogy régebben az ültetvényeseket szoktuk volt elképzelni. Koránál valamivel idősebbnek látszott, de minden egészséges volt rajta, sőt, ha szabad férfiről ezt mondani, szép; fehér a fogsora, nagy a szeme, nyílt a homloka, és mégis, ez a fajta férfi csak igen ritkán arat sikert az asszonyoknál, — miért, nem tudjuk.

Ez a Valérius nagy vadász volt, egész éven át puskával a hóna alatt kóborolt, hol szárazon, hol vizen, hol e hazában, hol idegen országokban; a fővárosban ritkán találkoztam vele. Minden ősszel, szarvasbőgéskor, néhány hetet együtt töltöttünk, magasan a Garam völgye fölött, lassan sárguló bükkfák között, éjjel kettőkor keltünk, sokszor megáztunk, és váltakozó vadászsikerrel dicseked-

hettünk. A vadászbarátság egyike a legközvetlenebbeknek, talán a természetes életmód, a mindenség friss lehelete közelébb hozza egymáshoz az embereket. Az alatt a rövid idő alatt, míg ősszel együtt voltunk, sok gondolatunkat kicseréltük, a szükségeseket úgy, mint a feleslegeseket. Azután a következő szeptemberig nem láttuk egymást. Velem egy esztendő leforgása alatt sok minden történt, az ő életének meséje lassan szövődött, mint a tiszafa gyökeréé, hiszen az emberek különbözőek. De nem akarok önmagamnak elébe vágni.

— Nos, és önt sohase szerette volna asszony? — kérdeztem tőle egy este, a mikor már minden más tárgyból kifogytunk.

— Nem — felelte félénk mosolyával, a mely furcsa ellentétben állt hatalmas termetével. — Én sohase értettem a nőkhöz, és még most is elpirulok, ha egy szép asszony hirtelen megszólít. Már gyermekkoromban a kis lányok elhuzódtak tőlem, nem szerettek velem játszani, később pedig bálban, társaságban gyakran észrevettem, hogy az ifju hölgyek a hátam mögött kinevettek. Miért? Nem voltam csunyább társaimnál, talán ostoba sem, férfiatlan sem, és mégis, ha egy leánynyal, vagy asszonynyal beszéltem, azzal a szórakozott mosollyal néztek reám, a mely azt jelenti, hogy nincs semmi keresni valóm náluk.

— De ön csak szerelmes volt?

— Én? Nos, igen, — felelte és megvonta vállát — ki ne lett volna az? Sőt, ha már őszintének kell lennem, bevallom, hogy még most is az vagyok, és örökké is az maradok.

Elhallgattunk, nemsokára elaludtunk, vadról, vizslákról, puskákról álmodtunk, harmadnap pedig elbucsuztunk egymástól.

Egy év múlva újra együtt vadásztunk a hegyekben; esős őszt volt, a bikák mintha mindörökre elnémultak volna. Sokat ásítottunk és unalmunkban sétabotokat faragtunk.

— A nyarat az idén vidéken, régi ismerőseimnél töltöttem — szolt egy este Valérius — és ott a következő furcsa dolog történt velem. A háziasszony tökéletes szépség; képzeljen el egy karsu termeten nyugvó duzzogó fejceskét, a melynek ajkai elnézően mosolyognak. Hozzá egy fedelmi nyak és rózsaszínű gyermekfülek. És a hangja! Ősmeri azt a mély női hangot, a mely az emberben azt a hitet kelti, hogy az illető egy negyedóra előtt sirt? Engem az ilyen mély hang mindig nagyon vonzott. Nos tehát, a ház urnője fiatal és kacér. Egy este, vacsora előtt együtt ül a gavallérjával a ház előtt, a napnyugtát nézik, mikor egyszerre a szivarka füstjét a lovagja szemébe fujja és így szól: »Ön mindig figyelmes volt hozzám; nos, nem adná át Pesten ezt a levelet

valakinek? A lovagnak, a ki persze titokban szerelmes a ház urnójébe (ki ne lenne az!), lecsik az álla; de az asszony nyugodtan, egy kissé sértődötten néz reá. Végre is a férfi ügyetlenül meghajlik és elteszi a levelet a pénzesládájába.

— Ah, ez a férfi ön volt, Valérius — szóltam nevetve.

Meghökken, köhintett, majd ő is mosolygott.

— Nos, igen, ha már kitalálta, ez a férfi én voltam, én, a ki reménytelenül szeretem ezt a hölgyet! Nem szomorú ez, azaz: nem mulatságos? Lásd, ez az én szerencsém az asszonyoknál! Mindig nevetséges voltam a körükben, és mindig is az maradok. És a legfurcsább a dologban az, hogy mégis kimondhatatlanul szeretem ezt a szép hölgyet, — hupci! Csak nem hültem meg?! Ez kellemetlen lenne! Lefekszem és megiszom két teát.

Ismét elmúlt egy év. Valérius szeptember derekán, égve az olthatatlan vadászláztól, megérkezett. Alig változott, csak valamivel kövérebb lett. A nyarat vízi vadászattal töltötte, a teste tele volt szunyogcsipésekkel; feje számtalan vörös pöttyeivel olyan volt, mintha valaki piros tintával gondolat- és fölkiáltójelekkel irta volna tele az arcát. Ezuttal vadászatunk valamivel jobb eredménnyel járt, és különösen barátom puskázott sok szerencsével. Egy este egy erős bikát

ejtett el, nagyon boldog volt, és vacsora után jókedvűen kezdett el beszélni.

— Tavaly egy urról meséltem önnek, — szólt, keleti kényelemmel dőlve végig a rossz fapadon — egy urról, aki reménytelenül szerelmes egy szép asszonyba, s a kire a nevezett hölgy egy szerelmes levelet bizott, mert hiszen tudjuk, hogy vidéken a postáskisasszonyok néha kíváncsiak. Ez az ur pontosan át is adta a levelet a címzettnek, egy kiváló tudósunknak, a kiről, magunk közt szólván, ilyen lovagi szórakozást sohase mert volna föltételezni. Nos, idén a ház szép asszonya egy este megint az elefántot játszó ur szemébe fujta a füstöt, és kedves szemérmertlenséggel így szólt: »Barátom; hiszen ön már tudja, ugyebár? Nos, nem adna át megint egy levelet?« »De igen«, felelte a megtisztelt, »nemde a tudós urnak?« »Nem«, nevetett a hölgy és összezsáptotta a legyezőjét, »lássa, ilyenek vagyunk mi asszonyok!« És csakugyan, a levél ezuttal egy magasrangu államférfinak szólt.

— Ezer ördög! És ön?

— Jobb szeretem, mint valaha — szólt Valérius és megvakarta a fejét. — Micsoda bolond dolog ez! És mégis, néha azt hiszem, hogy a szívem belépszakad.

— No de ilyet!

Megint egy év mulik el. Megint együtt ülünk

a kalyiba előtt és türelmesen rágjuk a vadőr feleségének rettenetes guilyását. Már egy hete várjuk a bikákat, de semmi hír róluk. A grammofoon, egyetlen szomorú szórakozásunk, szünet nélkül játszik.

— Mi tulajdonképpen jóbarátok vagyunk, — szól egy nap Valérius — bárha ritkán látjuk egymást. Ezennel átadok önnek egy boritékot, amelyben utolsó akaratom, a gyűrűm, meg az írásaim vannak. Ha netalán baj érne, nyissa föl a boritékot és adja át a bent lévő tárgyakat a címzett hölgynek.

— Tehát még mindig? — kérdeztem és Valérius ünnepélyessége ellenére elmosolyodtam.

— Mindig! Nevezzen ki, barátom, még mindig! Mit tegyek? Mit tehetek? És a kacérsága? Leirhatatlan! Pedig már kezd egy kissé hervadni, de milyen előkelően hervad, mint egy számüzött királyné!

Nevetve fogtunk kezét; eltettem a boritékot, amely gondosan le volt pecsételve, mint egy üveg szilvórium. Következő évi találkozásunkkor nem történt semmi nevezetes, Valérius az utána jövő esztendőben sem szólt semmit szerelméről. A harmadik év egy meleg őszi estéjén barátom a vállamra teszi kezét és ezt mondja:

— Ön nevetni fog, de azért hallgassa meg a következőket. Az idei nyarat újra abban a bizo-

nyos kastélyban töltöttem el, hiszen már tudja. melyikben és egy este a szép asszony séta közben megint rámnéz, összezsapja a legyezőjét és így szól: »Kedves barátom, most már én is röstellem egy kissé a dolgot, de ön meg fog érteni. Nos, egy levélről van szó, igen?« »Természetesen«, feleltem engedelmesen, »parancsoljon velem«. Átadja a levelet, képzelje, kinek szól? Megint a tudósnak, állatvilágunk e halhatatlan kutatójának. Nem hihetetlen ez?

— Nem; különb esetekről is hallottam. De engedjen meg egy kérdést, nem bizott az illető hölgy talán tavaly is egy levelet a kezére?

Valérius pislogott.

— Nos, igen, — felelte nagyokat szippantva szivarjából — nem mondtam volna el önnek? Tavaly is kaptam egy levelet.

— Az államférfiu részére?

— Nem; valaki másnak. Ezer bomba! Csunya egy dolog ez, nemde? És én? Mit tehetek? Jobban szeretem, mint valaha!

— De, bocsássa meg, van ennek értelme?

Rámnézett nagy bárány-szemével és nyugtalanul simogatta fekete szakállát, a melybe már ezüst szálakat szőtt az élet.

— Hogy van-e értelme? Nincsen. De mondok valamit! Lássá, én azt gondolom, hogy azért valamennyi udvarlója között mégis csak én szere-

tem őt igazán és egyszer ütni fog az óra, a mikor ennek az érzésnek győznie kell. Meglássa, ez az óra ütni fog és ő is be fogja látni, hogy csak én szerettem őt önzetlenül, igazán.

— Igen, majd ha az ősz beköszönt és a lovagjai mind elhagyták, — feleltem nyersen, mert mi tagadás, megszerettem ezt az öreg gyermeket.

Alig hogy kimondottam, már is megbántam szavaimat és vissza szerettem volna őket vonni, de Valérius nem sértődött meg, sőt élénken bólintott.

— Igen, ha az ősz beköszönt, — szólt csillogó szemmel — ha majd egyedül marad, ha mindenki elhagyta, csak én nem, akkor érezni fogja, hogy csak én szerettem őt igazán.

Még három évig vadásztunk együtt, akkor a bérletünk lejárt; a területet egy gazdag bankár hódította el tőlünk. Mikor utoljára találkoztunk össze a Garam fölött, a zöld burával borított hegyen, mindketten megöregedtünk egy kissé. Én ide s tova föl is akartam adni a vadászatot, kényelmes lettem; az ő szakállá is erősen fehéredett.

Az utolsó vadásznapon vacsoránál Valérius így szólt hozzám:

— Nos, kedves barátom, bucsuzzunk el, a hogy illik, egy pohár bor mellett és csókoljuk meg egymást! Mindig szerettem önt és én sok

olyasmit tud életemből, a mit másnak nem árultam el. És most engedjen meg egy utolsó vallo-
mást, a legőszintébbet!

Ünnepélyesen hallgattam.

— A mi tehát azt a bizonyos urhölgyet illeti,
— szólt Valérius megfontoltan — hiszen ön tudja,
kiről van szó, ő bizony megöregedett és megtört.
A télen nagybeteg volt, már föl is adták, de újra
magához tért és most remény van, hogy életben
marad. Az ősz tehát beköszöntött, kedves barátom,
és ő, minek tagadjam, meg is csunyult egy
kissé, mert májbaja van: a szépsége bizony a
multé!

Elhallgatott egy pillanatra, egy kicsit meghajlott,
mintha bocsánatot akarna kérni valakitől, aztán folytatta:

— De nekem ő örökké szép marad, mert ő az én végzetem és ki védekezhetsz a végzet ellen; ő az én életem egyetlen célja! Most már senkinek se tetszik, a fiatalsága eltűnt; szomorú lett és törékeny, megnyugvást és védelmet fog találni ennek a vén bolondnak az oldalán. Ilyen az élet! Mikor megkértem a kezét, lehajtotta a fejét és így szólt hozzám: »Igen, ön az egyetlen, a ki kitartott mellettem« és én, bevallom, sirtam, mint a gyermek.

Elfogódva álltam Valérius előtt, aztán mosolyogni próbáltam és megráztam a kezét.

— Akkor hát, szerencse fel! És sok boldogságot, kedves barátom!

Megölelt, majd kivette a pénztárcáját és emlékül átadta a fényképét, a mely hosszú szakállal, fehér vászonsisakban, nyersselyem vadászruhában második Livingstoneként ábrázolta, a mint diadalmasan, de kissé bizonytalanul áll egy elejtett viziló fején. A nyakában óriási trombita, kezében egy lándzsa, — mindez inkább furcsa, mint félelmetes volt.

Két év mulva egy fürdőtelepen láttam újra. Egy feketébe öltözött, megrokkant hölgyet kísért: a hölgy néha meg-megállt és lassan körülnézett. Az arcán sárga foltok voltak, az ajkai fehérek és oly keskenyek, mintha befelé fordultak volna. Valérius aggódva és mégis boldog mosollyal forgolódott körülötte; egyik kezében mancseltás rózsabokréta volt, mint a régimódi gavalléroknak, a másikon egy kék orvosságos üveg. A jelenet különös, talán nevetséges is volt, és mégis nekem úgy rémlett, hogy mindez szép, tiszta, megható, — és nem volt bátorságom hozzá, hogy a barátomhoz menjek és megszorítsam a tenyerét.

Csobánc lovag.

Országos Széchényi Könyvtár

I.

Csobánc lovag az ősei rombadőlt rablóvára tövében üldögélt, egy gazba nőtt kertben, Baróti Szabó Dávid félkara szobra alatt, az ölében, inkább megszokásból, mint szenvedélyből, rozsdás vadászfegyvere hevert; feje fölött Aeolus hárfája csöndesen muzsikált. Hajdan szép volt ez a kert, buja lugasaival, lantalaku virágágyaival, furcsa vizi-művecskéjével, a mely kis vászon-malmokat, furcsa kelepelőket hajtott, a tujákból hattyukat, szélkakasokat nyírt a kertész: ma mindez a múlté volt, éppen úgy, mint azok az aranyhaju nők, a kik annak idején Csobáncz karján sétálgattak a platánok alatt.

— Furcsák az asszonyok — elmélkedett magában a lovag, és elgondolta, hogy nekik áldozta föl az ifjuságát, a pénzét, a családi kincseket, a becsületét, a hitét. — Ki tudna rájuk haragudni?

Az asszonyok! Csobánc lovag egy hosszú,

céltalan életen át rajongott értők, hol egy középkori hős színes bánatával, hol egy kalandor csőkönyösségével; habozás nélkül az utolsó csizmáját áldozta föl egy mosolyért, egy puha kézszorításért, míg az asszonyok csak ritkán, vagy egyáltalán nem viszonozták ezt az érzést, és a mint az óra intett, azonnal a faképnél hagyták a kövérkés lovagot. Mind szépek, de mind önzők is voltak, és mindegyikök elvitt emlékebe magával valamit a rablóvár javaiból, ki a fekete földeket, ki a családi kincseket, ki Csobánc lovag ifjúságát, ki a becsületét, mert Csobánc igazi gavallér volt, a kinek az ajándékozás éppen olyan gyönyörűséget szerzett, mint őseinek a rablás. Csobánc mindezen csak mosolygott, megvonta a vállát, és ha uj asszony felé terelte lépteit a sors, ujra csak féltérdre ereszkedett, és ünnepélyesen csókolt kezét a madonnának, a hogy a szép nőt előszere-ttel nevezte.

— Kész az ebéd — dörögte egy mély hang a cselédház felől.

A lovag fölkel, és az öreg hársfa alá telepedt, a hol egy ócska Rákóczi-dobra teritettek neki. Gyöngé ebéd volt, szagtalan, füsttelen; a késő ős néha egy sárga levelet dobott a tányérjára. Csobánc két perc alatt elkészült az étkezéssel, azután visszavonult a kert végébe, beült egy rozoga japáni filagóriába, és gondosan berete-

szelte maga mögött az aranyföstékes ajtót. A cselédség azt tartotta, hogy ilyenkor a lovag az igazak álmát aluszsza, a valóság azonban más volt. A filagória egyetlen kis szobácskája, a melynek olyan szaga volt, mint régi padlásoknak nyáron. Csobáncz legbensőbb szentélye volt; az ebédet követő két órát a lovag elmélkedéssel és vallásos gyakorlattal töltötte el.

Miből állt ez a gyakorlat? A japáni házacska falában egy helyen titkos gomb volt; kettős érintésre a tölgyfa-deszka széjjelnyilt, és az üregben egy női kép jelent meg, egy báli ruhás, lesimitott haju, óvatos arckifejezésű asszonyfej, a melyet a fiatal Barabás szeretett festeni. Ez volt Csobánc utolsó kincse, nem a kép, a mely egy részeges vidéki piktor ecsetjéből származott, hanem a hozzája fűződő érzés. Mert, bár száz és száz nő előtt ereszkedett féltérdre, és száz és száz esküjét kapta el a szél, Csobánc lovag egész életében csak ezt az egy fejet szerette igazán, ehhez tért vissza örökön, ehhez a két halványzöld szemhez, a lefésült fekete hajhoz, a homlokon borongó finomka ránchoz, a melyet tisztán, mocsoktalanul őrizett meg huszonöt esztendő minden viharán keresztül. E hosszú idő alatt a női fej mitsem változott képzeletében; a báli ruhás hölgy talán már meg is halt, a jobbik esetben nagyanya volt, de Csobánc még mindig üdén, a fiatalság varázs-

fényében látta a fejét maga előtt, csakugy mint azon az estén, a mikor az ablakfülkében egy pilanatra — szilajon, mohón, a hogy csak nagyon ártatlan lányok tudnak — Borky Gabriella a válára borult, és kész volt érte elhagyni a férjét, a gyermekeit, az üdvösségét.

— Nem, én nem vagyok méltó hozzád — szólt akkor Csobánc meghökkenve. — Én kóbor lovag vagyok, akarat és becsület hijján, százegy asszonyt szerettem és százegyről feledkeztem meg, és neked gyermekeid vannak, és az uraddal együtt ettük meg a kenyérünk javát.

És ugy tett, a mint mondta; elbucsuzott, megemelte kopott süvegét; többé nem látták egymást, és a lovag csak hirtől hallotta, hogy Borky Gabriella azóta mindig fekete selyemruhában járt és Orbán napján szigorú bőjtöt tartott. A szíve fájt, homlokán a deresedő hajfürtök égtek, de Csobánc ura maradt az akaratának, és a fiatalság zajos éveiből tisztán hozta el az öregség révébe a két halványzöld szemet, a lesimitott haját, a furcsa, szomorú vonást, a fehér homlokon, a mely azokhoz a vékonyka árnyékokhoz hasonlított, a minőket a késői téli nap rajzol a hómezőkre. Minden délután kettőtől négyig üldögélt a kép alatt; nem imádkozott, nem sóhajtozott, verseket sem írt, csak azt érezte, hogy az öregsége lassan, biztosan közeledik feléje, és hogy kár volt megszületnie.

II.

Délután felhőszakadás volt, alkonyatkor a rablóvár tövében folydogáló Daru patak elöntötte az országutat. Mikor Csobánc vacsora előtt lesétált, hogy az árvizet megnézzé, kellemes meglepetés érte. Az országut közepén elakadt uri hintó álldogált, az öreg kereszt alatt pedig, nagy utazóládán, egy szőke hölgy üldögélt és félig sirva, félig nevetve fésülgette arany haját.

— Ah, uram, — szólt megpillantva Csobáncot — nem segítene rajtam? Mily szerencsétlenség! Eltörött a tengelyünk, és a kocsis azt mondja, hogy a falu egy órára van ide. Oh, borzasztó ez az utazás; mégis csak jobb lett volna otthon maradni!

Csobánc ránézett a hölgy világoskék, karsu cipellőjére, és mélyen megemelte kopott süvegét.

— Asszonyom, — szólt, és béres-hívó hangja egyszerre visszanyerte ifjúkori rezgését — parancsoljon velem! A rablóvárnak én vagyok a gazdája!

Bementek a kastélyba, a melynek födeléről, akárha üdvözlét érkezne főntről, két cserép hullott a lábuk elé. A szobák közül csak az ebédlő volt használható állapotban, annak a butorzatából is már csak a kandalló, egy nádszék, a vad-disznóbőr, a rozoga pipaállvány és a hosszú

ebédlőasztal maradt meg. Csobánc, a ki hiába törte a fejét valami valószínű hazugságon, zavarosan mentegetődzött; de a vendég nevetett, és behozatta a bőröndjeit, és a kandalló mellé rakatta őket. Egy perc múlva már oly otthonosan ült a tűznél, mintha a kastélyt építő Csobánc Johanna szelleme lenne, a kinek kísérteni támadt kedve.

— Ehes vagyok — szólt és a kandalló rácsára tette kék cipőcskáját, a melyet a tűz alázatosan udvarolt körül. — Tíz óra hosszat kocsiztam egyfolytában, és nem mertem a csárdákban enni, mert a paprikás ételektől piros foltot kapok a testemen.

— Tegnap lőttem egy fácánt, — felelte Csobánc — még pedig fiatal tyukot; azt megsütjük, ha ugyan valaki már meg nem előzőtt.

Csöngetett; a gazdaasszony mogorván állított be, szigorúan nézett Csobáncra, aztán sóhajtván látott a terítéshez.

— Ön bizonyára költő, — folytatta a vendég — hogy ennyire kedveli a magányt! Minden nagyon érdekes és regényes itt, a sötét bolthajtások, a füstött ablakok, a kitömött fenevadak; bizonyára szellemek is járnak éjjelente?

— Nem, nincsenek kísérteteink. A Csobáncok még életökben megbűnhődtek vétkeikért.

— Kár! Akkor hát legalább rablóktól kell tartani? Azt mondják, hogy erre még szegényle-

gények járnak, ösmerek is egy nótát a daruházi Petákról.

— Husz év óta nem esett itt bántódása senkinek, asszonyom. Az a nóta a szerémségi Daruházáról szól.

— Érdekes.

Tovább beszélgettek; a fácán közben megsült, és egy szál petrezselyemmel a csőrében, szomoru, bocsánatkérő arckifejezéssel jelent meg az asztalon. Csobánc egy percre lebocsájtkozott a pincébe, tett, vett és végre csakugyan talált egy üveg bort, a melyet jobb időkben gondosan elásott a fal mellett, egy keresztecskével megjelölt helyre. Ó-bor volt; rajta reszketeg betűkkel az évszám, Csobánc dédapja kezéből. A látogató éhes volt, és így a fácánból csak a nyak jutott a lovagnak, a sovány fácánnyak, a mely kemény és vigasztalan volt, mint egy szilvafa ága, de a vendég mosolygott és ez a mosoly mintha egy kissé megpuhította volna a madár csigolyáit.

— És ön hogy vetődik erre, madonna? — kérdezte Csobánc, és úgy érezte, mintha a kastély föltámadt volna poraiból, a falakon újra ezüst és arany tálak csillognak, a karzaton cigány játszik, és a szomszéd termekben táncolnak.

— Rokonai laknak mifelénk?

— Ah! én? Nos, őszinte legyek? Ej, de hát miért ne? Tehát: az uram kitette a szűrömet,

igen, a szó szoros értelmében kitette a szűrőmet, mert színésznő akartam lenni.

— Színésznő?

— Igen. Furcsa, nemde? Már választottam is szinpadi nevet: Hajmási Cicelle. Szép név, ugyebár?

— És tudja-e, madonna, hogy önnek gyönyörű lába van ehhez a szép névhez?

— Tudom, lovag!

A gazdasszony kaján arckifejezéssel jelent meg, leszedte az asztalt, azután a pipatőriumot a tűz mellé állította, rátette a bort, fölsóhajtott és jóéjtszakát kívánt.

— És most hová tart? — vette föl újra a szót Csobánc lovag. — Nyilván külföldre?

— Bécsbe utazom! A nyáron egy olasz ének-mester, egy márkí, a ki nem kenyérkeresetből, hanem szenvedélyből foglalkozott a zeneoktatással, járt nálunk, az fedezte föl a hangomat. Ért ön a zenéhez? Énekeljek valamit?

— Be kell vallanom, a zenéhez nem sokat értek. Az egyetlen hangszer, a melyet kedvelek, az Aeolus hárfája. Hallja? Most is muzsikál a háztetőn; néha egész éjjel elhallgatom, és arra gondolok, miért éltem?

— Milyen különös gondolat! Önt bizonyára sok csapás érte?

— Igen, madonna.

— Kártya? Politika?

— Asszonyok — felelte Csobánc és mosolygott deres bajusza alatt. — Mindenemet az asszonyok hordták széjjel!

— Ah! és e miatt nem tud aludni?

— Nem, madonna. A földön mindennek meg van a maga ára. Az asszonyoknál nincs becsesebb portéka e világon, tehát természetes, hogy az ő áruk legyen a legnagyobb. Az álmatlanságom azt jelenti, hogy öregszem.

— Érdekes. Lássá, az ilyenfajta férfiak tettek nekem mindig, a kik lelköket gondolkodás nélkül teszik fel egy hölgyre, a kiknek, ha egy fehér kezét megszoríthatnak, nem jut az eszébe a holnap, a kik sohasem számítgatják a hogyokat és a miérteket. Mi haszna is lenne? Ezek az igazi lovagok, az élet lovagjai!

— Madonna — szólt Csobánc, és fölemelte poharát. — A barátságra!

— A barátságra! — kocintott a vendég, és mosolyogva nézett a tűzbe.

III.

A hintó lassan készült el, a kovács, a ki fiatal ember lévén, nem ismerte az ócska szerkezetet, egyik napról a másikra ígérte, hogy rendbe teszi, de mégsem boldogult vele. Madonna tehát továbbra is igénybe vette a rablóvár vendégsze-

retetét. A kék toronyban lakott, ugyanabban a nagy szobában, a hol annak idején a híres Csálfy Gergely, a felvidéki kiskirály hat évig volt fogoly, a mely időt azzal töltötte, hogy rossz versekkel irta tele a fekete falakat.

A vendégek néhány napig nagyon tetszett az elátkozott kastély. Kiváncsian nézegette végig a titkos folyosókat, fölemelte a csapóajtókat, és minduntalan próbára tette a furcsa erdei visszhangot, amely mindenre azt felelte: »Haha, haha, hahahaha!« Mindez ártatlan és kedves mulatság volt, a negyedik napon azonban Cicelle észrevette, hogy a szobákban kriptaszag leng, és hogy a mosdóviztől piros lesz a bőre. Ettől nagyon megijedt, a bőrét mindig szertartásos gondossággal ápolta, így tehát felhuzta prémes lengye, kabátkáját, és midőn a hintó is éppen aznap elkészült, bucsucsókra nyujtotta kezét Csobáncnak.

— Isten vele — szólt szórakozottan. — Nekem már régen Bécsben kellene lennem; a márkai elem utazott Pozsonyig, nem várakoztathatom tovább; erre nem szolgált rá. Olyan jól éreztem magamat itt! Nem haragszik rám?

— Nem, nem haragszom — felelte Csobánc lovag egyet köhintve. — Engem különben is még minden nő elhagyott idáig.

— De, mégis?

— Nem, nem haragszom — erősködött Cso-

bánc lovag, és kipödörte szürke macskabajuszát. — Önre szép jövő vár, a hangja gyönyörű lehet: és most a tél is a küszöbön áll, ilyenkor ez a hely már nem barátságos; az utakat befujja a hó, néha hetekig el vagyunk a világtól vágva. Mit keresne itt egy szép fiatal asszony?

Cicelle mosolygott, és a tükörbe nézett.

— Az ilyen férfiaknak kár megöregedni — szólt elgondolkodva. — Tehát: szent a barátság, és ha csakugyan jó szívvvel gondol rám, engedje meg, hogy egy emléket kérjek öntől, emléket az itt töltött szép napokra, egy csekélységet, egy semmiséget; babonás vagyok. De melyik asszony nem az?

Csobánc lovag meghökkent. Eddig a hány asszony a faképnél hagyta, mind vitt magával tőle egy emléket: ki a fekete földeket, ki a piros-szemű családi ékszereket, ki az ifjuságát, ki a becsületét. Nem is a kérdés lepte meg; a felelet nehézsége vont ráncot a homlokára. Lelki szeme gyorsan végigfutott a megkoppasztott kastélyon, a fekete falakon, az üres termeken, a szu-rágta szekrényeken, mindenünnen a semmi bámult rá vissza.

— Nos, lovag? — szólt Cicelle duzzogva. — Ön mégis neheztel rám!

Csobánc nehézkesen lehajlott, kezét csókolt, aztán a karját nyújtotta.

— Nem, nem — szólt és a vendég kék szemébe nézett. — Jőjjön hát velem, madonna.

IV.

Végigmentek a kerten, a melynek fáira, mohos oszlopaira már fehér jegyeket rajzolt az első hó; a hegyorom biztosan, közvetlenül, mintha tiz lépésre lenne tőlük, nézett le rájuk.

— Egy emléket adok önnek, madonna, — szólt Csobánc és mosolyogni próbált, hetykén, fiatalosan, mint azok a férfiak, a kik a szakításnál maguknak követelik az oroszlánrészt — egy furcsa emléket, a mely másnak talán értéktelen, de nekem mégis sokat jelentett a világon.

— Ah, azt nem fogadhatom el — ellenkezett Cicelle. — Ön félremagyaráz, lovag!

— Ah, dehogy is! Semmiség, a mit adok, sőt annál is kevesebb; szegény ördög vagyok, sem ékszerről, sem nasontóról nincs szó, mindössze — de nem szabad hogy kinevessen — egy gondolatról!

— Egy gondolatról?

A japáni-filagóriához értek. Csobánc kinyitotta az ajtót, aztán ügyes kézzel nyomta meg a kis gombot az arany léczélén. A tölgyfa-deszka gyorsan széjjelvált, és az üregben, ajkán óvatos mosollyal, lefésült hajjal, megjelent Borky Gabriella arcképe, és kíváncsian nézett Cicellére.

— Ime, ezt a gondolatot adom önnek emlékebe, — szólt Csobánc — ez a legértékesebb, ami bennem lakik. Regényes dőreség! Egész életemen át ezt a nőt szerettem, senki mást; ön az első, aki ezt az arcképet itt látja, és a ki ezt a furcsa titkot megtudja. Ez volt az én talizmánom, és ezt a hüvös tárgyat most átadom önnek: azt az érzést, hogy nem voltam olyan haszontalan, a hogy a világ gondolja, hogy magányos éjszakákon gyerekként tudtam sirni, és hogy néha a szívem majd megszakadt a keserűségtől. Vigye el innét magával ezt az érzelgős és nekem mégis szent gondolatot, hogy ilyen férfiak is vannak, hogy talán minden férfinak a szíve mélyén lakik egy ilyen titkos kép, a mely megőrzi lelkét a tulvilági üdvösségnek. Nos, nem furcsa ez? De hát, mi más tellik egy kikopott lovagtól?

Hajmási Cicelle mosolygott.

— Érdekes — szólt és szakértő szemmel nézte végig Borky Gabriella haját, a nyakán csüngő gyöngyláncot, a ruhája különös szabását. — Ime, ön mégis csak költő, hiába titkolja előlem! És tudja-e, hogy ez szép gondolat? Furcsa ember ön, Csobánc lovag!

— Nevetséges vagyok?

— Ah, dehogy is, férfiak, akik szeretnek, sohasem nevetségesek. Gondoljon hát jó szívvél rám, és higgye el, nem érdemes asszonyért busulni.

V.

Csobánc lovag a határig kísérte vendégét. A hintó ünnepélyesen gördült le a hegyről, a fordulóknál hol itt, hol ott bukkant föl a rablótúr, most egy nagy mutatóujjra, majd egy összeszorított ökölre, hol meg éppen egy alvó komondorra hasonlítva. A kocsis néha ok nélkül belefujt a kürtbe, a visszhang vigan felelt: »haha! haha! hahaha!« és a fákról arany levelek szalldogáltak. Mire a völgybe értek, havazni kezdett.

— És ön sohase hagyja el ezt a fészket? — kérdezte Hajmási Cicelle. — Nem unalmas erre felé a tél?

— Bizony, néha hosszú az esték.

— És mit csinál ilyenkor?

— Elgondolkozom a multon.

— És a jövőn?

— Azon sohasem.

— Furcsa; én mindig csak a jövőre gondolkodom, és mindig szépnek, rózsaszínűnek látom. Nemde, könnyelmű vagyok, lovag?

— Csak fiatal. Egykor én is az voltam és akkor én se gondoltam arra, hogy megettem a kenyerem javát.

Elhallgattak. Az út most már egyenesen haladt délnek; a patak mellett vékony, csikos pózna jelölte meg a megyei határt.

— Isten vele, madonna — szólt Csobánc nehézkesen, és megemelte kopott süvegét és kezelt csókolt vendégének. — Éjjelre Szombatban háljon meg, a »Hold«-ban, az a legjobb szálló.

— Isten vele — mosolygott fáradtan Cicelle — és ne gondoljon rosszal rólam! Igen; ha szerencsésen megérkezem Bécsbe, egy pár szál ibolyát fogok küldeni, és az a kívánságom, hogy tegye a nevemben Arabella képe alá.

— Gabriellának hitták -- javította ki csöndesen Csobánc.

— Ah, igen! Oly szórakozott vagyok! Jó szerencsét, lovagom!

— — — — —

Csobánc haza baktatott a hegyi ösvényen. Öreges lépései csak nehezen vitték előre, hébe-korba meg kellett állnia, hogy kifujhassa magát.

— Furcsák az asszonyok, — szólt egyszerre hangosan, és a földhöz vágta kopott süvegét. — De ki haragudhatna rájuk?

— Haha, haha, hahaha! — felelte vidáman a visszhang.

A medve.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Pipafüstként elhuzódó, darabos magyarombok közt élt Tajty Gergely. Az apja, a nagyapja, a dédapja is itt tanyázott, itt farigcsálta le életét, cammogó ökrök, piszkos juhok, szerteszét kapargászó tyukok, malomárookban uszó kacsák közt. A birtok közepén áll az ősi ház, bizonytalan színével, szétterjeszkedő falaival, gömbölyű tornácaival nagy méhkasozhoz hasonlatos. Az udvart széles, szürke kőfal övezi, rajta tótosan deszkázott kapu, amely mindig zárva van. Nem voltak vendégszerető emberek a Tajtyak, sőt inkább emberkerülők; akadl olyan, amelyik még a postát is vasvillára tűzve nyujtotta ál a kőfalon és süket cselédeket tartott.

A gombócfejű Tajty Gergely másnak ígérkezett. Eleven, okos, izmos fiu volt, sok csinyt elkövetett, de szerette a matézist meg a fizikát, amiért a kollégiumban egyet s mást emnéztek neki. Még táncolni is megtanult és majáliskor ő

volt a borgazda. De aztán egyszerre elkezdett magába szállani, elkerülte a társait, és ha szerét ejthette, kivonult a Tapoly partjára, ahol levetkőzött és a homokba ásta kemény, nagy testét. Itt feküdt őszig; mikor már a vadludak huzni kezdtek, bevonult diákos szobájába, s azontul csak a pipáinak meg a csizmáinak élt. Volt tiz pár csizmája, azokat javitgatta, takarítgatta napestig. Közben elhizott és a szakálla kiütközött. Már huszonnégy éves korában a halántéka felett garas-nagyságu fehér folt helyezkedett el a hajában.

Mikor elvégezte iskoláit, titokban összecsomagolt és elment hazájába, a pipafüsthöz hasonló dombok közé. Elzárkózott; az emberek részben ravasznak, részben ostobának tartották, noha alig volt módjuk vele érintkezni. Az apja mihamar rá elhunyt; akkor átvette a gazdaságot és nagyokat nyújtózva, kelletlenül járt egyik tábláról a másikra. Az állatok közül csak egy szívelte, egy öreg cirmos macska, amelyik hébehóba elkísérte sétáin. A vizet továbbra is kedvelte, sokat üldögélt a hegyi patak mellett, színes kavicsokat dobálva az apró hullámok közé. Egy időben állatokat tömött ki, de aztán elunta, és inkább sámfákat faragott, kidőlt fűzfákból, öreg ákácokból.

Egy éjszaka dörömbözés verte föl. Maga nyitott kaput; mert jóálmu béreseinek ugyan akár

ágyuzhattak volna. Négy-öt huszár állt a sáros fordulóban, köztük egy polgári kabátos, nagy csákóju urforma, a ki így szólt:

— Bizony rám se ösmersz, Tajty Gergely! Én vagyok, Pöngér Pál, ez idő szerint nemzetőrszázados.

Tajty pislogott.

— És mi járatban vagy, öcsém? — kérdezte. Iomhán visszaemlékezve az egykori cingár, szószátyár iskolatársra.

— Lovakat kell vásárolnom a hadseregnek. Akad nálad bizonyosan ilyen fajta.

Már késő ősz volt, az udvar topolyfái kopaszon meredtek az égnek. Egy fölzavart kotlós kedvetlenül repült odébb.

— Kerülj beljebb! — szólt a házigazda, belényugodva sorsába.

Bementek az udvarba, s onnét az ebédlőbe, egy nagy hombárba, amely régi élclapok árnyképeivel volt kikárpitozva. Egy huszár befutott; a nagy cserépkályha nemsokára bosszusan lihegett.

— Kinek kellenek a lovak? — kérdezte Tajty Gergely, egy kancsó savanyu bort horgászva ki valahonnan.

— A nemzeti hadseregnek.

— Ez miféle szerzet?

— A magyar hadsereg. Hiszen tudod —

Tajty a magános ember dölyfével válaszolt.

— Nem tudok én semmit sem. Nem olvasok ujságot, ember meg nem jár hozzám.

A nemzetőr kötekedve nézett egykori pajtására.

— De tán csak hallottad hírél Pákozdnak, Nagy-Szombatnak? — szólt hunyoritva a szemével.

— Nem én, — morogta a gombócfejű.

— Fura ember vagy, csóválta meg fejét a tiszt, és kellemetlenül mosolygott, éppen úgy, mint diák korában, amikor uj ruhába bujt és azt hitte, ő a legkülömb ember az egész városban. — Tőled, ugy látszik, nyugton alhat a haza.

— No, no — tette oda csöndesen Tajty Gergely. — Hát mi baja a hazának?

— Csak az, hogy fölkeltek a rácok, aztán betörték a horvátok, ráadásul Bécs felől az osztrákok. Elszakadtunk a sógortól, már vigan verekszünk is vele. Olyan idők járnak, hogy minden jó magyarnak gáton a helye.

A házigazda lassan lóbálgatta a gombóc-fejét.

— És te jó magyar vagy? — kérdezte, gyorsan fölvetve szempilláit.

— Annak tartom magamat, s azért habozás nélkül beálltam nemzetőrnek. Már csatában is voltam, le is lőtték a csákómat.

— A tiédet? — kérdezte Tajty csodálkozva, és eszébe jutott, hogy ez a tiszt egykor az iskolában fehér keresztet rajzolt a hátára, s mikor ezért rátette a tenyerét, térdre esett és úgy kért irgalmat.

— Az ám — hörpintett a katonatiszt a kancsóból. — Eddig nemzetőr voltam, mondom, de most már beállok honvédek. A nemzetőrök eddig mindig csak abban hasonlítottak Achillesre, hogy gyorsan tudtak futni. A honvédeknel más-képp van.

— És nem félsz a puskaportól? — kérdezte a házigazda, parasztosan sunyitva.

— Nem én — nevetett Pöngér Pál. — Egy életem, egy halálom, aztán senkim a világon. A polgári tudományom sem sok, a katonaságnál meg vihetem is valamire.

— De . . . nem voltál te mindig olyan fenelegény — jegyezte meg Tajty.

— Megváltozik az.

— No, nem igen.

A tiszt mosolygott.

— Hát — mondta kötekedőn — jere el velem, majd meglátod.

— No, azt nem — felelt a házigazda, de azt érezte, hogy viszket a tenyere. — Hanem megpróbálhatjuk, ki tud nehezebb zsákot fölemelni.

Pöngér Pál kacagott.

— Mi az egy buzás-zsák! A golyó könnyebb annál, mégis százszor nehezebb, mert erősebb. Hanem, másképpen is van. Neked kötelességed volna, hogy a haza védelmezésére siess. Gazdag is vagy, jó a neved is, meg mindig is értettél a matézishez, fizikához, aminek ma hasznát lehet venni, de nagyon ám. Meg aztán nem is tudsz soká a falaid közt békén meghuzódni. Ki se tavaszodik, de még a tél se jön el, itt az ellenség: éppen erre fog tartani, a völgyön át.

— Nem hiszem én azt öcsém!

Pöngér behitta az egyik huszárt és megkérdezte tőle az ellenség állomásait. A katona, egy szeplős, barátságos fiu, sorjába elmondotta őket, azok mind a szomszéd vármegyében feküdtek.

— No, mit szólnsz hozzá, bátyám? — csücsöritette össze ajkát a nemzetőr.

Tajty nem felelt.

Lefeküdtek. A tiszt semmiképp se akart ágyba bujni, lepihent a földre és nemsokára végig aludt. Tajty elnézte darabig, aztán maga is elszenderült. Egy ideig azt álmodta, hogy nem is kurtanemes, hanem öreg medve, aki felhuzódott volt a hegyek közé, a barlangjába, nem zavar senkit, nem törődik senkivel, s most mégis emberek jönnek, fáklyával, fegyverrel, sippal, dobbal; ki akarják verni a vackából. Aztán maga előtt látta a hetvenkedő tisztet, aki azt mondta,

hogy lelőtték a csákóját és ez mód nélkül bosszantotta, sőt fölháborította. Hogy volna, hogy lehetne ez a cingár legény, aki már diákkorában is mindig csak előtáncos szeretett volna lenni, különb nála?! Majd úgy érezte, hogy a nemzetőr kérdésére is állati alakot ölt, egy nagy cifra kakasét, amely most már örökké itt marad a házában és minden sarokból szembe fog vele nézni. Mérgesen ébredt föl.

— Tudod, mit határoztam? — költötte föl volt iskolatársát, aki kedvetlenül bámult a padmalyra.

— No, ugyan mit?

— Elmegyek én veled.

Megbánta, amit mondott; úgy tetszett még álmában beszélt, de aztán látta, hogy már késő: dacosan huzta hát be gombóc-fejét a széles válla közé és várakozva, bosszusan nézett Pöngér Pálra.

Az nem lepődött meg; fölkeelt, a mosdótálba dugta fejét és így felelt:

— Így van ez jól. Tudtam, hogy magyar ember vagy. Hát . . .

Még akkor reggel utnak indultak, több helyen lovat vásároltak, délben pedig a hadiszállásnak fordultak. Amikor az előőrsökhöz jutottak, már sötét este volt. Az őrtüzeket gyújtogatni kezdték.

— Ki vagy? — mordult rájuk a keresztunál egy baka, akit alig tudtak a mellette álló nyárfától széjjelkülönböztetni.

— Jó barát — vetette oda Pöngér hetykén.

— A jelszó?

— Jó, jó — nevetett a tiszt, szivarra gyujtva — majd máskor.

A baka is nevetett és tisztelgett.

Hajnalodott, mikor egy főtszt elé értek. Az a kasznár házában, egy nagy szobában, a zöld asztalnál ült és fejét a táblalíró kalamárisra lehajtva aludt. Mikor Pöngér hangosan jelentkezett, fölébredt és a padlóra nézett, aztán a szivarja után nyult.

— Kicsoda ön? — kérdezte végre Tajtyra pislogva. — Katona akar lenni?

— Igen, — felelte a gombóc-fejű, és az igen szónál a szive nagyot dobbant.

A parancsnok nem örült valami különösen; idegenkedve pillantott az ujoncra.

— Igen — szólt és addig rekedtes hangja egyszerre tisztábban csengett. — Jó. Az orvos meg fogja vizsgálni. Számot tart a foglalóra? Husz forint — tette hozzá szórakozottan.

— Nem — felelte Tajty Gergely, de oly tétován, hogy a parancsnok még egyszer, elgondolkodva, így szólt:

— Husz forint.

— Nem — felelte az ujonc mérgesen.

A tiszt vállat vont.

— Jó, jó — mondta és lassan fölkel, óvatos lépésekkel körültapogott a szobán, majd becsukta az ablakot. — Léghuzam van — tette hozzá megfontoltan.

Elmentek az orvoshoz, akit még az ágyban találtak, tetőig rakott dunnák között. Mellette a hálószekrényen a parókája, a csiptetője, meg egy szétrongyolódott német könyv: »A metafizikáról.« Haragudott, hogy fölkellették, aztán föltette a csiptetőjét, ránézett Tajtyra és így kiáltott:

— Egészséges ön?

— Igen, — felelte Gergely haragosan, mert érezte, hogy furcsa helyzetben van, hogy elfogult, zavarodott, s ezt nyerseséggel próbálta el-
lensúlyozni.

— Akkor Isten hírével, — folytatta a doktor és visszahanyatlott a párnákra. — A többi majd később elintézzük, — morogta félálomban.

Bementek a faluba, a templomig és a sekrestyéből kikerestek valami egyenruhát. A kabát régi sorgyalogezredbeli volt, a fehér kardszij is. a csákó azonban már a honvédeké. Tajty Gergely ott menten, rosszkedvűen, fázósan átöltözött. Pöngér Pál megvárta, míg elkészül.

— Nos, mit szólsz hozzá? — kérdezte az új katonától, aki esetlenül csoszogott jobbra-balra.

— Te, — dörmögte Gergely félvállról, — ez a parancsnok és ez az orvos, ezek is oly nagy hősök?

— No, no, — bólintgatott a nemzetőr kitérőleg. — Elvállik.

Két hétig voltak még a megerősített, körülásott helyiségben, ezalatt Pöngér Pál is megkapta az új ruháját, amely csillogott, mint az ázott ürge, Tajty Gergely pedig szorgalmasan gyakorlatozott a libalegelőn. Egy nap aztán besztották őket a harcoló csapathoz. Kikerültek a közeli táborba; Pöngér Pál megtartotta a rangját, barátja közlegény volt alatta.

Akkoriban az volt a szokás, hogy minden éjjel riadót fujtak, hogy a fiatal katonaság hozzászokjon a harci zajhoz, a gyors fölkészüléshez, a háborus készenléthez. Eleinte Tajty Gergely nyugtalanul, kábult fejjel sietett a gyülekezéshez, később azonban megszokta a dolgot, s mikor egyszer nem csak a trombiták harsogtak, hanem valahonnan messziről az ágyuk is megszólaltak, már nem is lepődött meg. Azt hitte, megint csak gyakorlatról van szó, de Pöngér Pál foghegyről odavetette neki.

— Ma aztán ügyelj magadra. Ma hajtogatni fogjuk a kancsókat!

A mennybolt alatt, mintha tűzijáték lett

volna, színes csóvák húzódtak végig és az erdő mögött tűntek el.

— Rosszul céloznak, — morogta egy öreg gyalogos Gergely mellett.

Zavartalanul mentek át a helység előtti térségen, aztán fölkanarodtak egy dombra és állást foglaltak. Errefelé nem röpültek a bombák, az előttük fekvő sötétség mintha vastag bástya lett volna. Leültek a földre és vártak, némelyikük térdére támasztva fejét el is aludt, vagy legalább úgy tett, mintha aludna. Egy katona halkán énekbe fugott; a tiszt csöndre intette.

Már hajnalodott, mikor hirtelen élénkülni kezdett körülöttük. Most vették észre, hogy alig egy-két puskalövésnyire tőlük, ferdén szemben velük, ellenséges gyalogság fekszik, nemsokára rá egy villanást láttak, majd egy dördülés hangzott el, melyet újabb meg újabb, végül összeolvadó robaj követett. A mögöttük elhelyezett ágyuk felelni kezdtek. Mihamar nehéz füst keringett a tar cserjék fölött.

— Mi lesz most? — kérdezte a szomszédját Tajty.

— Nem tudom, — felel az, és többször a vállához emelte, majd letette fegyverét, anélkül azonban, hogy azt elsütötte volna.

Egy fiatal gyerek, aki bő egyenruhája dacára, alig volt nagyobb, mint azok a pamut-katonák,

amilyeneket játékkereskedésekben árulnak, nyugalmat erőltetve így szólt:

— Meg kell védenünk ezt a pontot. Nézzen jobbra, kissé előre, a szőlők felé; azok is a mi embereink. Ez a mi föladatunk, — csuklott el a hangja.

Az ágyuk mellől most egy magasabbrangu katona jött közelébb, a szájában száraz galyacska, amelyet nyugodtan rágesált; az a főtiszt volt, akinél Tajty besoroztatása előtt jelentkezett. A tiszt óvatosan lépkedett és arcán gonosz, gyanakvó kifejezéssel a szőlők felé nézett. Láthatólag rosszkedvű volt; ez a gonosz kifejezés és az arcán látható kelletlenség egyszerre megdobogtatta Tajty szívéét.

Az ágyutüz, mint rövidesen kiderült, a szőlőknek szólt; pár perc múlva az ellenséges gyalogság támadásba kezdett ugyanabban az irányban. Dobok kattogtak, kürtök riantak, az ellenség sötét árnyékai — nagyokat löködve, majd megmegállva és megint nekiszökve, mint a vizesésbe került fadarab, — egyre jobban nyomult előre. Egyszerre a szőlőkön álló ágyuk elhallgattak.

A főtiszt arca pulykapiros lett; idegesen, mint egy fölingerelt kakas tapogott egy helyben.

— Az a Tüdőssy, — kiáltotta csaknem siránkozva és eldobta a szájában lévő galyat, — cser-

benhagy, mindig cserbenhagy, de én itt maradok, s ha egy emberem se kerül vissza!

Tajty vállán, karján, derekán egyszerre ólmos suly helyezkedett el, a szeme káprázott. Azt hitte, megsebesült, de bár — nehézkesen, — többször végigtapogatta magát, sehol sem érzett vért, sehol a ruháján nem látott szakadást.

— Vajjon mi lehet? — kérdezte magátói.

Most hátulról egy futár érkezett, pár szót váltott a főtiszttel, majd vizet ivott és tovább nyargalt, néha még vissza-vissza pillantva. Balra, a völgyben egy ezred huszárság indult rohamba. Először ügettek, majd zárt sorban vágatni és éljenezni kezdtek. A gyalogosok kíváncsian néztek utánuk. Csak egy darabig tudták szemmel kísérni bajtársaikat, aztán a forduló eltakarta őket.

— Ez gyönyörű, — szólt a pamut-katona és lehajtott a kivörösödött arcát.

Tajty is azt érezte, hogy itt valami nagy dologról van szó; hogy egyszerre elszakadtak a földtől, embertársaiktól, a faluktól, városoktól, s egy külön világban harcolnak emberfölötti célokért, de ezek a célok oly távoliak, oly elérhetetlenek, hogy meddő velük a küzdelmet fölvenni. A zsibbadás még mindig végigfeküdt izmos tagjain; zavarodott volt; szeme nem tudott nagyobb területet átfogni: csak a mellette lévő katonákat látta és néhány cserjét, amelyek csöndesen inga-

doztak a szélben. A szomszéd domboldalról, a szőlők közül egy nyugodt, szép öreg körtefa nézett rá, de ő csak bizonytalan körvonalait ösmerte föl . . . Egyszerre tisztában volt vele, mi az az ólmos suly, amely ránehezedett: félt, rettenetesen félt, a teste verejlékben fürdött; még azt sem hallotta, amint egy tiszt rájakiabált, és csak akkor eszmélt föl, mikor a társai hirtelen széjjelugrottak, s a következő pillanatban egy bomba pattant szét, alig pár lépésnyire tőle, mohó tüzet és homokot szórva széjjel.

Valaki megrázta a vállát.

— Baj van? — kérdezte egy távoli hang.

— Nincs, — felelte Tajty és megdörzsölte a szemét.

Pöngér Pál állott előtte, kipödrött bajusszal, piszkos katonakabátban. Az arca most is kötekedő volt; fülére csuszott csákóján vékony fenyőgaly fityegett. Cipőjének az orrával nyugtalanul turta a földet és bal kezével folyton a kardszíjjával játszott. Szája félig nyitva volt, — Tajty Gergelynek mégis úgy rémlett, hogy ez az ember valaki egészen más, mint akinek eddig látta, sokkal erősebb, vadabb, becsületesebb, — és a szive erősebben kezdett dobogni.

A főtiszt Pöngérhez fordult.

— Mit szól hozzá, — mondta megcsóválva

fejét, — újra cserbenhagyott! Mindig én iszom meg a levét.

Megint egy futár bontakozott ki a háttérből.

— Ezt a pontot meg kell tartani, — kiáltotta oda nyugtalanul, és elnyargalt, eszelősen sarkantyuzva fölízgatott lovát.

— Persze, hogy tartani kell, — vontta meg vállát a főtiszt. — Szép dolog ez megint! — kiáltotta a küldőnc után, aki azonban már messze járt tőle.

Az ágyuzás most a Tajty csapatjának állása felé élénkebben indult meg. A tömör golyók nem sok kárt tettek, csak ugrálva érkeztek hozzájuk; nemsokára azonban az úr-bombák kezdtek el működni; itt is, ott is hallatszott egy-egy förtelmes robbanás, egyre szűkebb kört vonva az ostromlott pont körül. Az ellenség úgy tetszik, hamar kiszámította a helyes irányt. Az öregebb katonák eleintén tréfáltak és odakiáltottak egymásnak, hogy »most jön az öreg«, most a »mérges«, és utánozták a sistergést, meg a pattanást, de mikor a domb, mintha fölgyulladt volna, csupa tűz és füst volt, és a sebesültek túlbőgték az ágyumorgást, elhallgattak és tétován néztek a semmiségbe.

— Mért nem vonulunk vissza, — gondolta Tajty kétségbeesve.

Azután halálos verejtékkel arcán nézte el,

ahogy társai egyszerre lövöldözni kezdenek fegyvereikből. Gépiesen ő is elsütötte a puskáját, aztán lassan újra megtöltötte és megint elsütötte. Egyszerre úgy érezte, hogy egyedül van valami nagy veszedelemben, egy gyors folyó forgatagában, hogy körülötte emberek állanak, de hiába nyújtja feléjük a karját, senki sem ad neki segíkezet, mindenki elhagyja; sőt senki sem csodálkozik, hogy a forgóba jutott.

A háta mögött kiabálást hallott, aztán a főtiszt került eléje; hadonászott a kardjával és megindult előre, nyilegyenesen, az ellenség felé. Katonái követték, és Tajtyt is magukkal sodorták. Mintha valami titkos erő vonzotta volna őket, félelmetesek, sötétek, komorak, hatalmasak voltak, jóllehet a szemök még mindig tétován nézett a füstbe és az álhuk meg-megrándult. Az arcuk azt fejezte ki, hogy valami titkot tudnak, amelyet azonban nem árulnak el senkinek se . . . Mindenkít magával sodort ez a tudat és ez az erő, csak éppen Tajtyt hagyta ki; lecsuggesztett fejével, teljesen kimerülten ballagott, nagyokat botolva a lejtőn.

— Csak előre, előre! — ismételte türelmetlen, éles hangon Pöngér Pál.

Mikor a szőlővel egy vonalba kerütek, egy orvossal és két hordágyas ápolónővel találkoztak. A doktor volt, aki Tajtyt az ágyból megvizs-

gálta, s aztán nyugodtan tovább aludt. Most öreges, apró lépésekkel, de fürgén forgolódoit a sebesültek közt, a kabátja ki volt gombolva, az ujjja magasra feltűzve.

— Önnek nem itt a helye — kiáltotta feléje, félig parancsolóan, félig nevetve a főtszót. — Viszsa! kanfutter! Micsoda rendetlenség ez?!

Az orvos pislogott és kifújta magát.

— Ránk csak nem lönek — szólt ártatlan arcot tettetve. — Emberek ők is.

— Micsoda erős lelkek ezek — mondta magában Tajty, aztán egyszerre megállt; az eszébe jutott valami, amibe kimerült idegei görcsösen, gondolkodás nélkül kapaszkodtak bele.

Meglassította lépéseit, visszamaradt a sorban. A mögötte lévőök sodorták, de ő az oldalára tette a kezét és kiejtette a fegyverét.

— Megsebesült? — kiáltotta a fülébe egy katonára.

— Igen, — felelte alázatosan.

— No? — szólt rája Pöngér, összehúzva szemöldökét.

Tajty a kezével intett, és kievickélt az árokpártig, ahol leült.

A zászlóalj elvonult és nemsokára az ellenséges ágyutüz is elhallgatott. A feladat meg volt oldva . . . Tehát sikerült a pontot megvédeni.

Tajty ezalatt lefeküdt és az égboltra nézett.

A füst kissé eloszlott, tenyérnyi kék ég bámult le rája, egy csodálkozó nagy szem, amely látszólag nem tudta megérteni, hogy az erős, kemény férfi, hogyan hunyászkodhatik és alázkodhatik meg ennyire. Tajty lecsukta hát a pilláit, és arra gondolt, hogy megmenekült, hogy él, hogy lélekzik: de ez a tudat nem nyugtatta meg; nagy fájdalmat érzett és végtelen, lealázó szomorúságot, amilyenel még sohasem találkozott az életben. Miért is kellett kimozdulnia a barlangjából, hogy ezt az érzést megösmérje? Föl akart kelni és utána akart futni társainak, de azok már messze jártak. Aztán utolsó, eltévedt hirnöknek, még egy bomba pattant szét a szőlőben. Csüggedés fogta el, újra lefeküdt és imádkozni próbált, ma se tudta miért?

Egy kéz nehezedett rá. Az orvos állott előtte.

— Nos? — kérdezte, kigombolva Tajty kabátját, majd az egyik ápolóhoz fordult. — Hol a baj?

A gombóc-fejü felült és megvonta a vállát.

— Sehol, — szólt dacosan, mintegy önmagát verve arcul, de aztán a lealázó szomorúság újra elfogta és minden más érzést, gondolatot kiűzött a fejéből.

— Tehát csak gyáva? — bólintott az orvos és máris másfelé fordult. — Lesz gondom önre — szólt mégegyszer visszatekintve, hogy megje-

gyezze magának az arcot. A hangja azonban sem csodálkozást, sem fölindulást nem fejezett ki.

Tajty vállat vont, aztán fölkelte és a szőlőig vonszolta magát. Az öreg körtefa, amelyet már az ütközet tűzében is megpillantott, most határozottan, világosan rajzolódott ki előtte: kiterjesztette vékony, görbe karjait, magához intette a törődött katonát. Körülötte vér, holttestek, eldobott puskák, kilyukadt dobok, szétgázolt szőlők, fölperzselt kunyhók és minde tarka és rémes holmi közt ott állott a körtefa, csöndesen, nyugodtan, ahogy falusi házak udvarán állani szokott, magába mélyedve; boldog tudatlanságában emberek, sorsok, élet és halál fölé helyezkedve.

Tajty a fához bicegett és leült. Kivette jegyzőkönyvét, kitépett egy lapot és ezt írta rá: »Mindig egyedül éltem, nem ismertem embertársat, nem ismertem közösséget, a legfőbb közösséget sem. Most látom, hogy mások is élnek kívülem. Az nem baj, ha valaki elpuskázta az életét, de az baj, ha akad valaki, aki fölvilágosítja róla.«

Azután összetépte a cédulát, lehajtotta a fejét és várt.

Zsánky.

Országos Széchényi Könyvtár

Az eljegyzésre eljött Zsánky is, akit a felesége halála óta minden hét esztendőben, ha egyszer látott a család. Zsánky a megye legszélső pontján lakott, egy jegenyefákkal határolt nagy és mintaszerű birtokon, amelynek közepén a magtárra hasonlító sárga uri ház álldogált. Itt öregedett meg — a maga-vezette gazdaságban, magakötötte könyvei és maga-csinálta hegedűi közt — Zsánky, aki most váratlanul megjelent a keresztlánya eljegyzésén, az ük-anyja zöld brokát-köntösét és egy komáromi alabástromórát hozva ajándécul.

Leültették a főhelyre; a társalgás halkabb lett, és komolyabb dolgokra fordult. Zsánky a család legtöbb tagjainak emlékezetében, mint a lelkiismeret emberi alakja állott. Ameddig a felesége élt, Zsánky sárga hintója gyakori vendég volt a család egyes csoportjainál. Ha valahol könnyelmű házasság vagy könnyelmű adósságok felhője emelkedett a látóhatárra, Zsánky szikár alakja hirtelen megjelent; a bukásra álló diákoknak éppen úgy a réme volt, mint a kártyás jo-

gászoknak, vagy a válásra hajló fiatal asszonyoknak. És miután ő volt a leggazdagabb Zsánky, szavainak mindig bizonyos sulya volt; Zsánky néhány mogorva célzással az örökségre, többnyire eligazította a pörpatvarokat, helyes ultra térítette a könnyelműeket, aztán fölkapaszkodott sárga, inzurrekciós hintójára, és visszakocogott a jegenyesorokkal övezett birtokra.

Amióta a felesége meghalt, mindez megváltozott. Anna temetése óta a család lelkiismerete nem törődött többé a más dolgaival, letett az erkölcsi oktatásról, rokonsági háboruságok eligazításáról, és visszavonultan élt. Az országuatról a birtoka felé forduló utacska póznáján állandóan kint fityegett az immár megfeketedett és elrongyolódott zöld zászló, amely azt jelentette, hogy a gazda nincsen honn. Pedig mindig otthon ült, a gazdasági leveleit irogatta, hegedűket faragott, könyveket kötött bőrbe és vászonba, asztallábakat, cifra képkereteket esztergályozott, mert Zsánky elvből mindent maga csinált, még az író-tintáját és a lőporát is.

A keresztlányát mindig nagyon szerette, jól lehet látni már évek hosszú sora óta nem látta. De levelet minden hónap elsején pontosan irt neki, a magafaragta ludtollal, a furcsa gubacs-tintával, amely fekete-vörös volt, mintha nem is tinta, hanem aszu emberi vér lenne. Nagy és furcsa gyöngédség vonult végig ez apróbetűs írásokon, amelyeket Katalinnak, küldőjük kívánsága szerint, azonnal meg kellett semmisítenie. Ezekben a levelekben engedett föl az öreg remete

szive, mint ahogy a legsötétebb erdőnek is van egy kis tisztása, ahová napsugár jár be és ahol nefelejtsek néznek föl az égboltra. Néha egy arasz régi csipkét mellékel a leveléhez, néha egy verset, amelyet középkori olasz költők munkáiból maga ültetett át magyar nyelvre, néha pedig egy öreg körmöci aranyat, azzal a kívánsággal, hogy Katalin hozasson érte selyemkalapot Párisból. Olykor azonban a levélpapíros üres volt, csupán egy megjegyzés a bal sarkában: Kedvetlen vagyok, és agg.

Ebéd után a társaság kitódult a kertbe. Augusztus volt, felvidéki augusztus, amelynek melegét a közeli hegyek egy-egy hűvös lehellete mérséklekre intette. Az ifjuság lement a tóhoz, csónakázni, az öregebbek a hársfa alá ültek és elhalt rokonokról beszélgettek, Zsánky pedig karonfogta a keresztlányát, és elvitte a Pogánydombra sétálni. A domb beillett hegynek, szinte függőlegesen emelkedett a halvány-kék égboltnak, a kő-torlaszokon helyenkint csak nehezen lehetett átjutni, de Zsánky ügyesen, gyorsan haladt fölfelé, mint az öregedő vad, amely mentől idősebb, annál élénkebb és vigyázóbb. Néha megállt, föllélekzett, körülnézett, mintha mindez — a törpe fenyők, a havasi pintyek, a kő-rózsák, — az övé lenne, aztán megint fölemelte homlokát és tovább haladt; fehér fején lassan inogtak a hajfűrtök.

— Igen; helyes; beszélgessünk tehát a jövőről, Katalin, — szólalt meg egyszerre, mintha egy láthatatlan harmadik kérdésére válaszolna.

Beszélgessünk! A vőlegényed csinos fiu! És, ugy hallom, jóra való! A Harkóczyak különben mindig rendes emberek, jó gazdák voltak, és hozzá szerencsések! De az igazi élet mégis más, — tette hozzá, és megvonta vállát, mintha nem tehetne róla, hogy az igazi élet mégis más.

Katalin mosolygott. A családban ő volt az egyetlen, aki sohase félt Zsánkytól, még akkor sem, amikor a felesége még élt és a sárga hintó váratlanul fölbukkant, és a nagybátyja kikérdezte a kiskátéból. Sohase tudta a kiskátét, Zsánky összevonta a szemöldökét, de Katalin a nyakába kapaszkodott, összeborzolta a haját, a bajuszát, és akkor a két fekete szemöldök megint széjjelhúzódott.

— Es milyen az igazi élet? — kérdezte Katalin azzal a szelid fölénnyel, amely husz éves lányok ajkain lebeg, ha szerelemről, boldogságról, az életről van szó. — Vajjon milyen?

— Talán meg tudom magyarázni. Nos, megpróbálom. De magunk közt marad! Az igazi élet mégis más! Az igazi életnek talán éppen a visszája adja meg a nyitját. Az értékeket helytelen pontokon keressük e földön, azért akadunk oly nehezen rájuk. Ez különben a te dolgod lesz, kiválasztani, mennyi szavaimban az öreg ember fecsegése, és mennyi az igazság.

— Meg fogom próbálni, Zsánky. (Zsánkyt mindig a családi nevén kellett hívni, ez a név az ő szemében fogalom volt, amely nem tűrt sem kicsinyítő, sem szépítő jelzőt. Még az iskolásgyerekek is Zsánkynak hívták.)

— Igen? Elválík; nos, hallgass meg. A feleségem annak idején a megye legszebb és legszegényebb lánya volt. Nőül ment hozzám, mert én voltam a leggazdagabb és a legtekintélyesebb ember a felvidéken. Éveken át két árnyék élt a házunkban egymás mellett; valódi életünknek a látszata. Házasságunk első évében született egyetlen gyermekünk, a kis Kund, aki egy év múlva meghalt. Mikor a világra jött, azt hittem, ő lesz az a kapocs, amely összeforraszt bennünket. Csalódtam. Nem tudtunk egymáshoz közeledni, ha kezét fogtam Annával, mindig — észrevétlenül, önkénytelenül — összereztem, és jól éreztem, hogy Anna keze éppen úgy rezzen meg. Csak amikor a kisfiu meghalt, és ijedt arccal feküdt ágyacskáján, akkor először szorította meg Anna a kezemet úgy, ahogy egy becsületes emberét szoktuk, akkor először éreztem, hogy vér folyik fehér ujjaiiban, és hogy a tekintete keresi az enyémet. »Ez rettenetes csapás, Zsánky«, — szólt félénken. Egész éjjel a kis halott mellett ültünk, tehetetlenül, kiégett szemmel. Reggel elhozták a kis koporsót, és akkor Anna mégegyszer megszorította a kezemet és újra így szólt: »Ez rettenetes csapás, Zsánky«.

Élénken, közvetlenül mondta el mindezt, mintha nem is a maga története lenne, hanem azé a harmadiké, akinek az előbb felelt, majd ránézett Katalinra, és megigazította a haját.

— Így, oldalt elválasztva, csak színésznők fészülködnek, — szólt rosszalólag. — És minek a szalag?

— Ah, te azt nem érted, Zsánky!

— Mért ne érteném? Furcsa! De hol hagytuk el? A szegény kis Kundnál! Ugorjunk most husz esztendő. Kund halála után a gazdaságban próbáltam munkát és szórakozást találni. Mindig szerettem és megbecsültem a földet, sokan, több. kevesebb joggal, engemet tartottak a feividék legjobb gazdájának. Bizonyos, hogy Zsánkháza, amikor átvettem, terméketlen pusztaság volt, teher állatnak és embernek, és ma megálíja a helyét. Én csináltam belőle azt, amivé lett; büszke vagyok rá! Husz évi munka után a birtok kivirult, megizmosodott, meggazdagodott, de micsoda husz év volt az! Minden egyes fában, minden szántóban, minden szőlőtőkében tulajdonképpen én éltem benne, az én álmatlan éjtszakáim, az én iparkodásom, az én gondjaim. Ezért szerettem meg annyira az utolsó rögöt is; azt képzeltem, hogy ha egyszer meghalok, tovább élek a viruló gyümölcsfákban, a kövér rétekben, a rengő buza- táblákban, a fölöttük éneklő pacsirtákban. Tavaszi éjtszakákon gyakran kimentem a földekre, elgondolkodva vándoroltam köztük, és néha önkénytelenül megcsókoltam egy fiatal tölgyfát, vagy leborultam az anyaföldre és hallgatóztam: nem hallom-e a szive dobogását? Ábrándos voltam?

— Csak költő, Zsánky.

— Ki tudja! Egyik telünk szokatlanul havas volt. Utána a tavasz szokatlanul esős. Husvét után árvizet kaptunk, és az árviz mindent, mindent elpusztított, amit husz év alatt teremtettem.

Mindent, Katalin. A földek televényét, a zöld fácskákat, a szőlőkerteket, a gazdasági épületeket, és, úgy rémlett, vele együtt a lelkemet. A tornácon álltam, a torkom és az öklöm összeszorult, és az a botor gondolatom támadt, vajjon, ha most célba venném a falu tornyán ülő rézkakast, eltalálnám-e? Ekkor megnyílt mögöttem az ajtó: Anna jött ki a házból, összetörve, megöregedve, és a vállamra borult, és azt mondta: »Ez rettenetes csapás, Zsánky.« Nem tudtam felelni. Egész éjtszaka a tornácon álltunk, az egymás kezét fogtuk, és hallgattuk a víz bugyborékolását. Elnéztük a holdvilágban szerte uszkáló roncsokat, és mikor a nap fölbukkant és egy kakas kukorékolni kezdett az ól tetején, Anna újra a vállamra borult, és félénken, reménytelenül így szólt hozzám: »Ez rettenetes csapás, Zsánky!«

Fölértek a hegytetőre, amelyen egy fiatal hársfa kacéran ingadozott, mint a kócsagtoll a királyné hajában. Mélyen alattuk a kert terült el, apró szobrocskáival, kavicsos utaival, a nyugodt tóval: pontosan és hidegen, mint egy tükörkép.

— Ah, értem, Zsánky, — szólt Katalin megszeppenve, és az öreg ember karjába kapaszkodott.

— Vajjon? Lehet; de hadd folytassam! Ugorjunk még öt esztendőt. Nos, igen! Annát az utolsó években súlyos kór gyötörte; ekkor már te is a világon voltál. Mindig különös asszony volt, nem tudott, nem akart senkinek se panaszkodni, még nekem sem. Dacos, és mégis oly gyöngé és szelíd teremtés volt. Én ápoltam. A nappalok türhe-

tők voltak, de az éjtszakák? Sokat szenvedett, egyre azt érezte, hogy megfullad, és akkor föl kellett vennem a karomra, mint egy gyermeket. Énekelnem kellett neki, vagy mesélnem Árgyirus királyfiról, és a hét törpéről. Ez megnyugtatta. És én meséltem és énekeltem, jóllehet a hangom olyan, mint a páváé, és a mesék a torkomat fojtogatták. De mit tehettem volna? énekeltem és meséltem, míg egy éjtszaka, amikor fél óráig feküdt élettelenül, sárgán, fuldokolva a karomban, nem birtam tovább, és hangosan kezdtem el sirni. »Miért élek? Miért is születtem?!« szóltam az Istent megtagadva, és akkor Anna fölnyitotta a szemét, először életében megcsókolta a szájamat, forrón, szerelmesen, mint egy tizenhat éves lány, és ezt mondta: »Ez rettenetes, Zsánky!« Ránéztem, megsimogatta a szakállamat, még egyszer fölnyitotta az ajkát, úgy tetszett, meg akarta ismételni szavait, de már nem tudta, hirtelen elkezdett fuldokolni, és reggelre meghalt. Térjünk hát haza, Katalin:

Hallgatag mentek le a Pogány-domb meredek oldalán. A nap nyugovóra készült; a kert végében, a tó körül, könnyű köd verődött össze, úgy tetszett, mintha a fekete hegyormok egyszerre megmozdulnának, és halkán fölfelé emelkednének.

— Mit akartam mindezzel mondani? — szólt Zsánky és begombolta papos-szabásu kék kabátját. — Csak azt, hogy az életben nem a szerencse, nem az örömek, nem a boldogság az, ami bennünket összekapcsol, hanem a nyomorúság, a

szenvedés, a megpróbáltatások. A megpróbáltatások! Ez az a vaslánc, amely örökre összefűz, a nyomoruságok tűzében tisztulunk meg, Katalin, a mi Urunk Jézus Krisztusnak a nevében! Becsülni és tisztelni kell tehát a szenvedéseket, nem szabad őket elűzni a házunkból, ha bekopogtatnak az ablakon, meg kell oldoznunk a saruikat, és meg kell csókolnunk a palástjuk szélét. Ennyi az élet titka, Katalin, és, ime, visszaértünk!

— Zsánky! — szólt Katalin, és ijedten nézett az öreg emberre, aki szikáran, sötéten, fiatalos lépésekkel haladt mellette.

A tornácon már vacsorára teritettek, a platán alatt lopva helyezkedett el a cigány. A fákon színes lámpások csüngtek; a cselédház előtt valaki a tűzijátékkal veszködött.

— Nem marad itt vacsorára, Zsánky? — kérdezte a háziasszony, aki a fánksütéstől pirosan tért vissza a konyhából. — A maga kedves ételét főztük: bablevest disznó körmével és csöregét.

— Nem, nem maradok, — szólt a vendég, és nyakába keritette felieghajtóját. — Igaz, az aranyról majd megfeledkeztem. Ime, itt van, ezennel átadom, és Katalin hozasson magának érte egy selyemkalapot Párisból! Így akarom!

Befogatott, elbucsuzott, magához fűttenyentette a kutyáját, és beszállt az inzurrekciós hintóba, amely lassu dőcögéssel vágott neki a megyei utnak. Pár perc múlva már sisteregve szállt föl az első rakéta, de a vendégek még egy ideig halkan és komolyan beszélgettek, mintha Zsánky még most is köztük ülne, és arra akarná hagyni a

vagyonát, aki a legszerényebben viselkedik. A cigány csöndesen játszotta a lengyei himnusz, a háziur ünnepélyesen mosolygott, és az elmondandó beszédén futott át. Katalin pedig megszeppenve nézett a vőlegényére és titokban a kis Kundra, Árgyirus királyfira meg a hét törpére gondolt, akik óvatos lépésekkel sétáltak a kert végében, és néha rája vetették titokzatos tekintetüket.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

